

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1924.

Andra kammaren.

Nr 44.

Torsdagen den 5 juni.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 30 nästlidna maj.

§ 2.

Ordet lämnades härefter till

Chefen för kommunikationsdepartementet herr statsrådet **Lübeck**, som anförde: Herr talman, mina herrar! Med kammarens begivande har herr Holmström i Stockholm till mig framställt en interpellation angående åtgärder till förebyggande av olyckshändelse vid yttertaksarbete. *Svar å interpellation.*

De spörsmål, vilka jag nu har att besvara, hava av interpellanten avfattats på följande sätt:

- 1) Finnes anledning förvänta att den sedan 1909 förbådade nya byggnadsstadgan snart kommer att utfärdas.
- 2) Om så icke är förhållandet, vill statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet medverka till att separata föreskrifter angående sådana anordningar å byggnad, vilka avse att bereda arbetare skydd och som föreslås i 1909 års kommittéförlag § 36, snarast bliva gällande till efterlevnad.

Beträffande den första frågan kan jag fatta mig kort.

Den av Kungl. Maj:t den 5 juli 1907 tillsatta kommittén för revision av byggnadsstadgan för rikets städer avgav den 20 mars 1909 betänkande med förslag till byggnadsstadga för riket. Sedan yttrande över förslaget inforrats från den s. k. bostadskommissionen, underkastades förslaget inom kommissionen en fullständig omarbetning, varefter kommissionen den 4 december 1919 avgav ett av motivering åtföljt förslag till Kungl. byggnadsstadga. Emellertid framlade den av Kungl. Maj:t den 15 december 1916 tillsatta kommittén för revision av gällande bestämmelser angående stadsplan och tomtindelning den 15 december 1920, förutom förslag till stadsplanlag m. fl. författningar, tillika förslag till vissa delar av byggnadsstadga. Sistnämnda förslag innefattade en av kommitténs förslag till stadsplanlag föranledd genomgripande omarbetning av vissa delar av gällande byggnadsstadga. Över de av stadsplanekommittén avgivna förslagen hava yttranden inforrats från vederbörande myndigheter, och en bearbetning av de avgivna yttrandena har därefter ägt rum. Då arbetet i samband med kommittéindragningarna avbrutits och med hänsyn jämväl till ärendets betydande omfattning och invecklade beskaffenhet, är det för närvarande icke möjligt att förutsäga, när förslagen kunna underställas riksdagen.

Andra kammarens protokoll 1924. Nr 44.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

På grund av det sammanhang, som enligt vad nyss sagts förefinnes mellan förslaget till stadsplanelag och de föreliggande förslagen till byggnadsstadga, torde det alltså knappast kunna förväntas, att ny byggnadsstadga kommer till stånd inom den allra närmaste framtiden. Då det av flera skäl är av vikt att erhålla en tidsenlig lagstiftning å förevarande område, är jag emellertid villig medverka till att en sådan reform så snart som möjligt genomföres.

Beträffande den andra till mig framställda frågan får jag anföra följande.

I § 42 andra stycket av gällande byggnadsstadga föreskrives, att byggnadsordningarna skola innehålla föreskrifter, huru de för byggnadsarbete nödiga ställningar böra uppföras för att ej medföra fara för arbetarna eller andra. Däremot hava ej här meddelats några bestämmelser i syfte att bereda skydd för arbetarna vid de av interpellanten åsyftade yttertaksarbetena, såsom snöskottning, taktäckning, sotning och dylikt. I § 36 andra stycket av förut omförmälda, år 1909 avgivna förslag till byggnadsstadga föreskrives emellertid, såsom i interpellationen erinrats, att i byggnadsordning skola intagas bestämmelser rörande anordningar å byggnad, vilka avse att bereda arbetare skydd vid verkställande av underhållsarbeten och dylikt, ävensom att byggnadsnämnden vid meddelande av byggnadslov må i sådant hänseende lämna de ytterligare föreskrifter, som kunna anses av behovet påkallade. I det år 1919 avgivna förslaget till byggnadsstadga återfinnes nyssnämnda bestämmelse i § 43 andra stycket allenast med den ändring, att förutom underhållsarbeten jämväl sotning, snöskottning och dylikt angivits såsom arbeten, vid vilkas utförande särskilda skyddsanordningar vore påkallade. Stadsplanekommittén har icke upptagit ifrågavarande stadgande till saklig prövning, men torde hava utgått från att en liknande bestämmelse skulle komma att inflyta i en blivande byggnadsstadga.

Redan nu finnes möjlighet att i byggnadsordningarna intaga bestämmelser för tillgodoseende av det syfte, interpellationen avser. Sålunda finnes i § 36 av den för Stockholms stad gällande byggnadsordningen intaget följande stadgande:

»Å tak skola, där dess lutning är större än 1 på 3, vidtagas lämpliga anordningar till tryggnad mot olycksfall vid arbeten å taket.»

Denna bestämmelse tolkas så, att dess krav anses uppfyllda genom anordningar å taknocken, räcken eller dylikt, vilka medgiva möjlighet att fästa skyddslinor.

Uti den i interpellationen omförmälda skrивelsen från Sveriges Bleck- och Plåtslageriarbetsgivareförbunds 1:a distrikt hava däremot föreslagits detaljerade bestämmelser härutinnan, innefattande föreskrift om anbringande invid taknocken av en på särskilt sätt utförd brygga i stället för det enkla nockräcket och vid brutna tak av en invid takbrottet fäst skyddsskärm av plåt med fritt avlopp för vattnet under densamma, denna senare anordning huvudsakligen tänkt såsom skydd mot *snöras* från övre fallet.

Vid bedömande av frågan huruvida den ifrågasatta författningsändringen omedelbart bör genomföras utan samband med övriga delar av föreliggande förslag till ny byggnadsstadga måste givetvis stor vikt fästas vid olycksfallsfrekvensen vid ifrågavarande slag av arbete. Av en inom riksförsäkringsanstalten verkställd utredning framgår, att under åren 1919—1920 inträffat tillhoppa 14 invaliditets- och dödsfall, förorsakade av olycksfall under takarbete, därav 3 dödsfall. Vid en granskning av tillgängliga uppgifter rörande förloppet vid olycksfallet synes framgå, att icke ens de av Bleck- och Plåtslageriarbetsgivareförbundet föreslagna vidlyftiga anordningarna skulle varit av någon betydelse i mer än möjligen hälften av olycksfallen. Kapitalvärdet av invalidlivräntor och efterlevandelivräntor jämte begravningshjälp i anledning av ifrågavarande 14 olycksfall utgör tillhoppa 71,000 kronor eller således i genomsnitt

35,500 kronor för vardera av åren 1919 och 1920. Till jämförelse ur allmän arbetarskyddssynpunkt kan nämnas, att kapitalvärdet av motsvarande ersättningar i anledning av olycksfall förorsakade av cirkelsågar under år 1920 uppgick till över 1 miljon kronor.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Det är ur psykologisk synpunkt lätt förklarligt, att olycksfallen vid takarbete ådraga sig större uppmärksamhet än andra långt viktigare grupper av olycksfall. Givetvis är det även av vikt att vidtaga åtgärder för att såvitt möjligt söka förebygga ifrågasvarande olycksfall. Emellertid äro här som eljest möjligheterna begränsade till vad som med hänsyn till ekonomiska konsekvenser och andra skäl kan anses rimligt och utförbart. Ur denna synpunkt synes emellertid intet vara att erinra mot ett åläggande för husägare att vidtaga anordningar å taknocken för fastsättande av skyddslinor samt att, på sätt ifrågasatts, anbringa skydd omkring glaspartier å hustak. Mot vissa av de utav Bleck- och Plåtslageriarbetsgivareförbundet föreslagna åtgärderna resa sig emellertid starka betänkligheter ur estetisk synpunkt. Vidare måste hänsyn tagas till de ifrågasatta åtgärdernas inverkan på byggnadernas bestånd och i övrigt i ekonomiskt avseende. Enligt inhämtade upplysningar skulle nämligen de ifrågasatta åtgärdernas vidtagande kunna komma att medföra betydande kostnader. Sälunda har för mig uppgivits, att ifrågasvarande kostnader enbart för Stockholm skulle belöpa sig till ett par miljoner kronor, en uppgift som jag dock ej kunnat kontrollera. Tillika har uttalats den farhågan, att de föreslagna anordningarnas fästen i taket, särskilt vid tegel- och skiffertak, skulle komma att medföra läckage i yttertak med därav följande skador å byggnaden. Innan det blivit klarlagt, vilka skyddsåtgärder, som böra komma i fråga, synes det ej vara lämpligt att föreskriva skyldighet att vidtaga dylika åtgärder.

I detta sammanhang vill jag meddela, att inom socialstyrelsen utarbetats förslag till anvisningar angående skydd mot yrkesfara vid husbyggnadsarbete att tjäna till ledning vid tillämpning av lagen om arbetarskydd. Dessa anvisningar innehålla uppmaning att i vissa angivna fall, där särskilt behov ansetts föreligga, vidtaga åtskilliga av de utav Bleck- och Plåtslageriarbetsgivareförbundet förordade åtgärderna. Nämda anvisningar, över vilka representanter för arbetsgivare och arbetare erhållit tillfälle att yttra sig, äro nu föremål för en sista sakkunnig granskning.

Möjligen kan det ifrågasättas, huruvida icke prövningen av frågan om vidtagande av ifrågasvarande skyddsanordningar bör tillkomma yrkesinspektionen. I sådant fall kunde nämligen förväntas, att anordningarna verkligen vidtoges i de fall, där behovet vore mest trängande, och att frågan löstes enligt mera rationella och enhetliga grunder, än därest de olika kommunala myndigheternas skiftande uppfattningar skulle bliva utslagsgivande. Detta spörsmål torde komma att bliva föremål för prövning vid den nu pågående revisionen av lagen om arbetarskydd.

Vidare yttrade

Herr **Holmström** i Stockholm: Herr talman! Jag skall be att till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra mitt tack för det svar han avgivit, ehuru jag måste medge, att jag skulle ha varit ännu mer tillfredsställd, om statsrådet kunnat giva något närmare besked om, när de efterlängttade ändringarna i byggnadsstadgan kunna komma till stånd. Jag förstår emellertid av de skäl, som statsrådet anfört, att det är av en betydlig räckvidd och omfattning, när man skall gå in på detta spörsmål. Jag vill dock taga fasta på herr statsrådets uttalande, att han är villig att medverka till erforderliga åtgärders genomförande så snart som möjligt. Behovet av att något göres framgår ej minst av den omständigheten, att i den nuvarande byggnads-

Svar å
interpellation.
(Forts.)

stadgan finnas bestämmelser om byggnadsställningar och dylikt för att skydda såväl arbetare som även de personer, som färdas förbi, då däremot ingenting finnes, som talar om skydd för arbetare, som utföra arbete på taken. Det säges i statsrådets svar, att man kan vidtaga lokala åtgärder. Det talas om gällande byggnadsförordning i Stockholm. Det är sant, att man där kan vidtaga vissa åtgärder, men de åtgärder, som lokalt kunna vidtagas, äro icke tillfredsställande. Sedan säger statsrådet, att det är uppenbart, att bedömandet av frågan om det är behöfligt att utfärda någon särskild författning eller ej, till skydd vid takarbeten, är beroende av olycksfallsfrekvensen inom ifrågavarande område. Och det framhålls, att åren 1919 och 1920 inträffade fjorton invaliditetsfall och därav tre dödsfall, och att summan för ersättning till alla dessa uppgick till sjuttio-ettusen kronor, under det att inom cirkelsågarna har år 1920 motsvarande summa uppgått till en miljon kronor. Dessa jämförelser äro ej lyckligt valda, därför att olycksfall i arbetet vid cirkelsågar knappast kunna förebyggas på annat sätt än nu är fallet, då man med avseende å takarbeten har andra möjligheter.

Skyddsanordningar vid takarbeten äro ej endast till för att skydda arbetarna på taken, utan även de förbipasserande. Det är ej så länge sedan, som på Kungsgatan, tror jag, en kofot ramlade ned, med påföljd att en människa skadades och kunde ha blivit ihjälslagen. Nu förhåller det sig dessutom så att vid vissa takarbeten skyddslina är till så stort hinder vid arbetets utförande, att om den skulle användas arbetet avsevärt fördyrades, varförutan skyddslina även när den användes ingalunda visat sig utgöra något tillförlitligt skydd. Det är den omständigheten, som gör, att man får tänka på att vidtaga andra åtgärder, som skulle kunna leda till säkrare skydd. Det har talats om fästen på taknocken för att anbringa linor, men då har det ibland visat sig vara så, att de fästen, som nu äro uppsatta, stå nästan lösa på taket, och det säges från arbetarhåll, att de ej hålla. Det är tillsyn, som nu i många fall behöves i fråga om dessa, för att få dessa så säkra som möjligt, om det överhuvud taget skall gå för sig. Då statsrådet pekar på, att man får söka genom yrkesfarelagen framskapa skydd, så kan jag ej uraktlåta påpeka att de åtgärder, så långt jag kan förstå saken, som kunna vidtagas av yrkesinspektionen, de röra den direkta arbetsgivaren, d. v. s. plåtslagarmästarna, men någon skyldighet för husägarna kan ej på denna lagstiftningsväg åstadkommas. Jag vill dock tillägga, att även arbetarna visat sig villiga att taga del av allt det, som framkommit för att söka förbättra yrkesfarelagen, vilket bevisar att intresset på detta håll är stort. Genom skrivelse från socialstyrelsen av den 15 februari 1924 med kallelse till sammanträde av intresserade personer för att närmare överlägga om skyddsåtgärder på ifrågavarande arbetsområde svarades, att man gärna vore villig att överlägga härom. Ännu har någon sådan överläggning icke ägt rum. De intresserade parterna anse därför att frågan icke behandlas med den skyndsamhet som frågans vikt kräver.

§ 3.

Föredrogs konstitutionsutskottets memorial, nr 35, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande utskottets utlåtande nr 30 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om landsting m. m. jämte sex i ämnet väckta motioner; och blev utskottets däri gjorda hemställan av kammaren bifallen.

§ 4.

Härefter föredrogs, men bordlades åter bevillningsutskottets betänkande nr 55 och jordbruksutskottets utlåtande nr 79.

§ 5.

Vid härpå skedd föredragning av andra lagutskottets utlåtande, nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 § 8:o i lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 6.

Till avgörande företogs nu andra lagutskottets utlåtande, nr 36, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående social arrendelag. *Ang. social arrendelag.*

Uti två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade likalydande motioner, nämligen nr 91 i första kammaren av herr *Lindhagen m. fl.* och nr 172 i andra kammaren av herr *Johansson* i Uppmälby *m. fl.*, vilka motioner behandlats av andra lagutskottet, hade yrkats, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt för riksdagen framlägga förslag till social arrendelag i överensstämmelse med de i motionen nr 87 i första kammaren uppdragna riktlinjer.

Utskottet hemställde, att riksdagen med anledning av ifrågavarande motioner måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes snarast låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till lagstiftning, syftande till att bereda vissa arrendatorer och brukare av annans jord större trygghet och en jämväl i övrigt förbättrad ställning i arrendeförhållandet.

Vid utlåtandet voro emellertid fogade reservationer:

av greve *Spens*;

av herrar *Linder*, *Sigfrid Hansson*, *Lindhagen*, *Magnusson* i Kalmar, *Hage*, *Svensson* i Skönsberg och *Olovson* i Västerås, vilka på de i motionerna anförda skäl förenat sig i det slut, vartill utskottet kommit, varjämte herr *Lindhagen* gjort ett uttalande särskilt med hänsyn till utskottets motivering; samt

av herr *N. J. Martin Svensson* mot viss del av motiveringen.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr **Hage**: Herr talman, mina damer och herrar! Den fråga, som här behandlas är ju av en synnerligen viktig beskaffenhet. Den gäller ju icke mindre än 30,000 brukare av landets jord. Och avsikten med det som föreslås i denna motion om åstadkommande av en social arrendelag, den är ju att åstadkomma en viss trygghet med avseende å arrendavtalen för dessa 30,000 jordbrukare.

Men det är ju förklarligt, att när sådana saker behandlas i riksdagen, så går det ej fort. Denna fråga har varit på tapeten i riksdagen ända sedan år 1907. Vid den tidpunkten blev frågan aktuell därigenom, att man vid den tidpunkten skred till att åstadkomma en s. k. norrlandslagstiftning, och denna sociala arrendelagstiftning ingår som en integrerande och mycket viktig del i norrlandslagstiftningen. Nu är det givet, att när denna princip, att man bör ha och har rätt att skydda arrendatorerna, en gång kommit in i svensk rätt, så måste givetvis, när en sådan lagstiftning en gång blivit beslutad med avseende å *Norrland*, göras gällande från andra håll av landet, att där är en sådan lagstiftning lika befogad, ity att dessa förhållanden mellan jordägare och arrendatorer i viss och stor mån äro likvärdiga i övriga delar av landet som i Norrland. Det var

Ang. social
arrendelag.
(Forts.)

från *den* utgångspunkten, som man började föra fram kravet på att åstadkomma en sådan lagstiftning även gällande andra delar av landet. Nu i dag stå vi, som herrarna se av detta utlåtande, efter mångårigt arbete inför ett utlåtande, där utskottets majoritet, eller så gott som alla dess medlemmar, äro med om en skrivelse för *åstadkommande av en social arrendelag*. Endast en högerman, herr Spens, står antecknad som reservant. Det finns alltså fortfarande en ensam man på muren, som försvarar de gamla förhållandena. Alla de andra ha kapitulert inför detta nödvändiga, som *måste* åstadkommas genom en social arrendelag.

Men nu är emellertid att märka, att denna skrivelse, som nu föreslås, är synnerligen försiktigt hållen. Det vimlar i detta utskottets utlåtande av sådana uttryck, att man skall iakttaga nödig försiktighet och nödig varsamhet etc. visavi jordägarna. Jag tror, att det säges på tio eller femton ställen i utskottets utlåtande. Och det är för övrigt så, att det var en kamrat, som sade, när han fick se utlåtandet, att detta är endast ett *formellt* bifall, men ett *reellt* avslagsyrkande. Men så långt kan man väl ändå icke gå i sina påståenden, ty utskottet har i alla fall till slut stannat för en skrivelse. Men det har, som sagt, nästan på varenda punkt varit ett försiktigt trevande och ett ständigt hänsynstagande till jordägarintresset. Jordägaren skall skyddas, heter det undan för undan, ständigt och jämt. Utskottet låter ofta den uppfattningen framträda, att om jordägarrens intresse skall skyddas, måste arrendatorn, alltså den verkliga jordbrukaren, stryka på foten för jordägarintresset.

Vi socialdemokrater hava icke kunnat förena oss i en sådan motivering. Vi hava nu den övertygelsen, att om man ser på denna sak rent principiellt, måste man säga sig, att just de, som det här gäller att skydda, nämligen arrendatorerna, just dessa äro de verkliga jordbrukarna. De, som äga jorden, äro visserligen formellt och juridiskt sett ägare av jorden men de äro icke jordbrukare i detta ords nationalekonomiska betydelse. Det är icke dessa, som producera nyttigheterna för landet och som man på sådan grund bör skydda; utan det är de, som *bruka* jorden och frambringa dess produkter — arrendatorerna — som måste tillgodoses genom en lagstiftning, i den mån en sådan lagstiftning är berättigad.

Jag erkänner visserligen, att detta är saker, som jag sagt flera gånger förut i kammaren: men jag kan icke underlåta att säga dem på nytt; ty vad jag sagt innebär en så stor sanning, att det icke skadar, om jag säger detsamma ännu några gånger.

Från *den* utgångspunkten ha vi socialdemokrater i utskottet reserverat oss i fråga om motiveringen på denna punkt. Vi hava alltså i vår reservation framlagt en motivering, som går i mera definitivt sympatisk riktning gentemot *arrendatorerna*. Vi vilja därvidlag särskilt betona en del synpunkter, som jag här skall något gå in på. Så ha vi t. ex. bland annat velat vända oss mot den uppfattning, som går igen i utskottets motivering, där man gör gällande, att den lagstiftning, som nu ifrågasättes, bör gälla endast och uteslutande till förmån för arrendatorer hos sådana jordägare, som äro bolag, föreningar eller dylikt. Jag vill härvidlag säga, att vi icke kunna ansluta oss till en sådan uppfattning. Vi måste därvidlag först och främst framhålla, att det mycket väl kan vara så, att det finnes lika stor anledning att genom en social arrendelagstiftning skydda en arrendator, som sitter på en stor godsägares eller en medelstor bondes jord, som att skydda en arrendator hos ett bolag. Det kan för övrigt många gånger inträffa, att ett bolag betar sig mycket förständigt och hyggligt mot sina arrendatorer; och det kan å andra sidan inträffa, att en godsägare är mycket hänsynslös mot sina arrendatorer. Den omständigheten, huruvida jordägaren är bolag eller icke bolag, bör alltså, enligt min uppfattning, på intet sätt anses utgöra ett kriterium på, huruvida det skall eller icke skall

finnas en social arrendelag, som kan tillämpas på det ena eller andra slaget jordägare.

Ang. social
arrendelag.

(Forts.)

Detta var den förnämsta anmärkningen mot utskottets förslag och mot dess motivering; men vi hava även andra invändningar att göra. Vi hava särskilt reagerat mot det mycket starkt betonade tal, som går igen på flera ställen i utskottets utlåtande, där man säger, att det är en betydande skillnad mellan förhållandena i Norrland och i andra delar av landet. För min del vill jag icke påstå, att jag är sakkunnig på området, men jag vill dock säga, att jag rest ganska mycket i landet. Jag har sålunda rest ganska mycket i Norrland och sett under vilka förhållanden en del arrendatorer leva där, men jag har också rest i andra delar av landet och därvid bl. a. träffat arrendatorer på en del ställen. Jag vill också öppet och ärligt säga, att här nere kan man ibland träffa på småarrendatorer, som leva under mycket sämre förhållanden än i Norrland. Jag tror, att man icke kan säga, att här föreligger en alldeles bestämd skillnad med avseende å de ekonomiska förhållandena för arrendatorerna, utan jag tror, att det är så, att individuella förhållanden kunna föreligga på det ena området liksom på det andra. Jag kan alltså ej instämma i det starka betonandet av att den lagstiftning, som eventuellt kommer till stånd, bör bliva litet annorlunda — man menar väl antagligen därvidlag, att den ej bör bliva så restriktiv mot jordägaren — när det gäller andra områden än Norrland.

Jag skulle vilja göra ytterligare några anmärkningar mot utskottets motivering. Utskottet vill bland annat icke vara med om förlängd arrendetid genom stadgande av viss minimitid, vilken i motionen föreslagits till 20 år. Därvidlag synes utskottet tvärtom hava den uppfattningen, att man icke bör gå så långt med avseende å minimitiden för arrende. För min del kan jag ju erkänna, att därest det genom denna lagstiftning åstadkommes en *effektiv* optionsrätt, d. v. s. rätt för arrendatorerna att få sitta kvar, när arrendet utgår, då är kanske denna bestämmelse om viss minimitid för arrenden av mindre betydelse. Nu är emellertid att märka, att här föreligger en mycket trevande motivering i utskottets utlåtande angående *den saken*, d. v. s. rörande *optionsrätten*. Man får icke någon riktig klarhet, huruvida verkligen utskottsmajoriteten är definitivt böjd att vara med om optionsrätten eller icke. Man överlämnar den saken till utredning. Detta förstår jag visserligen, men, som sagt, själva motiveringen på denna punkt är något svävande, så att det ser ut, som om eventuellt denna lagstiftning icke kommer att innehålla några bestämmelser om optionsrätt. Kommer denna lagstiftning icke att göra detta, då måste jag säga, att i så fall finnes anledning att hålla mycket starkt på de långa arrendena. Det är alltså även den saken, som vi vilja starkt betona.

En annan sak, som jag tror har en viss betydelse för åtminstone vissa trakter i landet, är en bestämmelse som även föreslagits i jordkommissionens förslag och i motionerna, där man bland annat föreslagit, att en arrendator, som sitter på en egendom, skulle under vissa förhållanden hava rätt att, även mot jordägarens bestridande, uppodla jord även utom det område, som han arrenderar.

Jag förstår mycket väl, att en sådan åskådning möter ett principiellt motstånd, som är mycket starkt. Man har också från vissa håll inom utskottet på ett mycket kraftigt sätt gått i strid mot denna uppfattning. Utskottet har icke fattat ståndpunkt till denna sak, men jag tycker, att det ser ut, som om till slut det icke skulle bliva något större intresse för saken och som om man vid införandet av den nya lagstiftningen icke komme att gå med på detta.

För min del måste jag emellertid säga, att jag icke kan reagera på detta sätt mot en sådan anordning. Jag tänker mig nu till exempel, att det finnes en liten arrendator, som har en eller flera pojkar, vilka äro arbetslösa och för vilka det kanske blir nödvändigt att de giva sig av till Amerika, eftersom det

Ang. social
arrendelag.
(Forts.)

icke finnes någon sysselsättning för dem här hemma. Om denne arrendator bor på en bolagsdomän, så finnes det kanske någon jordbit något stycke därifrån, vilken utgör ett lämpligt ställe för uppodling. Nu frågar arrendatorn: »Får jag uppodla denna plats med tillhjälp av mina pojkar?» Men härpå svarar jordägaren kanske nej. I en sådan situation skulle enligt jordkommissionens förslag saken bliva föremål för behandling inför en beredning, för vilken man skulle framföra sina skäl från ömse sidor, och vilken till slut skulle avkunna ett beslut rörande huruvida arrendatorn skulle få en sådan rätt. Ser jag saken nationalekonomiskt, d. v. s. ur den synpunkten, att det är bättre för pojkarna att få stanna hemma än att nödgas resa till Amerika, då måste jag säga, att detta förslag tilltalar mig mycket, och att det ifrån mina utgångspunkter icke kan innebära några betänkligheter. Jag menar alltså, att utskottets utlåtande på denna punkt bort taga upp denna sak med *entusiasm* och bort innehålla, att man vore med om detta och att detta vore en utomordentligt bra lagbestämelse. Nu förmodar jag emellertid, att saken kommer att möta mycket starkt motstånd. Jag har sett, att herr Lindman varit särskilt livlig med att göra anteckningar, medan jag behandlat denna sak. Man anser antagligen på hans håll denna sak vara någonting förskräckligt. Jag kan för min del verkligen icke se den på *det* sättet.

Här har jag något litet berört några av de viktigaste punkterna, där vi socialdemokrater hava en annan uppfattning än majoriteten inom utskottet. Vi skulle naturligtvis helst velat på dessa punkter vara med om en utformning av motiveringen efter de linjer, som jag här uppdragit. För egen del skulle jag dessutom vilja mycket starkt betona, att *rätten till jakt och fiske* för en arrendator borde på ett starkt sätt hava framhållits i detta utlåtande. I det avseendet finns det emellertid även bland mina partivänner olika meningar, när det gäller *jakten*; och beklagligtvis har under senare tid det förhållit sig på det sättet, att här vid behandlingen av frågor om jakträtten för arrendatorer inträffat att man gått emot t. o. m. en motion, som väckts av herr Vennerström, om att skydda jakträtten för arrendatorer. Jag menar emellertid för min del, att i vad det gäller jakt eller fiske, borde genom en sådan lagstiftning som denna ett effektivt skydd åstadkommas, så att jakträtten för arrendatorerna bleve minst lika välordnad, som om arrendatorn vore ägare av den jord, som han arrenderar och brukar.

Ja, jag skall inskränka mig till dessa randanmärkingar. Från den utgångspunkt, som jag intagit, skulle jag naturligtvis helst velat yrka bifall till den motivering, som här åstadkommits i den reservation, som är avgiven av herr Linder m. fl. Men jag tror, att det kanske är taktiskt mera klokt och förståndigt att icke göra det, utan i stället yrka, att skrivelseförslaget bifalles, men att utskottsmotiveringen strykes. Alltså, herr talman, skall jag be att, med anledning av detta, få yrka, att kammaren måtte bifalla skrivelseförslaget men stryka motiveringen. Sedan blir det ju alltid möjligt för dem, som skola utreda denna sak, att taga hänsyn till de olika motiveringarna — såväl utskottsmajoritetens som vår — i den mån, som skäl därtill förefinnas. Jag slutar alltså, herr talman, med att yrka på detta.

Herr Lindman: Herr talman! Jag måste vid behandlingen av denna första av de s. k. jordmotionerna göra en allmän anmärkning över det sätt, på vilket samtliga dessa motioner blivit behandlade. Här ha motionärerna kommit inom den ordinarie motionstiden vid riksdagens början med ett helt knippe av motioner beträffande jordfrågor och jordlagstiftning. De voro sålunda inkomna till riksdagen före den 20 januari. Sedan dess hava $4\frac{1}{2}$ månader förflutit, och nu kommer hela denna samling av andra lagutskottets betänkanden in till riksdagen precis i samma ögonblick, som riksdagsmännen bryta upp för att resa

hem. Och när man ser på, huru denna kammare är besatt i dag — jag menar fåtaligt besatt — kan jag icke säga annat, än att det är något fullkomligt orimligt att behandla frågor på detta sättet. Det är dock utomordentligt viktiga frågor. Här lades ut på våra bänkar i går, jag tror fyra, tjocka, vidlyftiga betänkanden. Vi höllo på med plenum till framåt 12-tiden på natten, och när skulle man då få läsa och kunna sätta sig in i dessa frågor? Det blir, herr talman, så, att man knappast kunnat gå efter vad som står i utlåtandena utan man har fått gå efter det studium, som man tidigare gjort av motionerna i dessa frågor. Nu vill jag med detta säga, att om jag också riktar ett klander och alldeles avgjort ett klander mot jordbruksutskottet, så vet jag dock, att utskottets ärade ordförande nedlagt ett alldeles otroligt arbete på dessa utskotts-betänkanden. Men jag vågar ifrågasätta, om icke det varit bättre att ha låtit detta arbete bli något mindre omfattande, så att vi i stället fått utlåtandena in åtminstone för en vecka eller fjorton dagar sedan.

Här framhålls nu av motionärerna, att en avsevärd del av landets jord brukas av annan än ägaren. Jag vill då för min del säga, att jag anser det vara önskvärt och riktigt, att arrendatorerna erhålla en god och tryggad ställning — detta både i deras och i jordägarens intresse. Detta är sålunda en bestämd utgångspunkt, som jag intagit, innan jag går in på mina anmärkningar.

I det förslag, som motionärerna här gjort, har icke hänsyn tagits till båda parterna utan man har helt ensidigt sett blott till den ena partens intressen, nämligen arrendatorns. Vad är det, herr talman, som uti förevarande fall föreslås i dessa motioner? Jo, det föreslås, att arrendetiden skall vara 20 år. Det föreslås, att det skall finnas optionsrätt för arrendatorn och hans närskylda, d. v. s. rätt att vid arrendetidens utgång få förnya arrendet. Arbetskyldigheten strykes helt och hållet bort. Ersättning skall utgå för jordförbättringar. Jordägaren skall åläggas all nybyggnadsskyldighet, och ägaren — märk väl ägaren — skall svara för den vanhävd, som uppkommer genom arrendatorns sätt att bruka jorden — och ytterst bakom alltsammans ligger tvångsavlösning.

Nu säger herr Hage, att han tycker, att utskottet varit så försiktigt. På 10 à 15 ställen har utskottet talat om att man skulle iakttaga »nödigt försiktighet», eller något annat liknande. Jag undrar, om det icke är klokt att iakttaga nödig försiktighet vid behandlingen av en fråga sådan som denna, som så ingriper i de bestående förhållandena samt i jordägarens och arrendatorns förhållanden till varandra. Skall då, frågar herr Hage, den som verkligen brukar jorden, alltså arrendatorn, helt och hållet stryka på foten? Jag vill då göra en motfråga till herr Hage: Är det verkligen jordägaren, som skall helt och hållet stryka på foten, vilket han otvivelaktigt skulle komma att göra, om det av herr Hage förordade förslaget skulle komma att tillämpas?

Beträffande omfattningen av lagen — jag menar den territoriella omfattningen, om den skall gälla för landet i sin helhet eller endast för vissa delar av landet — säger herr Hage, att den skall gälla för hela landet. Ja, herr Hage säger att han rest mycket i landet och sett mycket, men man får allt resa ganska mycket, och vidare icke blott resa, herr Hage, utan man får stanna på de olika ställena och undersöka huru förhållandena där äro, ty Sverige är ett stort land — det är långt från norr till söder och det är även brett från öster till väster — så att man får sannerligen icke blott göra en del resor för att få möjlighet att skapa sig ett omdöme, huru det är på olika platser. Jag har också rest ganska mycket, men jag vågar icke göra ett sådant djärvt påstående såsom herr Hage, därför att jag icke vet, huru det är ställt med arrendeförhållandena i landets olika delar, så att jag skulle kunna säga, att lagen kan vara lika för hela landet. Med den allmänna kännedom, jag dock har om förhållandena, vill jag för min del säga, att det vore hart när omöjligt att lägga en schablon över hela landet beträffande den arrendelag som skulle gälla över allt.

Ang. social
arrendelag.
(Forts.)

Här är nu vidare fråga om bolagsförhållandena, och man säger då, att bolagen skärpt motsättningen mellan jordägare och arrendatorer. Jag skulle, oaktat jag vet, att den stora delen av denna kammars ledamöter är predestinerad mot varje tal om bolag, vilja säga — jag grundar det på egen erfarenhet — att man icke kan påstå, att bolagen överallt och i alla avseenden äro de jordägare, som behandla sina arrendatorer sämst. Herr Hage gjorde ett erkännande åt detta, då han sade, att bolagen kunna ju vara mycket bra i sitt förhållande gentemot arrendatorerna, och däri har sannerligen herr Hage riktigt rätt. Jag vill säga, att enligt min erfarenhet i det hänseendet det funnits en tid, som nu emellertid ligger rätt så långt tillbaka, då det låg ett större berättigande i detta tal än vad det nu gör, då en del bolag ej underhöllo sina arrendegårdar så väl. Bolagen ha nu kommit till större insikt om att det även är till deras egen nytta att söka hålla sina arrendegårdar i gott stånd, d. v. s. underhålla byggnader och se efter, att jorden blir väl hävdad o. s. v. Naturligtvis finns det här liksom på andra områden undantag, och det finns beklagliga undantag, men det finns också ljusa sidor i denna sak. Det finns bolag, som sköta dessa förhållanden alldeles utmärkt väl.

Jag vill påpeka, att när herr Hage säger, att han vill stryka hela motivationen — ja, jag hade nästan väntat, att han skulle stryka motivationen och i stället införa motivering till den socialdemokratiska reservationen, men det gjorde han icke, utan han nöjde sig med att taga bort utskottets motivering — menar han, att då komma båda motiveringarna fram till dem, som skola behandla detta ärende sedermera. Jag vill för min del emellertid säga, att det synes mig, som om det skulle vara synnerligen beklagligt, om ett så väl genomtänkt betänkande som detta efter 4 1/2 månaders långt arbete skulle helt och hållet strykas och riksdagen icke alls bry sig om att taga det.

Det är en punkt, som jag, herr talman, alldeles särskilt reagerat emot i motionärernas uppfattning — och jag förmodar även i reservanternas, ty uppriktigt sagt har jag icke hunnit läsa igenom reservationen, men jag antager, att den går ungefär i samma riktning som motionerna — det är en punkt, säger jag, som jag alldeles bestämt vill göra en gensaga emot, och det är detta talet om att man nu skall göra en mycket skärpt arrendelag bland annat av det skälet, att den skall utgöra ett hot mot jordägaren och göra honom mera benägen för att låta arrenderätten förvandlas till äganderätt, med andra ord sälja arrendejorden. Detta är ett sätt att lagstifta, som jag icke tycker vara riktigt värdigt; och det förvänar mig verkligen, att man kan komma fram med en motion och säga, att man vill ha en lag, som skall utgöra ett sådant hot. Å ena sidan kan man naturligtvis säga, att det är bra för arrendatorn, om han kan förvärva sitt hemman med äganderätt — generellt kan man fälla det yttrandet, — men å andra sidan vill jag på grund av egen lång erfarenhet säga, att det finns många förhållanden, där det för arrendatorn är bättre att vara arrendator än att vara ägare, därför att han då slipper ifrån en mängd saker, såsom t. ex. i Norrland enligt den norrländska arrendelagen ett dyrbart underhåll och en större byggnadsskyldighet, och för övrigt en hel del andra saker, som han såsom ägare ovillkorligen måste bli utsatt för. Han slipper att på en gång lägga ut en summa penningar för att förvärva hemmanet. Det finns ofantligt många fall, där arrendatorn sitter oavbrutet utan att något hot göres mot honom eller några försök att avhysa eller bli av med honom. Tvärtom är man mycket tacksam för att arrendatorn sitter kvar. Frågan är emellertid, om man i alla fall skall underlåta att taga hänsyn till äganderätten.

Det är sedan en särskild sak, som jag vill tala om, nämligen dessa mindre lägenheter. Jag syftar därmed icke på hemman, som utarrenderas, utan som sagt mindre lägenheter, och då vill jag nämna ett förhållande, som ligger inom området för min speciella erfarenhet, och det är de s. k. skogsarbetarboställena.

Det finns en mängd bolag i Norrland, som på grund av brist på arbetskraft icke kunna sköta sina skogar genom gallring eller på annat sätt, såsom de borde skötas. Det finns många, som för detta ändamål inrättat skogsarbetarboställen på sina skogar, och det har varit till största fromma och fördel för skogsskötseln, att sådana arbetare funnits utplanterade över hela skogsarealen. Att indraga nu dessa under arrendelagen, denna stränga arrendelag, för att därigenom så småningom tvinga dem över i tvångsavlösningens armar och göra dem till ägare, skulle icke vara bra.

Denna arrendelag medför emellertid även den olägenheten, att någon skyldighet till arbete icke kan åläggas arrendatorn. Jag förstår nog, att herr Hage och naturligtvis hans meningsfränder förmena, att varje slag av arbetskyldighet för arrendatorn är av ondo. Han kan arbeta frivilligt, men han skall icke vara skyldig att på något sätt genom kontrakt bindas till att utföra visst arbete. Det låter ganska bra men kan väl detta vara till fördel för arrendatorn själv? Jag har exempel på huru det verkligen kan vara härutinnan i de fall, där man på grund av norrlandslagens bestämmelser om 15-årig arrendetid icke kan träffa något avtal om skyldighet för arrendatorn att utföra ett visst arbete, detta därför att det står i lagen, att legan skall vara *till beloppet bestämd*. Alltså skall även ersättningen för arbete vara till beloppet bestämd, och man kan icke träffa avtal, som gäller i 15 år, om t. ex. vissa dagsverkspriser för utfört arbete, huggning av ved, kolning av kol eller sådant. Det är faktiskt omöjligt, och därför har norrlandslagen medfört den konsekvensen, att man måste införa rena penningarrenden. Är detta nu till fördel för arrendatorn eller icke? Det är så tillvida en fördel för honom, att han kan vid vissa tider arbeta åt ett annat företag men bo kvar på egendomen och sålunda utföra ett arbete mot bättre betalning. Ja, detta går för sig när det är riklig tillgång på arbete. Men, herr talman, när de åren komma, då det icke är riklig tillgång på arbete, då vore han nog synnerligen tacksam för att få arbete på det ställe, där han själv sitter och har sitt hemvist, eller i närmaste trakten däromkring; men i tider av arbetsbrist kan han då icke få det. Det kan sålunda icke sägas annat än att detta är ett tveeggat svärd, och i många fall skulle det nog för arrendatorn vara till större fördel, ifall det funnes bestämmelser om att han på skog eller jord i närheten av där han har sitt hemvist skulle kunna få rättighet att utföra arbete och utföra det till dagens pris. Arbetskyldigheten och den längre arrendetiden hänga otvivelaktigt mycket starkt tillhoppa med varandra, det har norrlandslagens 15-åriga arrendetid till fullo bevisat.

När man så starkt framhåller optionsrätten och säger här i motionerna, att vi vilja ha ett 20-årigt arrende och att sedan vilja vi ha optionsrätt, så att man till en början kommer upp till 40-års arrendetid, då vill jag påpeka, att då framträder naturligtvis icke behovet av jordägarens skyldighet att betala odlingsersättning och underhålla hus i samma utsträckning, ty då förvandlas i själva verket arrendatorn halvt om halvt till ägare. Han vet ju nämligen, att han och hans efterkommande få sitta en så lång tid som 40 år — eller kanske efter ytterligare option i 60 år — med mycket stor trygghet.

Beträffande frågan om nyodling vill jag säga, att det otvivelaktigt är riktigt och rättvist, att arrendatorn erhåller rätt till ersättning för den odling, han gör, men jag kan omöjligt vara med på den synpunkt, som framställts av herr Hage, nämligen att nyodling skall få företagas utanför det utarrenderade området, ty därigenom kan mycken ohägn vållas. Herr Hage säger, att det kan ligga ett område där, som det vore utomordentligt bra, om det kunde bli uppodlat, och att arrendatorn kunde göra det. Ja, men det kan finnas många arrendatorer som vilja komma dit och odla, och det kan också hända, att man gör en särskild lägenhet av ett sådant område. Huru skall man kunna lösa denna fråga på något annat rimligt sätt än att man säger, att endast på det område, som utar-

Ang. social
arrendelag.
(Forts.)

renderas, får arrendatorn företaga nyodling mot ersättning för det arbete, som han nedlagt. Att vid den fortsatta behandlingen av denna lag det torde vara skäl i att noggrant beakta huru nyodlingsrättigheten skall fastställas, tror jag vara ganska viktigt, på det att det icke må bli så, att nyodling företages, där en sådan möjligen icke borde göras, och där det icke är ekonomiskt lönande, och vidare att man beaktar den rätt, som jordägaren otvivelaktigt har och som innebär att arrendatorn icke får utsträcka odlingen på ett sådant sätt, att därigenom bindes kapital, som jordägaren icke kan avvara. Ty, herr talman, det är på det sättet att även en jordägare kan vara fattig. Även ett bolag, herr Hage, kan vara fattigt, så att det är icke blott arrendatorerna, som kunna vara fattiga. Man kan därför icke behandla en jordägare eller ett bolag hur som helst.

När jag slutligen kommer till den av herr Hage klandrade försiktigheten uti utskottsbetänkandet, måste jag säga, att jag betraktar denna försiktighet såsom en förtjänst, och det är därför, herr talman, som jag slutar med att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Ödström: Herr talman! Det klander, som den föregående ärade talaren riktade mot utskottet, anser jag i viss mån vara berättigat, ty det är ju att beklaga, att utlåtandena hava kommit så i riksdagens sista timme, men det har varit vissa omständigheter, som ha gjort, att så blivit fallet, och som kanske ha varit ofrånkomliga. Detta om den saken.

När jag hörde min vän herr Hage tala för sin uppfattning i denna fråga, trodde jag, att han skulle komma att alldeles oerhört prisa utskottets arbete, därför att det har kommit till den slutsats, som det har gjort, och därför att det nedlagt så kolossalt mycket arbete, men jag blev snart tagen från denna uppfattning, då han började kritisera utskottets utlåtande. Han ville göra gällande, att den försiktighet, varom utskottet talat i sitt betänkande, egentligen hade fått till resultat, att utskottet icke ville något. Jag tror dock, att det är att taga munnen en liten smula för full, när han kommer med ett sådant uttalande, ty faktum står väl ändå kvar, att utskottets samtliga medlemmar så när som på en hava insett, att en utredning om en social arrendelag vore av stor betydelse. Jag tror därför, att man måste säga, att de hårda ord, som herr Hage använde, voro alltför starka.

Vi få komma ihåg, att en lag som denna kommer icke blott att gälla ett landskap, utan den kommer att gälla hela Sveriges land. Det råder emellertid olika förhållanden i olika landsändar — det är ju för oss alla bekant — och jag tror nog, att herr Hage trots sina resor måste erkänna detta. Jag är förvissad om att vi litet var, som representera olika delar av landet, icke kunna ha samma uppfattning i alla frågor, trots att vi så gärna skulle vilja ha det.

Herr Hage har ju klandrat utlåtandet på många punkter. Det är kanske olämpligt att nu ingå i alla detaljer, men det var en sak, som han särskilt uttryckte sin ledsnad över, nämligen att utskottet gått in för en kortare arrendetid. Han förmenade, att en arrendetid på 20 år skulle vara den enda lämpliga. Jag vill dock betona, att utskottets medlemmar ha icke ansett, att det skulle innebära något brott mot det hela att göra arrendetiden kortare, därför att det icke alltid är det lämpligaste, att arrendetiden sättes så lång som till 20 år. Det är alldeles uppenbart, som jag nyss sade, att meningarna i detta fall äro delade, och utskottet har av försiktighetsskäl ställt sig på den ståndpunkt, det gjort. Det är väl ändå så, att när det gäller en utredning i en så viktig fråga som denna, bör det utskott, som har frågan till behandling, väga motsatser mot motsatser och se saken, såsom den verkliga bör ses, från båda sidor.

Herr Hage slog ju ned på en hel del andra frågor och särskilt en, som jag

vet har legat utskottet varmt om hjärtat, nämligen rätten att odla. Jag får säga, att denna rätt i sig själv kan vara mycket rättvis, men man kan dock tvista om, huruvida det kan vara lämpligt, att en arrendator ger sig till att odla utan vidare var han behagar på jordägarens mark. Det är som sagt en sak, varom man kan tvista. Jag tror icke, att det kan vara national-ekonomiskt riktigt att förfara på det sättet. Principiellt anser jag det icke vara riktigt, utan arrendatorn bör väl hålla sig till det område, som han arrenderar.

*Ang. social
arrendelag.
(Forts.)*

Herr Hage kom slutligen till den uppfattningen, att vad utskottet hade kommit med i sitt utlåtande var synnerligen minimalt och intetsägende. Ja, man kan ju tvista om den saken. Är det så, att herr Hage fordrar allt vad han har skrivit om, då ser han saken enbart från sin egen sida, men det är väl ändå bäst att nöja sig med vad som går att få igenom, och att nöja sig med att gå framkomliga vägar. Vi hava allesammans haft den uppfattningen, att om det är så, att det behövs en social arrendelag, och därom ha vi alla varit övertygade, skola vi gå fram på ett sådant sätt, att vi kunna stå för det, och försöka få de första grundstenarna lagda så, att man kan bygga på dem för framtiden.

Det blev ju ett ganska snöpligt slut på herr Hages anförande, då han sade sig vilja vara med om utskottets kläm men icke om dess motivering. Man skulle sålunda stryka alltsammans av denna motivering, varpå man nedlagt så mycket arbete. Jag tycker, att det är ganska hårt och ganska bedröfligt, om riksdagen skulle gå med på ett sådant yrkande. Under utskottsutlåtandet ligger dock ett oerhört arbete, kanske ett större arbete än vad man i allmänhet kan ha reda på.

Herr Hage beklagade sig vidare över att man icke i utlåtandet tagit med även rätt till jakt och fiske. Ja, det är ju ganska tråkigt, men om herr Hage drar sig till minnes, hur det var i utskottet, visade det sig ju svårt att skriva något om jakt och fiske i utlåtandet, och till och med herr Hage avstod ju från att göra något uttalande därom. Det visade sig, då man sökte efter en framkomlig väg, som kunde vara lycklig för båda parterna, att det icke var möjligt att komma fram.

En annan fråga har berörts av den föregående ärade talaren, nämligen om arrendatorn skall betala sin avgift i form av pengar eller i form av arbete. Jag anser för min del, att denna fråga bör hållas öppen. Det är väl ändå så, att arrendatorn på många ställen har mycket lättare att betala sin avgift i form av arbete än med pengar. Det är nog en orsaksfråga. Det ena förfaringssättet kan vara lämpligt på ett ställe men olämpligt på ett annat. Jag anser därför, att det icke bör stadgas något förbud att betala avgiften i arbete, utan att den saken skall vara fri. Den största och viktigaste sidan av en social arrendelagstiftning anser jag just vara, att den skall vara lätt för vederbörande. De båda parterna böra kunna göra upp sinsemellan, om avräkningen skall ske i form av arbete eller med pengar.

Det skulle vara en hel del mera att andraga i frågan, men jag skall inskränka mig till vad jag nu har sagt. Jag hemställer verkligen, att kammaren tar utlåtandet sådant det föreligger, och jag ber alltså att få yrka bifall till utskottets hemställan i frågan.

Herr Olovson i Västerås: Herr talman! Jag har en stark känsla utav att kammarens ledamöter i dag helst önska korta tal (flera ledamöter instämde). Ja, jag förstår det, och jag skall söka tillmötesgå herrarnas önskan i det avseendet och inskränka mig till att endast göra ett par anmärkningar till föreliggande ärende.

Ang. social
arrendelag.

(Forts.)

De motioner rörande jordlagstiftning på olika områden, som ha framförts och av vilka en del redan ha behandlats och en del ligga framför oss till behandling, avse ju dels att förhindra en utveckling, som leder till en försämring av den egendomslöse jordbrukarens ställning, dels att öka möjligheten att åstadkomma förbättringar. De motioner, som avse att förhindra försämringar, äro ju lagda så, att man vill skapa så att säga ett stillestånd, så att icke jordägaren skall kunna försämma tillvaron för brukaren och göra det omöjligt för denne att slå in på de förbättringsvägar, som han har tänkt sig.

Nu har herr Lindman här hållit ett tal, i vilket han enligt mitt förmenande förnekat en hel del av vad som från bondeförbundshåll sades i går. Han har nämligen hållit ett tal icke blott mot äganderätten för 25 procent av jordens brukare utan också mot tanken på att dessa arrendatorer skulle kunna erhålla optionsrätt, d. v. s. rätt till förlängt arrende efter arrendetidens slut. Det kan vara skäl i att börja med att konstatera detta.

Nu är det givetvis så, att för denna stora jordbrukargrupp råder mycket skiftande förhållanden. Det är icke sagt, att varje bolag eller varje enskild jordägare uppträder brutalt mot sina brukare. Det skall jag vara den siste att påstå, men i varje fall lämnar den lagstiftning, som finnes, och som skall utgöra ett skydd för dessa brukare, knappast något skydd alls. Den allmänna arrendelagen eller nyttjanderättslagen av år 1907 stadgar ju femårig arrendetid under det förhållandet, att annan tid icke är i avtalet bestämd. Vad har nu inträffat? Jo, det har i en mängd avtal bestämts ettårig arrendetid. Man behöver icke ha mycket aning om jordbruksförhållanden för att begripa det fullkomligt vanvettiga i att en stor grupp jordbrukare skall sitta så löst som på ett år. Vidare har ju brukaren av annans jord knappast någon rätt till ersättning för de förbättringsarbeten, som han har utfört. Det föreskrives visserligen en rätt på ett område, att om brukaren-arrendatorn under vissa förhållanden och med iakttagande av vissa villkor ordnat med täckdikning, kan han, när han flyttar därifrån, få betalt för de i jorden nedlagda täckdikningsrören. Den rätt till ersättning för reparation av byggnader, som lagen föreskriver, är ju, som var och en kan göra sig underrättad om genom att slå upp lagen, fullkomligt illusorisk och kan icke leda till något resultat. En mera otvungen ställning än vad dessa brukare ha kan man knappast tänka sig.

Nu vill jag öppet och ärligt säga, att jag är innerligt glad över att utskottet har kommit fram till det yrkande, som det har gjort. Utskottet hemställer nämligen om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om lagstiftning i syfte att tillförsäkra dessa brukare av annans jord en tryggare ställning. På den punkten äro såväl utskottsmajoriteten som reservanterna med undantag endast av en behård högerman i första kammaren fullständigt eniga. Vi skilja oss däremot beträffande motiveringen eller rättare sagt beträffande de riktlinjer, som utskottet uppdragit för den tilltänkta lagstiftningen. Jag skall, för att icke taga för lång tid i anspråk, endast dröja vid ett par punkter.

När det gäller lagstiftningens omfattning, är jag också av den mening, att man givetvis icke, åtminstone icke gärna, kan inränga de stora arrendegårdarna och de små dagsverkstorpen under samma lag. Jag skulle vilja säga som en replik såväl till herr Lindman som till utskottsmajoriteten, att den där lovsången över småtorpen eller skogstorpen, som herr Lindman kallade dem, ha vi icke någon anledning att sjunga. Enligt lagutkastet skulle ju småtorp, som icke ha upp till fyra tunnland odlad jord, falla utanför lagen. Det blir de egentliga dagsverkstorpen, som sålunda icke komma med. Dessa torp, särskilt i skogsbygderna, anse ju såväl herr Lindman som även utskottets majoritet vara rent av en lycka för både torparna och landet. Det är dock minst sagt en problematisk lycka. Jag kan nämna exempel på hur dessa skogstorpäre kunna ha det. Vi hade för någon tid sedan en vräkningsdomshistoria beträffande ett sådant

skogstorp hemma i Västmanland. Där praktiserar ett bolag det förfaringssättet, att det lämnar ut torp med mellan två och tre tunnland jord mot ett vanligt hyreskontrakt med, märk väl, 30 dagars uppsägningstid. Den man, som binder sig där, lägger ned arbete och kostnader för att bruka två à tre tunnland jord, kan sägas upp till avflyttning på 30 dagar. Det är en lovsång över detta vanvettiga förhållande, som utskottet sjunger, och som herr Lindman här har sjungit.

Beträffande arrendetiden kan det naturligtvis diskuteras, om 15 eller 20 år äro lämpligast. Det är emellertid klart, att med en så lång arrendetid måste det i lagen finnas, låt mig kalla det, en säkerhetsventil, som man kan öppna för den händelse det blir omöjligt för den ena parten att fullfölja avtalet. Ju längre avtalstiden blir, desto känsligare får man givetvis göra denna säkerhetsventil. Det är ju alldeles uppenbart, och det blir en lämplighetsfråga, hur man skall avväga den saken. När utskottet åtminstone indirekt gör gällande, att en avtalstid på 5 à 10 år skulle vara lämplig, då det gäller enskild jord, har man anledning att säga ifrån, ty varför skall en arrendator hos en godsägare vara sämre ställd än en arrendator hos ett bolag? Jag är fullkomligt ense med herr Lindman därom, att man mycket väl kan peka på att enskilda jordägare behandla sina arrendatorer lika illa som ett bolag. Ja, herr Lindman sade visserligen, att bolag kunna behandla sina arrendatorer lika väl som enskilda, men det blir ju samma sak. Det finns enligt mitt förmenande icke någon anledning att göra skillnad därvidlag, ty en arrendator hos en enskild har samma behov av en lång arrendetid som en arrendator hos ett bolag.

Varje jordbrukare vet, vad det betyder att ha en arrendetid på endast fem år. En jordbrukare, som bara har fem år på sig, hinner icke lära känna igen sin egendom. I allmänhet använder man sig av sjustiftet, och han hinner följaktligen icke pröva hela brukningsdelen, förrän avtalstiden är slut. Jag tror icke, att det är till nytta för jordbruket, och det är framför allt icke till nytta för arrendatorn.

Jag erkänner, att den ömtåligaste och kanske mest svårlösta frågan är frågan om sammankoppling av arbetsskyldighet och arrendeavtal. Jag har inom utskottet framfört vissa betänkligheter beträffande ett absolut förbud mot intagande i avtalet av dagsverksskyldighet. Vi kunna tänka oss en torpare, som har sitt torp inne i ett stort gods, som omfattar exempelvis en eller kanske ett par socknar. Han är fullständigt beroende av arbetsförtjänsten på godset, och ett förbud kan därför möta vissa svårigheter. På grund av de förhållanden, som nu råda, på grund av att jordägenderätten är sådan den är, kan man sålunda hysa vissa betänkligheter mot ett absolut förbud, men man behöver därför icke stanna vid det olidliga system, som nu härskar. Det finns möjlighet att gå en annan väg, nämligen att göra arrendeavtalet till ett fristående avtal och arbetsavtalet till ett avtal vid sidan. Man kan mycket väl i arrendeavtalet intaga bestämmelse om att arrendatorn skall fullgöra viss arbetsprestation under förutsättning, att särskilt avtal om lönen för arbetet kan träffas. Då det blir tvist om lönen, sitter torparen ändå kvar och får betala sitt arrende. Det borde vara en rimlig medelväg, om man icke kan enas på någon annan linje. Det nuvarande systemet är dock enligt mitt förmenande fullständigt uppåt väggarna, att om torparen är bunden vid att göra dagsverken skall han, förutom att han skall göra dagsverken för sitt torp, också göra ett visst antal andra dagsverken mot ersättning, men om man icke kan träffa överenskommelse om lönen, riskerar han att bli avhyst från sin lägenhet. Jag tror dock, att man skall kunna finna en framkomlig väg även på den punkten, men jag måste säga ifrån, att jag icke därvidlag kan följa utskottet i dess ståndpunkts-tagande.

Allt detta för mig fram till att jag måste sluta med att instämma i det yrkande, som här har framställts av herr Hage.

Ang. social
arrendelag.
(Forts.)

Herr **Karlsson** i Gasabäck: Herr talman! Bland det knippe av jordfrågor, som i dag föreligga till behandling, liksom de, vilka behandlades i går, finns det knappast någon av dessa, som är mera mogen för sin lösning än frågan om en social arrendelag. Det har icke varit någon i utskottet och icke heller någon här i dag, åtminstone av dem, som hittills haft ordet, som har yrkat avslag på utskottets förslag, utan alla ha yrkat bifall åtminstone till dess kläm. När det däremot gäller att gå in på de olika detaljerna, dela sig meningarna helt naturligt. Enligt utskottsmajoritetens uppfattning gå motionerna och jordkommissionens förslag, varpå dessa motioner äro byggda, alltför långt i många avseenden. Utskottet har därför på en del punkter försökt att ge frågan sina rätta dimensioner, har försökt att såvitt möjligt avväga rättigheter och skyldigheter mellan jordägaren och arrendatorn.

Herr Hage klagade över att utskottets utlåtande vimlade av uttryck sådana som att »nödigt försiktighet måtte iakttagas» och att »man borde taga hänsyn till båda parternas berättigade intressen», och detta fann herr Hage vara något i hög grad klandervärt. Ja, den som är så fullständigt enögd som herr Hage, när det gäller dessa frågor, som bara ser på den ena parten härvidlag och icke vill avväga rättigheter och skyldigheter parterna emellan rättvist, den, förstär jag, skall anse, att man icke behöver taga någon sådan hänsyn. Men för oss, som vilja arbeta för att få fram en lag, som rättvist avväger rättigheter och skyldigheter mellan de olika parterna, vi kunna icke se på dessa frågor på samma sätt som herr Hage och de med honom likatänkande. När det exempelvis gäller arrendetidens längd, synes det mig, som om det skulle vara försvarbart att hava någon skillnad mellan bolag och ekonomiska föreningar å ena sidan och enskilda jordägare å den andra. Ty det torde vi ha klart för oss allesammans, att enskilda jordägare oftare kunna behöva förfoga över sin egendom än vad förhållandet är med exempelvis ett bolag.

Så var det vidare odlingsrätten, som herr Hage klagade över att utskottet ville begränsa för arrendatorerna. Det gällde framför allt rätten att odla *utanför* det arrenderade området. Det synes vara för vanlig rättskänsla något kränkande, att en arrendator skulle äga rätt att odla utanför det arrenderade området och jordägaren äga skyldighet att betala ersättning för en odling, som verkställts mot hans vilja. Enligt motionerna skulle då vid arrendetidens utgång och då optionsrätten skulle inträda jordägaren likväl icke äga rätt att höja arrendet för att såmedelst i någon mån tillgodogöra sig för de utgifter, han haft för den odling, som blivit verkställd utanför det arrenderade området och som skett mot hans vilja. Det synes vara att gå alldeles för långt, då motionärerna vilja driva fram en sådan rätt för arrendatorerna.

Herr Olovson i Västerås talade om den korta arrendetiden och påstod, att utskottet skulle ha pläderat för en arrendetid av 5 à 10 år. Utskottet har icke uttalat sig för någon bestämd arrendetid, utan endast sagt att en arrendetid av 15 år synes vara väl lång, då det gäller enskilda jordägare, samt att av jordkommissionens enquête synes framgå att den nuvarande arrendetiden tyckes variera mellan 5 à 10 år. Vad beträffar de små lägenheterna, skogstorpen, som skulle falla utanför lagen, har man, som herr Olovson sade, diskuterat den saken, och herr Olovson medgav, att den saken kan diskuteras. Men vi hava icke, som herr Olovson sade, uppstämt några lovsånger över det nuvarande tillståndet, endast diskuterat lämpligheten av att dessa smärre skogstorp, närmast att likna vid arbetarbostäder, skulle falla utanför lagen.

Ja, herr talman, på grund av den långt framskridna tiden skall jag icke här giva mig in på något bemötande av herrar reservanter utan inskränka mig till att yrka bifall till utskottets förslag, icke blott till dess kläm utan även till dess motivering. Jag kunde icke uppfatta herr Hages yrkande om uteslutande av

motiveringen annat än som ett skämt och, jag skulle vilja säga, som ett dåligt skämt.

*Ang. social
arrendelag.
(Forts.)*

Herr **Magnusson** i Kalmar: Herr talman! Jag skulle vilja säga några ord i anledning av den kritik, som herr Lindman utövade mot dessa frågors behandling inom utskottet, att de kommit så sent på kammarens bord, som de gjort, och att — däri kan jag instämma med herr Lindman — vi tyvärr nödgas behandla dem inför mycket glest besatt kammare och i det upplösningstillstånd, vari kammaren befinner sig med hänsyn till de snart förestående hemresorna. Men jag anser mig som ledamot av utskottet och som en erkänsla åt det obestriddigt erkännansvärda, nitiska och osjälviska arbete, som ordföranden har lagt ned inom utskottet och i dess betänkanden, vara pliktig att giva en förklaring till att dessa frågor kommit så sent, som de ha gjort.

Jag tror, att när vi bedöma denna sak, får man komma ihåg, att andra lagutskottet i år haft synnerligen många och framför allt synnerligen viktiga frågor att behandla. När en ordförande, då ett helt komplex av frågor, i detta fall jordfrågor, förekomma, kräver att få dem prövade i ett sammanhang, för att det hela skall gå i system, får man icke förtänka honom, att han hävdar en sådan rätt. Jag vill icke säga annat, än att samtliga utskottsordförande nedlägga ett synnerligen gott arbete på sina betänkanden, men jag tror, att vi alla kunna vara överens om att andra lagutskottets ordförande har visat, att han lika mycket som andra och kanske väl mer bemödat sig om att göra synnerligen värdefulla insatser i det arbete, som utförts inom utskottet, och i övrigt sett till, att frågorna blivit så allsidigt belysta som möjligt. Om vi se på andra lagutskottets betänkanden, få vi lov att erkänna, att en hel del äro små värdefulla uppslagsböcker. Om alltså kammarens ledamöter vilja tränga in i frågorna, hava de verkligen möjlighet att kunna göra det genom de verkligt väl avfattade och i övrigt klart belysande utskottsbetänkanden, som åstadkommit tack vare utskottsordföranden.

Herr talman, jag har nödgats säga detta som en förklaring, varför dessa frågor tyvärr kommit så sent, som de ha gjort. Det har enligt min uppfattning berott på det myckna arbetet inom andra lagutskottet och det värdefulla arbete, som framför allt utskottskansliet nedlagt på sina betänkanden. Som utskottsledamot och i synnerhet när man vill försvara ett förslag, skulle man naturligtvis helst sett, att kammaren varit så talrik som möjligt och att frågan kommit i så god tid som möjligt. Men därför får man icke, såvitt jag förstår, rikta något klander emot utskottet och allra minst mot dess ordförande och dess kansli.

Herr **Johansson** i Uppmälby: Herr talman, mina herrar! Jag får först och främst såsom motionär uttala min tillfredsställelse över att man äntligen kommit så långt, att man har fått ett så gott som enhälligt utskottsutlåtande, där man anhåller om skrivelse till Kungl. Maj:t med förslag till lag om förbättrad arrendelagstiftning. Tiden synes alltså vara mogen för att man får en dylik lagstiftning. Det är ett behov, som alltmer blivit trängande.

Denna lagstiftning, som det här är fråga om, har tillämpats i vårt lands nordliga delar under namn av norrlandslagen. Nu är det meningen, att man skulle utsträcka den till hela riket. Utskottet är tveksamt inför en lagstiftning, gällande för hela riket, och talar om de olika förhållanden, som råda i olika delar av landet. Jag har den uppfattningen, att det vore olyckligt, om man återigen skulle börja lagstifta för speciella delar av landet. Förhållandena äro för arrendatorerna utomordentligt lika över hela riket, och man kan icke draga några gränser, där likheten upphör. Den kategori av arrendatorer, som först och främst kan bli tillgodosedd genom en arrendelag, är naturligtvis bolags-

Ang. social
arrendelag.
(Forts.)

arrendatorerna, men det synes mig, att även de arrendatorer böra komma i åtnjutande av dess fördelar, som arrendera torp och hemman som ligga under huvudgård, vare sig det är enskilda jordägare, som äga dem, eller det är fideikommiss. Jag giver herr Lindman alldeles rätt i, när han säger, att man icke skall påstå, att det är bolagen, som behandla sina arrendatorer allra sämst. Det finns bolag, där arrendatorerna ha det rätt bra, och det finns å andra sidan bolag, där det är dåligt ställt för arrendatorerna. På samma sätt är det, när det gäller enskilda jordägare och fideikommissinnehavare. Men jag tror, att när man skall lagstifta, får man försöka att få en lag, som skall gälla för hela riket. I utskottets motivering förekommer på flera håll uttalanden om, att man får taga stor hänsyn till jordägarna. Jag får säga, att det är väl icke meningen och det har icke varit jordkommissionens mening och aldrig varit min mening, när jag motionerade, att man skulle gå hänsynslöst fram vare sig mot den ena eller den andra parten. Men vi få komma ihåg, att här är det fråga om en social lagstiftning, vilken avser att skydda den svagaste parten. Och denna hänsyn till jordägaren får icke taga sig sådana uttryck, att arrendatorn, som brukar jorden, blir den, som får sitta emellan vid detta hänsynstagande.

Jag vill nu nämna något om den fråga, som herr Lindman berörde, nämligen arrendetiden, som i norrlandslagen är satt till 15 år. Ursprungligen hade norrlandskommittén föreslagit 20 år, men kamrarna stannade i olika beslut. Denna kammare beslöt 20 år och medkammaren 10 år, och genom en kompromiss kom man fram till dessa 15 år. Vad optionsrätten beträffar, d. v. s. rätten för en arrendator att vid arrendetidens utgång åtminstone ha företrädesrätt till förnyat arrende, så är den icke så särdeles beroende av arrendetidens längd. Men skall det finnas någon möjlighet för en arrendator att våga vidtaga några åtgärder för att höja jordbruket på det arrenderade området, så är det nödvändigt, att han har rätt så lång arrendetid för att kunna skörda frukterna av sitt arbete. Det system, som allt mer börjar utveckla sig med kort arrendetid, ofta icke mer än ett år, det skapar ju ett osäkerhetstillstånd för arrendatorerna, vilket kommer att medföra svåra verkningar för jordbruket. Man kan omöjligen begära, att en arrendator, som på hösten, när han sår råg, icke vet om det blir han eller någon annan, som kommer att skörda nästa höst, man kan icke begära, säger jag, att han skall lägga ned något grundligare arbete på jorden, såsom att utföra grundförbättringar, täckdikningar, vattenavledningar o. dyl.

Herr Lindman sade, att man hade gått för långt: arrendatorn skulle även svara för vanhävd. Jag vill säga, att det är omöjligt att lägga detta på arrendatorerna, därest man skall tänka sig, att vanhävden skulle omfatta även åbyggnaderna. En jordägare måste enligt mitt förmenande ha en press på arrendatorn, och den finnes i det förslag, som jordkommissionen har utarbetat, och där det säges, att därest arrendatorn vanhävdar egendomen, så bör jordägaren kunna skilja honom från arrendet. Han får icke ha en arrendator, som vanhävdar egendomen på ett sådant sätt, att jordägaren kan riskera att träffas av vanhävdslagen. Jag tror nog, att han kommer att kunna svara härför. Det har även i jordkommissionens betänkande föreslagits, att han skulle ha rätt att få syn för att konstatera, om vanhävd förekommer.

Så kommer jag till frågan, huruvida det skall vara penningarrenden, naturaprestationer eller arbetsprestationer. Vi motionärer och jordkommissionen har utgått ifrån, att de arrenden, som bestämmas i arrendekontrakt, skulle vara kontanta arrenden. Jag tror icke det blir svårigheter för arrendatorerna att få arbete, och det finns en möjlighet att göra avtal vid sidan av arrendekontrakten. Det tillämpas nu i de nya avtal, som Uddeholmsbolaget har träffat. Där finns det numera en stark organisation mellan arrendatorerna, det värmländska arrendatorsförbundet. Uddeholmsbolaget har underhandlat med representanter för nämnda förbund, och där har man till-

lämpat ettåriga kontrakt under senare tider, men nu har man fått femåriga kontrakt. Det sägs nu i dessa femåriga kontrakt, att för det arbete som utföres av arrendatorn skall betalning ske enligt en prislista, som efter överenskommelse mellan bruksförvaltningen och vederbörande organisation kan komma att uppgöras. Här ha de klarat hela denna sak vid sidan av arrendelagen, och jag tror, att det kan gå för sig på andra håll också.

Slutligen sade herr Lindman, att man icke skulle gå med på att inränga de s. k. skogsarbetarna. Ja, inom jordkommissionen ha vi varit alldeles på det klara med, att rena arbetarbostäder icke falla under den norrländska arrendelagen. Där gäller det, att arealen under fyra hektar inrösningsjord varken faller under arrendelagen eller norrlandslagen. Men då begreppet inrösningsjord i södra och mellersta Sverige är ett mycket svävande och i vissa trakter okänt begrepp, ha vi i jordkommissionen sagt, att det skall vara 4 hektar inrösningsjord eller 2 hektar åker. Det som faller därunder, betraktas som rena arbetarbostäder med en liten täppa, och komma följaktligen icke att falla under lagen.

När herr Lindman sade, att denna arrendelag skulle vara ett hot mot jordägaren och att den skulle tvinga honom att sälja, så vill jag framhålla, att jag åtminstone fått den uppfattningen, att många bolag skulle gärna vilja sälja inägojorden, nämligen de bolag, som drabbas av den norrländska arrendelagen. Men lagstiftningen i Norrland har sört för att bolagen icke få sälja enbart inägojord, utan de måste lämna vissa tillbehör till denna jord, såsom skog o. dyl., åtminstone så att det blir till husbehov. Jag är också av den uppfattningen, att de, som köpa blott inägojord i de nordliga delarna av landet och sedan komma i konflikt med bolagen och utestängas från arbetsförtjänst, dessa självägande få en mycket sämre ställning, än vad arrendatorerna ha.

Jag skall icke förlänga debatten. Jag är för min del som motionär glad över att utskottet kommit till det resultat, som det kommit till, och jag är glad över, att herr Lindman å sin sida, även om han hade åtskilliga betänkligheter mot det förslag, som här föreligger, dock, såvitt jag fattade honom rätt, ansåg, att det vore behöfligt, att en lagstiftning på hithörande område skulle komma till stånd. Vi hava i detta land två arrendelagar. Vi ha 1907 års nyttjanderättslag, den allmänna arrendelagen, som vi bruka kalla den, och vi ha den norrländska arrendelagen, den sociala arrendelagen. Det är klart, att icke alla jordbruk falla under denna sociala arrendelag. Det är klart, att om ägaren icke själv kan bruka jorden på grund av vissa omständigheter, t. ex. när ett stärbhus innehar egendomen eller minderåriga barn, man då icke kan föreskriva en arrendetid av 15—20 år. Det är icke meningen, utan det är meningen, att lagen skall gälla beträffande arrenden, som bestått nästan sedan urminnes tider, kan man säga, och vilka man har anledning tro skola komma att bestå i all framtid.

Jag skall icke uppehålla kammaren. Jag beklagar, att dessa stora frågor kommit i sista ögonblicket. Jag vill emellertid uttala mitt tack till andra lagutskottet för det resultat, det kommit till. Jag är mycket tveksam angående lämpligheten av att, som här föreslagits, stryka motiveringen. Denna motivering är svag och vacklande på många punkter, men jag tror, att om man lämnar ut motiveringen, man knappast får det bättre, än vad här är föreslaget. Jag skulle hellre sett, att herr Hage hade yrkat bifall även till motiveringen, ty att släppa ett utskottsutlåtande från riksdagen, utan att det finns en motivering, som anger några riktlinjer, det är åtminstone enligt min uppfattning ett fattighedsbevis från riksdagens sida.

Häruti instämde herrar *Branting, Sävström, Paulsen* och *Andersson* i Tun-
gelsta.

*Ang. social
arrendelag.
(Forts.)*

Ang. social
arrendelag.
(Forts.)

Herr Hage: Herr talman! Här ha ett flertal talare yttrat sig med anledning av mitt första anförande, och särskilt har herr Karlsson i Gasabäck påstått, att mitt förslag att taga bort motiveringen skulle vara ett dåligt skämt. Jag kan då icke underlåta att säga några ord, och jag vill därvidlag först påpeka, att det inte alls varit ovanligt här i kammaren, att man har gjort yrkanden om att stryka motiveringen. Det har till och med inträffat att det har fattats sådana beslut just i frågor som denna. I detta fall skulle jag särskilt vilja betona, att jag för min del tror, att större delen av herrarna här inte har läst dessa två motiveringar, och då måste jag för min del säga, att det för deras egen skull borde vara lugnare, om de voro med om en skrivelse till Kungl. Maj:t utan att gå in på motiveringens detaljer. Även från *den* utgångspunkten finner jag alltså, att man mycket väl kan vara med om ett sådant yrkande, som det jag har gjort. Om motiveringen uteslutes, blir följden, att för dem som skola utreda frågan kommer det att föreligga två motiveringar, utskottsreservanternas och majoritetens, och man har då möjlighet att vid denna utredning taga hänsyn till båda de motiveringar, som föreligga. Jag tror alltså, att man mycket väl kan gå med på en sådan uppfattning som jag i det avseendet har deklarerat.

Vidare skulle jag vilja säga några ord med anledning av den av herr Ödström m. fl. framförda uppfattning, att man inte under några förhållanden bör vara med på principen att tillåta personer odla *utom* det område, som arrenderas av arrendatorn. Mot detta vill jag påminna därom, att det kan mycket väl inträffa, att en person har odlat upp hela det område, som han arrenderar, och då kan det väl ej vara så orimligt, om det blir en lagstiftning, som tillåter, att de organ, som pröva vederbörandes krav på att få odla, tillåta odling i sådant fall.

Vidare skulle jag vilja säga några ord med anledning av talet om att man inte kan göra denna lagstiftning lika för hela landet. Därvidlag vill jag påminna om det förhållandet, att när det nu för tiden gäller en lagstiftning som denna, en *social* lagstiftning, så är det en bekant sak, att dessa lagar skrivs på ett visst sätt. De skrivs i *mjuka* former, så att de kunna tillämpas efter olika förhållanden. Förr i världen skrev man ju lagar på det här sättet: »Den som denna sedel efterapar, han skall varda hängd.» Punkt och slut. Man hade inte alls något om »i vad mån förhållandena därtill föranleda» eller »om så anses nödvändigt». Men när det gäller *social* lagstiftning nu för tiden, veta damerna och herrarna lika väl som jag, att hela denna nya sociala lagstiftning i allmänhet utformas på ett mycket trevande och försiktigt sätt, så att den därigenom skall kunna lämpa sig för olika förhållanden i olika delar av landet. Under sådana förhållanden tror jag, att man efter den allmänna lagtextprincip, som i allmänhet användes för att skriva lagar i sådana ämnen som detta, kan åstadkomma en lagtext och en lag, som är så utformad, att den är möjlig att använda för olika förhållanden i olika delar av landet.

Sedan skulle jag vilja säga till herr Lindman, att han inte riktigt rätt återgav vad jag för min del sade. Han betonade nästan att jag gick i god för, att förhållandena på det här området äro likadana över hela landet, och att de absolut på varje punkt skulle nödvändiggöra en likadan lagstiftning överallt. Jag har inte yttrat mig på det sättet. Tvärtom sade jag, att jag naturligtvis inte är praktiskt sakkunnig på området. Men jag har sysslat med dessa frågor sedan 1916 här i riksdagen, och suttit och diskuterat månadstals om dessa saker, så jag börjar ju efter åtta års arbete åtminstone en liten smula förstå dem. Jag sade emellertid, att jag hade sett vissa sådana förhållanden, som det här är fråga om, vid resor. Det var allt jag inskränkte mig till att säga, och att jag hade bibringats den uppfattningen, att det fanns all anledning att tro, att i vissa delar av landet var det lika dåliga förhållanden för arrendatorerna,

eller till och med sämre, som i vissa delar av Norrland. Och jag vågar alldeles bestämt stå för det uttalandet.

Sedan sade också herr Lindman någonting om, att man i det här fallet borde tillgodose *jordägarna*, och flera andra talare ha också varit inne på det spörsmålet. Därvidlag vill jag säga, att jag har alldeles klart för mig, med den sammansättning som denna kammare har och som även första kammaren har, att nog komma *jordägarnas* intressen att bli tillgodosedda. Det kunna herrarna vara övertygade om. Det är alls ingen fara för jordägarna i detta land då det blir fråga om lagstiftning på jordägandefrågans område. Men om *arrendatorerna* bli tillgodosedda, är inte så säkert, med den svaga representation som de faktiskt äga, när det gäller att lagstifta.

Vidare vill jag påminna herr Lindman om vad jag förut var inne på, att här gäller det att skydda *produktionen*. Och det är dock faktiskt på det sättet, att det är dessa arrendatorer, de som *bruka* jorden, som producera.

Jag kommer mycket väl ihåg, att det finns ett parti i det här landet, som i varenda valrörelse brukar betona, att man skall gynna den svenska produktionen och dem, som producera, framför allting annat. Det finns ett parti, som i varenda valrörelse har betonat *den* saken mycket starkt, och från den utgångspunkten för att på denna punkt i möjligaste mån tillgodose *det* partiets krav, herr talman, skall jag be, för min del, att få vidhålla mitt yrkande.

Herr Brännström: Herr talman! Då man synes gå ut ifrån vid debatten i denna fråga, att den särskilda arrendelagen för Norrland och Dalarna varit så förträfflig, att man nödvändigtvis måste utsträcka den att gälla för alla de övriga delarna av landet, vill jag säga att min erfarenhet, som ju är ganska ingående på detta område, säger mig, att denna lag inte har mottagits med någon särskild tillfredsställelse varken från arrendatorernas eller jordägarnas sida. Utvecklingen har nämligen gått i den riktningen, att hundratal av dessa utarrenderade jordbruk ha, ehuru arrendetiden inte utlupit, försålts från bolagen till arrendatorerna. Dessa försäljningar ha ju kunnat ske tack vare hjälp av egnahemslån. Det är givetvis klart, att bolagen inte kunna försälja jorden under arrendetiden, men arrendatorerna ha varit villiga att inköpa den, och då ha ju arrendeavtalen brutits. Det är en utveckling, som enligt mitt förmenande går i rätt riktning. Men det är inte så säkert, att man, därför att man skall klavbinda parterna med långa arrendetider i en så kallad tryggad besittningsrätt, bör fortsätta med en lag, som inte tillfredsställer varken arrendatorer eller jordägare, en social arrendelag, som avhjälpur vissa missförhållanden på jordbrukets område, men enligt vilken man inte kan förfara på samma sätt som beträffande de jordbruk, som jag nu närmast syftar på uppe i Norrland.

Det må nu vara hänt, att man kan göra en vinst med vad utskottet här har påyrkat, till vilket jag, herr talman, yrkar bifall också med den motivering som utskottet har anfört.

Herr Lundquist: Herr talman! Då jag är en av de många arrendatorer, som arrendera Sveriges jord, anser jag, att jag bör säga några få ord i denna fråga. Jag skall här inte försöka att ge mig in på några vidlyftiga resonemang om detta utlåtande, jag skall endast framhålla några allmänna synpunkter, som jag har på saken.

Först vill jag instämma med herr Lindman, att när vi utarbete en sådan lag som denna, all hänsyn bör tagas till båda parterna. Det är nämligen nödvändigt att en lag, som uppdrar riktlinjer mellan jordägare och arrendatorer, bör vara av den beskaffenheten, att förtroende blir rådande mellan dessa båda parter, ty arrendatorerna och jordägarna ha så många samgående intressen, att det är nödvändigt att ordna dessa så förståndigt som möjligt.

Ang. social
arrendelag.
(Forts.)

Jag vill visst inte förneka, att inte den nuvarande arrendelagen är behäftad med en del brister, som ju böra avhjälpas. Och jag skulle då endast vilja peka på en sak, som jag har fäst mig vid i detta utlåtande. Det är bestämmelsen om att arrendatorn bör åtnjuta bränsle och virke på det hemman, där han är bosatt, såvitt sådan tillgång finnes. Det är nämligen ingenting, som så kan splittra samförståndet mellan jordägare och arrendator som den bestämmelse, som numera alltmer snyger sig in i arrendekontrakten, att trots att god tillgång på skog finnes, så får arrendatorn inte en enda pinne, utan den måste köpas. Jag anser att det är en sak, som i hög grad skiljer arrendatorn och jordägaren, varför det vore särdeles önskligt att den synpunkten här kunde komma fram. Vad jakt och fiske vidkommer, anser jag det nästan vara detsamma, huru därmed skall ställas. Ty jag anser, att den jordbrukare som får flugan på jakt och fiske är ingen riktig jordbrukare. Tiden tillåter inte något sådant.

Herr Olovson i Västerås målade i ganska svarta färger det gamla torpare-systemet. Jag vill säga några få ord även i den frågan, med anledning av att jag har en god erfarenhet om dessa förhållanden, då jag tillhör en socken, som uteslutande består av arrendatorer och torpare. Min uppfattning av dessa torp är, att det är kanske en av de bästa lantbruksskolorna vi ha i vårt land. Där kommer en jordbruksarbetare från huvudgården och tar emot ett litet torp, han arbetar sig fram genom sparsamhet och idogt arbete, och han kommer slutligen i den situationen, att han om några år har ett större torp, varifrån han snart nog förflyttar sig till en bondgård. Sådana exempel finnas många inom den socken jag tillhör.

Att totalt beröva jordägarna och arrendatorerna möjlighet att i arbetsdagsverken utfå resp. utgöra sina arrenden anser jag vara ganska oklokt. Ty en sådan arbetare, som jag nyss talade om, kan lätt komma fram genom att få utgöra sin avgäld på gården i form av dagsverken. Med de lagar och författningar, som redan finnas, anser jag att det inte föreligger så stor fara, som man här utmålade.

Vad arrendetidens längd vidkommer, nämnde herr Johansson i Uppmälby, att man alltmer övergår till korta perioder av fem år. Jag undrar emellertid om inte detta har varit en nödvändighet i de tider, vari vi leva. Jag tror till och med, att man kan gratulera de arrendatorer, som inte under krisåren ingingo på långa arrendetider, med de uppdrivna priser som då funnos. Det kanske inte hade varit så näpet att ha 20 år att släpa fram med arrendepriser från åren 1917, 1918, 1919 och 1920.

Slutligen skall jag be att till herr Hage få framsäga ett tack för hans stora intresse för jordbruksproduktionen. Men det vore önskligt, om han i fortsättningen driver det på ett något mera kraftigt och effektivt sätt.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt därefter på bifall till det av herr Hage under överläggningen framställda yrkandet; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 7.

Ang.
lag om tvångs-
avlösning av
arrendejord-
bruk.

Å föredragningslistan fanns härefter uppfört andra lagutskottets utlåtande, nr 37, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående framläggande för riksdagen av förslag till lag om tvångsavlösning av arrendejordbruk.

Uti två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade likalydande motioner, nämligen nr 92 i första kammaren av herr *Lindhagen m. fl.* och nr 173

i andra kammaren av herr *Johansson* i Uppmälby *m. fl.*, vilka motioner behandlats av andra lagutskottet, hade yrkats, att riksdagen måtte i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt för riksdagen framlägga förslag till lag om tvångsavlösning av arrendejordbruk, avfattat i överensstämmelse med i motionen nr 87 i första kammaren angivna riktlinjer.

*Ang.
lag om tvångs-
avlösning av
arrendejord-
bruk.*

(Forts.)

Utskottet hemställde, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer hade likväl avgivits:

av herrar *Linder*, *Sigfrid Hansson*, *Lindhagen*, *Magnusson* i Kalmar, *Hage* och *Svensson* i Skönsberg, vilka hemställt, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte skyndsamt för riksdagen framlägga förslag till lag om avlösning av arrendejordbruk; samt

av herr *Molander*.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr **Hage**: Herr talman! Detta utskottsutlåtande avviker från det föregående så tillvida, att det föregående utskottsutlåtandet utmynnade i en skrivelse, under det att detta utskottsutlåtande slutar med, att riksdagen inte måtte göra någonting i detta avseende, inte ens åstadkomma en skrivelse om *förslag till lag om tvångsavlösning av arrendejordbruk*. Det slut, som utskottet har kommit till, är ju ganska märkligt, därför att bakom den majoritet, som finnes för detta avslag, stå ju exempelvis även bondeförbundarna. Man kan nämligen konstatera, att endast för några år sedan fanns det en framskjuten man inom bondeförbundet, som uttalade sig för en sådan lagstiftning, jag syftar därmed på professor *Wohlin*. Han höll nämligen för några år sedan, det var 1920, i första kammaren ett anförande, som refereras i den socialdemokratiska reservationen, och i detta anförande säger han på följande sätt:

»Detta är en förpostfäktning till de stora jordpolitiska strider, som kunna väntas under kommande år inom riksdagen. För mig framställer sig tidsläget så, att vi med all kraft måste gripa oss an med det stora friköpningsverket, som har till syfte att förvandla till självägare måhända ett 60,000- eller 70,000-tal nyttjanderättshavare till svensk jord för att därmed stärka det självägande svenska bondeståndets motståndskraft i de hårda tider, som stunda.»

Det är ord och inga visor. Det är stiligade saker, som professor *Wohlin* här deklarerar för sitt parti. Men när det blir fråga om att taga konsekvenserna av detta uttalande, då finna herrarna ett utskottsutlåtande, som till slut utmynnar i den förklaringen, att vi vilja ingenting göra, vi vilja låta saken sköta sig själv.

Jag måste säga för min del, att vi på den andra sidan kunna inte vara med om denna negativa politik. Här har i alla fall deklarerats, inte minst i går, att det var ett oerhört stort mål, som man ville verka för på den borgerliga sidan, att dessa människor i en osjälvständig ställning inom jordbruket fingo en självständig ställning, och sålunda komma att bli ägare av den jord, som de brukade. Den saken har man ju för övrigt varit inne på på andra områden, när man inom lagstiftningen angående den så kallade ensittarlagen gått med på att under vissa förhållanden arrendatorer skulle kunna friköpa sig. Där gällde det ju sådana förhållanden, då arrendatorn redan har en viss egendom, nämligen det hus som står på jorden. Men när man har slagit in på principen att där tillåta ett tvångsförfarande, ett tvångsförfarande, som innebär möjlighet för en arrendator att friköpa sig, då tycker jag, att man kunde ha varit med om detta även i det här fallet.

Ang.
lag om tvångs-
avlösning av
arrendejord-
bruk.
(Forts.)

Nu vet jag visserligen, att man för närvarande från den andra sidan säger, att det finns ingen anledning att vara med om detta på grund av de särskilda förhållanden, som nu existera. Det är för närvarande sådana ekonomiska förhållanden på jordbrukets område, att det på grund därav icke finnes någon anledning att gå in på sådana vägar som dessa, anser man. Men mot detta skulle jag för min del vilja säga, att denna lagstiftning, som här är ifrågasatt, är ju ämnad att gälla för en lång tid framåt, och den kommer sålunda givetvis att gälla även under tider, då det råder andra och bättre förhållanden på jordbrukets område, och då det alltså kanske finnes större anledning att tillgripa en sådan lagstiftning.

Men så säger man: då det nu är så, att det finns en del jordbrukare, som äro arrendatorer, och som vilja bliva självägande, och då det ju, enligt vad man påstår, finns en massa jordbruk, som äro till salu, så kan ju arrendatorn köpa ett sådant jordbruk, och det behövs då icke en sådan lagstiftning som denna. Mot detta vill jag emellertid säga, att det är dock en kolossal skillnad mellan att giva en arrendator denna möjlighet att få köpa en annan egendom, som han icke arrenderar, och att giva honom möjligheten att även emot jordägarens bestridande få köpa den egendom, som han arrenderar, och där han kanske suttit många år, och där kanhända även hans förfäder suttit före honom. Att vidtaga åtgärder för att i möjligaste mån nå *det* målet är, tycker jag, någonting som icke borde möta motstånd från den andra sidan. Det är givetvis på det sättet, att en sådan person skapat sig ett hem på ett visst jordbruk, och då tycker jag för min del, att den, som håller på, att man skall skydda de svenska hemmen, måste vara villig att gå med på att åstadkomma en lagstiftning som denna.

Jag vill bliva så kortfattad som möjligt, emedan jag vet, att en massa dylika frågor föreligga till behandling i dag. Därför skall jag endast med denna korta motivering be att få yrka bifall till det skrivelseförslag, som vi socialdemokrater inom utskottet förenat oss om.

Dessutom vill jag tillägga, att denna fråga är så utredd och väl motiverad, att här kommer jag för min del att begära votering.

Herr Magnusson i Skövde: Herr talman! Jag skall fatta mig kort. Då herr Hage med mycken patos citerade professor Wohlin och sade, att det var ord och inga visor, så kanhända det var flera än jag, som tyckte, att herr Hage presterade visor men just inga ord.

Här gäller det helt enkelt den frågan, huruvida man skall gå längre på tvångsvägen och mot jordägarnas bestridande ge samhället och arrendatorn rätt att tvångsköpa arrendejord. När man nu här i reservationen säger, att detta är provet på viljan till en allvarlig jordreform, så ber jag, att man icke må överskatta denna reforms betydelse. Ty det är dock här fråga om redan förefintliga, i driften självständiga jordbruk, här är fråga om den form, under vilken dessa skola besittas. Och då må var och en här pröva, huruvida vinsten av att bryta hävdvunna rättsförhållanden skulle vara så stor, att man bör träda in med en lag sådan som den här föreslagna.

Jag tror, det är skäl att betänka sig två gånger, innan man går in på frågan, om expropriationsförfarandet. Och jag skall därför, herr talman, be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den av herr Linder m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl

av herr Hage, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 37, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den av herr Linder m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Omröstningen utföll med 82 ja mot 77 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 8.

Vidare förekom till behandling andra lagutskottets utlåtande, nr 38, i anledning av väckta motioner med förslag till lag om förlängning av vissa arrende-avtal. *Ang. lag om förlängning av vissa arrende-avtal.*

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft följande till lagutskott hänvisade motioner, nämligen:

nr 87 i första kammaren av herr *Lindhagen m. fl.*;

nr 168 i andra kammaren av herr *Johansson* i Uppmälby *m. fl.*; samt

nr 189 i andra kammaren av herr *Herou m. fl.*

I de två förstnämnda motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen ville för sin del antaga ett i motionerna formulerat förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal.

I den sistnämnda motionen hade jämväl yrkats, att riksdagen måtte för sin del antaga ett av motionärerna formulerat förslag till lag i samma ämne.

Utskottet hemställde, att riksdagen med anledning av förevarande motioner ville för sin del antaga av utskottet framlagt förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal.

Vid utlåtandet voro emellertid fogade reservationer:

av herrar *Bror A. Petrén*, greve *Spens*, *N. J. Martin Svensson*, von *Stockenström*, *Magnusson* i Skövde och *Ödström*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att förevarande motioner ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda; samt

av herrar *Linder*, *Lindhagen*, *Franzén*, *Magnusson* i Kalmar, *Hage*, *Holmström* i Stockholm och *Svensson* i Skönsberg, vilka föreslagit, att riksdagen ville för sin del antaga det lagförslag, som framlagts i motionerna I: 87 och II: 168, med vilket förslaget i motionen II: 189 i allt väsentligt överensstämde; dock med den ändring, att 12 § erhöles av utskottet föreslagen lydelse.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Magnusson** i Skövde: Herr talman! Jag nödgas taga kammarens uppmärksamhet en liten stund i anspråk för detta synnerligen viktiga ärende. Det har flera gånger här i kammaren vid ärenden, som ofta återkomma, erinrats om den bekanta myten om galten Särimmer, som slaktades vid varje midvinterblot

Ang. lag om
förlängning av
vissa arrende-
avtal.
(Forts.)

men ånyo uppstod i förnyad och förnygrad gestalt. Denna fråga om arrende-förlängningen återkommer också regelbundet till varje riksdag, men återkommer för varje gång mer och mer mager.

Här föreligger ett utlåtande, där av utskottets sexton medlemmar blott två stå för utskottets utlåtande. Det är de båda bondeförbundarna i utskottet, som ha dikterat utskottets utlåtande, och det kan ju på sitt sätt vittna synnerligen högt om det inflytande, dessa personer utöva i utskottet. Emellertid har, som sagt, flertalet av utskottets medlemmar reserverat sig mot utlåtandet. Bland annat är avgiven en reservation av utskottets socialdemokratiska ledamöter, vilka i början av sin reservation yttra sig sålunda: »Beträffande lagens omfattning anse vi fortfarande inga rimliga skäl tala för att från provisoriet undantaga arrendegårdar, lydande under fideikommissegendomar och andra huvudgårdar, som tillhöra enskilda.» Man säger alltså här, att inga rimliga skäl tala för deras ståndpunktstagande, men likväl hava reservanterna intagit en ståndpunkt, som de själva förklara icke vara rimlig. Jag måste säga, att det är dock ett egendomligt sätt att behandla ett ärende och att fatta sina beslut.

När denna lag ursprungligen framlades, gällde den i stort sett alla arrendatorer av jordbruk. Undan för undan har lagens omfattning beskurits, och enligt det förslag, som nu föreligger, skulle lagen omfatta endast arrenden, där huvudgården äges av bolag eller ekonomisk förening. Genom den avfattning, som lagen nu har fått, skulle alla arrendeavtal lydande under berörda ägare, som utgå från den dag, då lagen träder i kraft, och till den 14 mars 1929, bliva automatiskt förlängda. Därigenom skulle icke blott alla dessa arrendeavtal, så att säga, sättas ur kraft, utan därigenom skulle också uppstå det förhållandet, att arrendeförhållandet och arrendeavgifterna icke längre skulle provas av jordägaren och arrendatorn utan av den tremannanämnd, vilken, då fråga uppstår om arrendeförlängning, skulle äga att avgöra, huruvida förlängning skulle ske eller icke. Det måste sägas vara någonting ur åtskilliga synpunkter synnerligen beklagligt och främmande, att det icke skulle bli de båda parterna, som det närmast gäller, som här skulle avgöra arrendevillkoren, utan utomstående personer. Och jag undrar verkligen, om man i vårt land är beredd att införa sådana förhållanden. Det är ju uppenbart, att arrendatorn under *alla* förhållanden har anledning hänskjuta frågan om arrendeförlängning till skiljedoms avgörande, ty han har ju därigenom möjligheten att vinna förbättrade och förbilligade arrendevillkor, men han har å andra sidan ingenting att förlora på en sådan hänvändelse.

Men lagen är också i sin nuvarande avfattning och inskränkning synnerligen oklar och skulle säkerligen leda till rätt egendomliga förhållanden. Jag ber att få erinra därom, att när den nu skulle komma att omfatta bolag och ekonomiska föreningar, så inträffar det förhållandet, att om ett bolag nödgas inlösa en viss fastighet eller ett visst fastighetskomplex på grund av in-teckningsinnehav, så försvårar eller omöjliggör denna lag för den, som nödgas inlösa fastigheten, att kunna realisera det inköpta området. Jag ber att få erinra om det nu synnerligen ofta förekommande fallet — jag känner själv sådana fall och skulle kunna relatera sådana ur min egen erfarenhet — att exempelvis ett bankbolag eller en penninginrättning nödgas på grund av in-teckningsinnehav i större jordagods inlösa desamma. Dessa inlösas alltså, och arrendatorerna erhålla exempelvis ett års förlängning i sina avtal. Men meningen är ju, att egendomen snarast möjligt skall försäljas — och i många fall sker så även — till arrendatorerna. Då inträder det förhållandet, att arrendena tvångsförlängas till 1929. Arrendatorerna sitta på skäligena villkor, och det innebär sålunda för dem större fördel att hava arrendeavtalen kvar än att antaga ett erbjudande att inlösa sina arrendelägenheter. Följden blir den, att jordområdet blir osäljbart intill 1929 och kanske längre ändå. Jag ber också att få påpeka, att detta kommer alldeles

ohjälpligt att skära sig med banklagens bestämmelser, där det föreskrives, att om exempelvis ett bankinstitut på grund av inteckningar i en egendom nödgas inlösa densamma, så är det bankens skyldighet att med det snaraste avyttra denna egendom. Men hur skall detta avyttrande kunna ske, när arrendena fastlås för fem till sex år framåt? Det är ingen oväsentlig omständighet detta utan en omständighet av stor vikt att beakta, när det gäller att lagsifta, att man icke stiftar en lag, som i ett eller annat fall skär sig med en annan.

*Ang. lag om
förlängning av
vissa arrende-
avtal.
(Forts.)*

Det har tidigare, då denna lag varit före till behandling här i kammaren, påpekats, vilken ytterst långsam och besvärlig processordning, som skulle inträda, därest en arrendator påkallar en förlängning av arrendet och jordägaren bestriider detta. Först skall ju ärendet hänskjutas till en tremannanämnd, för vilken inga föreskrifter finnas, huru länge den kan ligga på ärendet. Men under förutsättning att denna nämnds utlåtande går i en riktning, som endera parten icke godkänner, så kan ju tvisten av den ena parten hänskjutas till domstol. Och då behöver jag icke erinra om, vilken ytterligare förlängning detta skulle innebära, även för det fall, att domstolen prövade, att arrendatorn vore skyldig avträda arrendet.

Det försiggår för närvarande — det har vid flera tillfällen erinrats därom — en ganska stark rörelse, som innebär en frivillig avlösning och utförsäljning av arrenderade jordbruk. Det är min mening, oavsett att jag anser det vara rättsvidrigt, att genomförandet av en lag sådan som den här föreslagna skulle i väsentlig grad hämma den rörelse, som går hän emot en avlösning av arrendejordbruk. Det har nyligen ifrån håll, där man särskilt trätt in för denna lag, talats om önskvärdheten och nödvändigheten av icke blott att arrendatorerna beredas en mera tryggad ställning utan också att de om möjligt böra få lösa sin arrendejord. Det är uppenbart, att varje arrendator, som sitter på skäligen eller billiga villkor på sitt arrende och får detta arrende förlängt till 1929, icke har något skäl att under den tiden utbyta sitt arrende mot en erbjuden möjlighet att få köpa sin fastighet. Han begagnar sig av förlängningsrätten och sitter kvar. Detta skulle uppenbarligen medföra, att friköpning av arrendejordbruk i många fall ginge om intet, där den till äventyrs annars skulle hava skett. Och vad som kommer att inträffa 1929, då den nu föreslagna förlängningen utgår, kan ingen i närvarande stund förutsäga.

Jag tror för min del, att det föreligger minst lika starka skäl nu som förut att kammaren avslår den föreslagna lagen. Jag ber ytterligare att få erinra därom, att i det omskrivna och förändrade skick, vari lagen nu föreligger, är dess avfattning sådan, att den torde komma att få verkningar, som vore bra mycket vanskligare än förut. Och jag ber särskilt att få erinra därom, att den icke är så genomarbetad, att den kan tillämpas i verkligheten, utan att mycket stora svårigheter och vanskigheter uppstå. Jag ber också att få erinra om att som den nu är avfattad, skulle vid tillämpningen inträda mycket vanskliga förhållanden, om egendomen vid tidpunkten för arrendets utlöpande enligt nu gällande arrendekontrakt äges av ett bolag eller en ekonomisk förening. Då skulle givetvis rätten till tvångsförlängning inträda. Men lagen känner ingen som helst garanti för, att icke den, som förutser detta, exempelvis kan försälja fastigheten till en enskild person, innan arrendetiden utgår. Och som lagen nu är avfattad, kan jag icke finna annat, än att då inträder det märkvärdiga förhållandet, att då blir lagen icke tillämplig för vederbörande arrendator. Den är i sitt nuvarande skick så oerhört stympad och ofullständig, att jag vågar påstå, att om kammaren antar denna lag, så skulle kammaren i framtiden ha föga heder därav.

Jag ber på dessa och även på andra skäl att få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till den vid utlåtandet fogade, av herr Petrén m. fl. avgivna reservationen.

Ang. lag om
förlängning av
vissa arrende-
avtal.
(Forts.)

Herr **Johansson** i Uppmälby: Herr talman! Denna fråga har ju varit debatterad så länge, att jag tycker, det är alldeles onödigt att nu här upptaga någon debatt om densamma. När denna fråga förra gången var före, berodde avslaget på utskottets förslag på två röster i första kammaren. Och under sådana förhållanden finnes det nog inga utsikter att kunna få igenom den reservation, som här är antecknad av herrar Linder m. fl.

Jag skall därför helt kort och gott hemställa om bifall till utskottets förslag.

Herr **Ödström**: Herr talman! Jag skall be att få inskränka mig till att yrka bifall till den reservation, som är avgiven av herr Petrén m. fl. Jag gör det så mycket hellre, som jag anser, att denna lag är alldeles onödig i år. Vi ha ju alldeles nyss beslutat en utredning med det första av frågan om en social arrendelag. Orsaken till att man nu borde antaga det här föreliggande lagförslaget anges ju vara den, att denna lag skulle säkerställa torpare och arrendatorer mot att något förfång skulle vederfaras dem från jordägarnas sida med anledning av att dessa kunna hysa en viss fruktan för den nya sociala arrendelagen. Nu har andra kammaren i dag beslutat, att man skall avlåta en skrivelse till Kungl. Maj:t i sistnämnda fråga. Sålunda ha vi kanske nästa år att förvänta en ny social arrendelagstiftning. På den grund anser jag, att det icke är någon anledning att fatta beslut i den riktning, som utskottet här föreslår.

Jag skall därför, som sagt, be att få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till den reservation, som är avgiven av herr Petrén m. fl.

Herr **Hage**: Herr talman! Jag skulle icke hava begärt ordet, om icke herr Magnusson i Skövde fört på tal de socialdemokratiska ledamöternas i utskottet ståndpunkt, då han klandrade, att de hade deklarerat en uppfattning i frågan och sedan tillstyrkt ett yrkande, som gick emot denna uppfattning. Ja, herr Magnusson i Skövde, vi hava gjort, som antagligen herr Magnusson i Skövde gjort många gånger här i denna kammare, nämligen tagit det mesta möjliga, det som varit möjligt att föra fram. Vi hava hjälpt bondeförbundet att få majoritet för det som låg oss närmast, sedan hava vi reserverat oss för vår egen uppfattning, som ligger längre åt vänster givetvis, och här i kammaren har herr Johansson i Uppmälby redan deklarerat, att han för sin del yrkar bifall till utskottets förslag.

För min del skall jag också göra det, därför att jag förstår, att den reservation, som vi hava avgivit, kunna vi icke få igenom, och när vi icke kunna få igenom den, taga vi det mesta, som är möjligt att få igenom. Så gör man alltid här i riksdagen, som herr Magnusson kanske hört talas om någon gång.

Sedan skulle jag vilja säga mot herr Magnusson i Skövde — när han talade om, att denna lag är så otymplig m. m. sådant — att lagen är granskad av lagrådet, och då mätte den väl duga. Den är tillkommen och granskad under samma former och förhållanden som andra lagar. Detta kort och gott om den saken.

När herr Magnusson vidare talade om att frågor om arrendeförlängning och sådant skola granskas av en viss organisation, så vill jag med avseende å den granskningen helt kort säga, att denna organisation, denna nämnd, skall tillsättas på ett mycket opartiskt sätt, som herr Magnusson vet. Jag tror alltså, att varken den ena eller den andra sidan får någon övervikt, utan att det finnes mycket starka garantier för att sakskaalen bliva ställda och vägda mot varandra.

Slutligen vill jag påpeka, att här föreligger sedan gammalt en mycket livlig agitation just från arrendatorer och torpare om att få igenom denna lag. Det finnes en stark opinion om den saken sedan gammalt.

Med ett ord, jag tror, att man kan säga, att hela denna sak har blivit förberedd på ett sådant sätt, att kammaren lugnt kan taga det förslag, som här före-

ligger från utskottet, till vilket jag i likhet med herr Johansson i Uppmälby skall be att få yrka bifall.

*Ang. lag om
förlängning av
vissa arrende-
avtal.*

(Forts.)

Herr Lindman: Herr talman! Jag skall be att först få göra ett uttalande i anledning av ett yttrande, som herr Magnusson i Kalmar hade vid näst föregående ärendes behandling, nämligen hans uttalande angående det sätt, på vilket ärendet blivit behandlat i utskottet. Jag uppfattade icke herr Magnussons i Kalmar yttrande som en anmärkning mot vad jag sagt strax förut, men jag vill i alla fall understryka vad jag då sade, att min anmärkning mot sättet för behandlingen gällde icke i den allra ringaste mån det sätt, på vilket det från ordförandens sida blivit behandlat, ty den samvetsgrannhet och det utomordentligt storartade arbete, som han nedlagt på behandlingen av dessa olika motioner och dessa utskottsbetänkanden, står över allt beröm. Vad jag ville säga var blott, att jag tyckte det var mycket tråkigt, att arbetet icke kunnat ordnas så, att vi fått ifrågavarande lagförslag till behandling några dagar tidigare.

Herr Johansson i Uppmälby sade nyss, att han tyckte, att det är onödigt att nu upptaga någon debatt om detta, och jag skall icke heller göra det. Jag vill blott till detta protokoll få antecknat, att de anföranden, som jag i denna fråga haft vid åtminstone två eller tre olika tillfällen under de senaste riksdagarna, vill jag även nu återropa.

Beträffande herr Hages anförande skall jag icke inlåta mig på vad han sade om att »taga det mesta möjliga». Det är icke alltid man tar det mesta möjliga från socialdemokraternas håll. Tog man det mesta möjliga i försvarsfrågan? Jag är icke säker på den saken. Det kan hända, att det där sättet att uttrycka sig varierar mycket från dag till dag och från betänkande till betänkande. Vad som för mig är det viktigaste i detta fall är, att man skapar en sådan här förlängning, en tvångsförlängning av arrenden, man inför genom en lagstiftning ett tvång, som säger, att de och de arrendena *skola* förlängas utan vidare, arrenden, som kanske varit ingångna under andra förhållanden, skola utan vidare förlängas. Och varför? Jo, därför att man vill hava möjlighet att, under det att denna förlängning pågår, skapa nya lagstiftningar, som nu till exempel efter den skrivelse, som kammaren nyss fattade beslut om, rörande social arrendelag. Men över alltsammans hänger expropriationslagstiftningen, och detta skapar naturligtvis både för jordägare och arrendatorer utomordentligt otrygga och besvärliga förhållanden, detta ständigt återkommande hot om expropriation skadar i själva verket den sak, som även herr Hage och hans meningsfränder vilja främja.

Nu går man här på en utredning beträffande den sociala arrendelagen, och det är klart, att en så vidlyftig fråga skall taga ganska lång tid att utreda, och under tiden skola alla dessa nu gällande arrendeavtal förlängas alldeles oberoende av en mängd omständigheter, där det i alla fall kan finnas fullt lojala och berättigade intressen, som fordra, att arrendena icke borde fortsätta. Detta förhållande t. ex. — jag skall icke gå in på det, därför att jag som sagt återoppat tidigare yttranden, och där har jag ju redogjort för detta — att jordägaren icke skall få jorden tillbaka, huru berättigat det än är för honom att få det.

Jag vill slutligen, herr talman, betona, att här är fråga om ett mycket allvarligt ingrepp i äganderätten, som riksdagen hittills avvisat, och som jag hoppas kammaren även nu skall vilja avvisa. Jag undrar, herr talman, om vi icke i den svenska riksdagen göra oss skyldiga till litet för mycket lagstiftande. Vi lagstifta, och då se vi på varje fråga för sig och säga, att om vi nu göra den och den lagen, så undvika vi de och de olägenheterna, men det är nästan, som om man ibland hade skyggglappar för ögonen, så att man icke kan se åt sidorna och tänka sig in i, att varje lagstiftning kan medföra påföljder i andra riktningar, som ingalunda äro önskvärda, men det upptäcker man icke förrän flera år efter-

Ang. lag om
förlängning av
vissa arrende-
avtal.
(Forts.)

åt, sedan lagstiftningen varit verksam under en viss tid. Det pågår ett sådant förfärligt lagstiftande, så att jag höll på att säga, att nästan för varje lag som blir avlagen, så är det till fördel, om man tager sig litet mera betänketid på den. Nu synes det mig, liksom redan uttalats av herr Magnusson i Skövde, att denna lagstiftning icke är överhängande. Det är icke någon brådskas med den. Man kan ju göra utredning om den sociala arrendelagstiftningen utan att där- för göra dessa ingrepp i äganderätten, som man här ifrågasätter.

Med detta ber jag, herr talman, att få yrka avslag på utskottets hemställan.

Häruti instämde herrar *Persson* i Fritorp och *Bengtsson* i Kullen.

Herr **Magnusson** i Skövde: Herr talman! Jag skall gärna erkänna, att så pass bråttom som det nu är och så pass utarbetad som man är i slutet av riksdagen, kan det hända, att man tager miste på ord och säger vad som egentligen icke är avsett. Det höll jag visst på att göra, när jag började mitt förra anförande, och det kanske har hänt reservanterna här, och jag har blott konstaterat, att de gått med på en ståndpunkt som de själva förklara sig anse »icke vara rimlig». Detta mitt påpekande tog herr Hage tydligen illa upp.

Herr Hage säger, att lagen är så väl avvägd, ty den är granskad av lagrådet. Jag tror icke, jag tar miste, om jag säger, att den icke i det förändrade skick, som den föreligger i utskottets utlåtande, har granskats av lagrådet. Lagen föreligger nu synnerligen oklar och, som jag påvisade, skär den sig mot annan lagstiftning bl. a. banklagen.

Jag skall be att här få framdraga ett inträffat fall. Ett av våra bankbolag inköpte under detta år på grund av de inteckningar, som det innehade, ett större jordområde å vilket fanns cirka 75 arrendatorer. Godset inköptes på exekutiv auktion, och således förföllo arrendekontrakten, och arrendatorerna voro skyldiga att avflytta den 14 mars. För att ordna upp förhållandena fingo samtliga arrendatorer sina kontrakt förlängda på ett år och fingo i nästan alla fall frivilligt ett avdrag av 25 % på arrendebeloppen. De fingo sålunda arrendevillkor, vilka för närvarande måste betraktas såsom varande verkligt gynnsamma. Om denna lag nu vinner riksdagens godkännande och vederbörlig sanktion, så inträder det förhållandet, att ett större område, som omöjligen kan säljas i sin helhet, som är avsett att på mycket rimliga villkor säljas till arrendatorer, icke kan säljas, utan det hela fastläses till 1929, och följaktligen kommer det att uppstå en hel del svårigheter för den som nödgas inköpa det. Vederbörande arrendatorer komma säkerligen, därför att de nu hava skäligen arrenden, att försumma tillfället att inlösa sin arrendejord, ty de vilja sitta kvar vid sina arrenden, och det kommer ohjälpligt att skära sig med banklagens bestämmelse, att när en fastighet förvärvats för att skydda in-tecknad fordran, skall den skyndsamt realiseras. Kan herr Hage då säga, att detta lagförslag, som det föreligger, skulle vara väl avfattet och genomtänkt? Härtill kommer det egendomliga förhållandet, som jag förut påpekat, att om fastigheten nu äges av bolag och arrendet exempelvis utgår 1925 eller 1926, bolaget kan dessförinnan försälja fastigheten till enskild ägare och sålunda undgå att drabbas av arrendeförlängningslagen. Ur den synpunkten kan jag nog förstå reservanternas uttalande, att det »icke är rimligt» med den ståndpunkt, som utskottets majoritet intagit. Jag tycker ändock, att här föreligger ett fall, då man verkligen icke endast skulle sträva efter att taga det enda, som kan ernås, utan att man verkligen borde sträva efter att taga något, som vore någorlunda väl och riktigt avvägt, och som icke hade sådana betänkliga verkningar, som detta lagförslag skulle få, därest det verkligen genomfördes.

Jag kan, medan jag har ordet, tillägga, att jag för min del reagerar — och gör det mycket starkt — emot denna lag och de verkningar den skulle medföra. När riksdagen, statsmakterna en gång hava stiftat en lag av den valör

som nyttjanderättslagen, som reglerar de förhållanden, under vilka avtal mellan jordägare och arrendatorer skola ske, och då bägge parterna frivilligt ingå ett avtal, finner jag det vara betänkligt för rättsförhållandena och rättssäkerheten, om man senare genom en lag skall sätta ett sådant frivilligt ingånget avtal, som gjorts under i gällande lag föreskrivna villkor, ur funktion, låta det utan vidare upphöra att gälla. Det är icke likhet inför lagen, bägge parterna stå icke lika därvidlag, utan det är endast till fördel för den ena parten, den som äger påfordra förlängningen, ty märk väl, jordägaren kan icke å sin sida påfordra förlängning. Detta är icke likhet inför lagen, det är ej heller riktigt att så genom senare lag bryta ingångna avtal.

Jag tror, och att om man går in för sådant, är man inne på ganska farliga vägar, och jag tror icke, att varken jordägarna eller arrendatorerna hava nytta av att sådana förhållanden införas.

Herr Hage: Herr talman! De två föregående talarna uttryckte sig på sådant sätt i den nu föreliggande lagstiftningsfrågan, att det syntes som om de menade att alla dessa arrendeavtal skulle förlängas utan vidare. Med anledning därav skall jag bedja att få erinra om, att så icke är fallet, utan saken skall upptagas och prövas, det står tydligt och klart i lagförslaget. Det är således icke alls riktigt vad som i det fallet påstås från den andra sidan. Men lagen är i alla fall, som jag ser den, ett slags skydd för arrendatorerna. Det är givet, att det är ett skydd för dem, men det händer naturligtvis icke alltid, att arrendatorn får denna rätt — eller får den på sätt, som påyrkats — som man tyckes göra gällande på andra sidan.

Sedan skulle jag vilja säga, att visserligen är lagen i ett eller annat avseende ändrad, sedan den undergått granskning i lagrådet, men det gäller, i stort sett, endast detaljer. I stort sett kan man alltså säga, att föreliggande lagförslag är granskat av lagrådet.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Lindman: Herr talman! Endast ett ord! Jag vill göra det påpekandet med anledning av herr Hages sista yttrande, att det icke är ovillkorligt, att arrendeavtalen skola tvångsförlängas. Det är riktigt. Men det slutliga avgörandet härvidlag är överlämnat, i händelse tvist uppstår mellan parterna, mellan arrendatorn och jordägaren, till en skiljenämnd av tre personer, som tillsättes på det och det sättet. Alltså är jordägaren betagen friheten att bestämma, vilket han vill.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag å såväl berörda hemställan som de i ämnet väckta motionerna; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då votering emellertid begärdes, blev nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl utskottets berörda hemställan som de i ämnet väckta motionerna.

Efter det herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, företogs omröstningen, och utvisade densamma 93 ja mot 62 nej, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal.

(Forts.)

§ 9.

Ang.
expropriation
av jord för
bildande av
nya jordbruk
m. m.

Därnäst i ordningen var å föredragningslistan uppfört andra lagutskottets utlåtande, nr 39, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående lagstiftning om expropriation av jord såväl för bildande av nya jordbruk som för bostadsändamål.

Uti två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade likalydande motioner, nämligen nr 97 i första kammaren av herr *Lindhagen m. fl.* och nr 178 i andra kammaren av herr *Johansson i Uppmälby m. fl.*, vilka motioner behandlats av andra lagutskottet, hade yrkats, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta i överensstämmelse med de i motionen nr 87 i första kammaren framhållna allmänna synpunkter utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till lag om expropriation av jord såväl för bildandet av nya jordbruk som för bostadsändamål.

Utskottet hemställde, att ifrågavarande motioner icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Uti en vid utlåtandet fogad reservation hade emellertid herrar *Linder, Sigfrid Hansson, Lindhagen, Hage, Svensson* i Skönsberg, *Johansson* i Sollefteå och *Olovson* i Västerås föreslagit, att riksdagen måtte med anledning av ifrågavarande motioner hos Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt förslag till lag om expropriation av jord:

- 1) för bildande av nya jordbruk; och
- 2) för bostadsändamål.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **Lindman**: Herr talman! Uti det förevarande betänkandet om expropriation av jord såväl för bildande av nya jordbruk som för bostadsändamål har andra lagutskottet hemställt om avslag på de föreliggande motionerna. De socialdemokratiska ledamöterna av utskottet ha däremot hemställt om skrivelse till Kungl. Maj:t i ämnet.

Jag skall för min del inskränka mig till att endast tala om den del av det förevarande betänkandet, som rör expropriation för bildande av nya jordbruk. Motionen grundar sig här på jordkommissionens betänkande eller, rättare sagt, den grundar sig på herr Lindhagens av socialdemokraterna biträdda linje, och den linjen går mycket långt; ty utom bolagsjord, hemman, som innehavas av skogsspekulant, och vanhävdad jord, så skulle ifrågakomma även icke vanhävdad jord i enskild jordbrukares ägo. Sålunda kan en jordbrukare, vars fastighet är taxeringsvärderad till 125,000 kronor och som tillika äger en jordareal av 75 hektar, bli pliktig att avstå intill hälften av fastighetens odlingsbara jord och därutöver odlad jord för att giva de utbrutna områdena lämpliga gränser. Och slutligen skulle i vissa fall intill $\frac{1}{4}$ av den odlade jorden kunna tagas i anspråk, om nämligen behovet är mycket stort och tillgång på lämplig jord i bygden saknas.

Men det stannar icke bara vid detta. Uti § 21 utav jordkommissionens förslag stadgas, att den som är skyldig att för nybygges anläggning avstå odlad eller oppodlad jord är också pliktig att avstå ängsmark, betesmark, husbehovsskog, fiske och stödskog enligt de närmare bestämmelser, som finnas utvecklade i några senare paragrafer i förslaget, nämligen i §§ 6—10 och § 13. Då gör man sig den frågan: är det verkligen erforderligt att begå det våld mot enskild äganderätt, som detta Lindhagenska förslag förutsätter? Och är det verkligen så, att jordhungern är så stor, finnes det då inga andra utvägar att tillfredsställa den? Jag vill då för det första säga, att talet om jordhungern är säkerligen

mycket överdrivet, och för det andra är det verkligen just nu icke brist på salubjuden jord; detta omdöme kan jag fälla på grund av personlig iakttagelse. Nuvarande statsrådet Wohlin och herr Olsson i Kullenbergstorp hade såsom ledamöter i jordkommissionen i ett särskilt yttrande till jordkommissionens betänkande i del IV, som handlar om bildandet av nya jordbruk, förklarar, att Sveriges jordfördelning, fränsett de stora bolagsbesittningarna i Norrland, Dalarna och Värmland samt möjligen enstaka distrikt söder om dessa provinser, måste anses innebära en ganska lycklig blandning av större, medelstora och mindre jordbruksegendomar med avsevärd övervikt för det vanliga bondejordbruket. Och vidare framhöllo de, att den pågående utvecklingen redan av sig själv går i riktning mot en minskning i antalet stora egendomar i vårt land genom sådana egendomars styckning och försäljning.

Det finnes ju utan tvivel ganska gott om jord i den öppna marknaden, och alldeles särskilt i dessa för jordbruket mycket dåliga tider är så förhållandet. Bolagsjord försäljes redan nu i ganska stor omfattning, och för att inte behöva återropa mitt eget omdöme i detta fall, skall jag be att få återropa omdömet av en ledamot av riksdagen, herr Gabrielsson i första kammaren, uti ett yttrande, som han fällde under debatten i första kammaren vid fjolårets riksdag. Han framhöll däruti, att åtminstone i Västerbottens län ha industribolagen under de senaste åren i stor utsträckning lagt an på att försälja sin inägojord och även skog därtill; och han ville påstå, att den, som i det länet, Västerbottens län, ville inköpa jord för egnahemsverksamhet, i allmänhet hade fått den bästa jorden och de billigaste prisen, då bolag stått som säljare. Talaren i fråga styrkte i fortsättningen av sitt anförande dessa sina påståenden genom att lämna meddelanden om en del sifferuppgifter, som inhämtats dels från egnahemsnämnden och dels från jordägarna. Bl. a. delgav han en förteckning på hemman, som försålts från ett visst bolag.

Jag anser mig inte, herr förste vice talman, böra nu återupprepa det som herr Gabrielsson i den delen anförde, då det ju finnes i första kammarens protokoll för den, som är intresserad därav.

Att det finnes, när man talar om enskild jord, stora möjligheter att köpa jord, framgår av en bilaga till detta utskottsbetänkande, nämligen ett sammandrag länsvis över jord; som genom Sveriges skogsägarförbund utjudits till försäljning i egnahems- och kolonisationssyfte. Där upptagas för alla de olika län, som stå uppräknade i tabellen och som herrarna återfinna i betänkandets bilaga, en summa mark på icke mindre än 137,000 hektar.

Det är faktiskt på det sättet numera, på grund av olika omständigheter, att bolag, som besitta jordfastigheter, äro betydligt mera villiga nu, än vad de voro förut, att försälja sina egendomar. Detta är helt naturligt. Det finnes icke någon möjlighet åtminstone i Norrland att bedriva ett större jordbruk, så att det lämnar vinst; jag höll på att säga, att det finnes väl knappast en enda sådan egendom, som under de senaste åren kunnat drivas utan en betydande förlust. Detta framkallar naturligen stor benägenhet att försälja jord, men dessutom misstänker jag starkt, att en sådan benägenhet också framkallas genom alla dessa olika förslag om expropriation m. m., om vilka vi talat just i dag.

Slutligen vill jag ytterligare framhålla, att staten ju har i sin besittning icke så litet jord, som borde kunna säljas. Den är ju utarrenderad och borde efter min uppfattning i första rummet tas i anspråk för försäljning. Men då inträffar det egendomliga, att ifrån socialdemokratiskt håll motsätter man sig en sådan försäljning, man vill inte vara med därom; och om jag icke missminner mig, så var det rentav vid fjolårets riksdag en anmärkning i konstitutionsutskottet över att en sådan försäljning vägrats av den socialdemokratiska regeringen, den regering, som närmast förut hade hand om riksrodret.

*Ang.
expropriation
av jord för
bildande av
nya jordbruk
m. m.
(Forts.)*

Ang.
expropriation
av jord för
bildande av
nya jordbruk
m. m.

På grund av vad jag nu i största korthet tillåtit mig anföra, så synes det mig, att andra lagutskottet haft mycket goda skäl för att hemställa till riksdagen, att de ifrågavarande motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd, och jag ber, herr förste vice talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

(Forts.)

Med herr Lindman förenade sig herrar andre vice talmannen *Nilsson, Larsson* i Kroken, *Norman, Bengtsson* i Kullen, *Nylander, Jönsson* i Boa, *Johansson* i Krogstorp, *Laurén, Jonsson* i Hökhult, *Hermelin, Johanson* i Huskvarna, *Lundquist, Lithander, Gustafsson* i Älvsered, *Gustafsson* i Örebro och *Ernfors*.

Herr **Hage**: Herr talman! De många instämmandena här ge en antydning om, att detta är en ömtålig liktorn, som man trampat på; och man kunde ju då möjligen ha anledning till att litet närmare gå in på den här frågan, men jag skall försöka att i alla fall bli mycket kort.

Jag vill då först erinra om, att det förslag, som här föreligger, grundar sig på jordkommissionens framställning. Frågan är utredd av jordkommissionen, liksom en hel del andra frågor, som vi behandlat här i dag. Denna jordkommission hade fått såsom ett av sina uppdrag bl. a., att undersöka möjligheten för bildande av nya jordbruk, därvid expropriation skulle kunna ifrågakomma, d. v. s. denna expropriation skulle vara ett medel, som man i *sista hand* skulle taga till för markanskaffning, då man icke kunde nå det mål man ville vinna på annat sätt. Detta är innebörden i denna lagstiftning. Det är icke fråga om att klämma till med expropriation när som helst, utan man skall blott ha den såsom ett »ultima ratio», när man icke lyckas komma någon väg fram på annat sätt.

Under sådana förhållanden är det icke så mycket att förvåna sig över, att liberalerna i jordkommissionen velat vara med på detta i princip. Det förhåller sig nämligen så, att herr Jansson i Edsbäcken har i jordkommissionen i princip varit med på det som föreslås i dessa socialdemokratiska motioner. Detta är alltså alldeles icke ett enbart socialdemokratiskt förslag, utan kring de principer, som här föreslås, har anslutning skett från liberalt håll i jordkommissionen. Ja, jag vill t. o. m. påpeka, att även *utskottet* säger på sid. 21 i utlåtandet, att det kan befinnas lämpligt att gå in på dessa vägar, och utskottet tager egentligen icke principiellt avstånd från det här förslaget om möjlighet att i vissa fall tillgripa expropriation för åstadkommande av jordbruk och för bostadsändamål utan säger bara, att vi böra avvakta utvecklingen och se, hur det går; och utskottet kommer på grund därav till ett avstyrkande. Vi ha för vår del icke kunnat ansluta oss till den uppfattningen, därför att här blir i varje fall alltid fråga om en utredning. Det tar alltså en viss tid, innan vi komma fram till denna lagstiftning, som vi föreslagit; och det är även möjligt att förhållandena nu äro på det sättet inom jordbrukets område, som herr Lindman var inne på, d. v. s. att skälen *just nu* äro mindre för en dylik lagstiftning.

Men även om särskilda förhållanden just nu göra, att detta expropriationsförfarande kanske ytterst sällan skulle komma till användning, om en sådan lag som denna bleve antagen, så är det dock givet, att tiderna förändra sig och att så småningom kommer en tid, då säkert samma förhållanden äro till finnandes, som motiverade för jordkommissionen att vara med om detta i princip, d. v. s. att tillåta expropriation under vissa förhållanden. Därvidlag vill jag för övrigt säga emot herr Lindman, att jag icke alldeles är säker på, att det förslag, som kommer fram efter en utredning, om nu vårt förslag skulle gillas av bägge kamrarna, blir till innehållet precis detsamma, som vare sig herr Lindhagen eller vi nu föreslagit.

Huvudsaken här är, att det framkommer ett gott förslag, som kan fylla det ändamål, som vi vilja skall ernås, och för att särskilt understryka detta, skall jag för min del göra det yrkandet — om därigenom kan åstadkommas någon större samling kring vårt förslag — att *motiveringen* i vår reservation strykes. Det kan ju tänkas, att en del personer här i kammaren gå med på yrkandet, men icke vilja vara med på att utlinjera, att lagstiftningen skall se ut just på det sätt, som vi tänkt oss i motiveringen. För att få med dessa liksom herr Jansson i Edsbäcken, vilken ju redan förut varit med på saken och deklarerat sin anslutning till densamma, är jag alltså villig stryka motiveringen, om man därigenom kan rädda några själar över på vår linje.

Alltså, herr talman, ber jag att från den utgångspunkten få yrka bifall till klämman i vår reservation, d. v. s. den av herr Linder m. fl. avgivna och som går ut på, »att riksdagen måtte med anledning av ifrågakarande motioner hemställa hos Kungl. Maj:t om skyndsamt förslag till lag om expropriation av jord: 1) för bildande av nya jordbruk; och 2) för bostadsändamål»; men att motiveringen till klämman strykes.

Herr Lindman: Herr talman! Ja, detta var ett litet limspö — herr Hage framställde dock intet yrkande om *ogillande* av motiveringen, vilket hade varit bättre ur deras synpunkt, som jag representerar.

Herr Hage sade, att tiderna förändras. Ja, visst förändras de, det är alldeles klart. Men om de förändra sig, kunna de förändra sig en gång till, och man behöver icke vidtaga så kraftiga åtgärder, som här föreslås, så länge det finns enskild jord, som salubjudes, och därtill staten har åtskilligt med jord för sin del.

Herr Hage framhöll, att det icke är sagt, att det efter en utredning kommer att bli precis så, som herr Lindhagen påyrkat i sin motion. Nej, jag hoppas livligt, att något sådant aldrig kommer i fråga, ty det är alltför orimligt i och för sig. Strykandet av motiveringen är i alla fall en svaghet, herr Hage, som jag hoppas vi skola ha till minnes en annan gång.

Eftersom jag fått ordet för denna replik, skall jag be att få säga ytterligare några ord i denna sak. Vi tala här om expropriation för bildande av nya jordbruk. Jag skulle då, herr förste vice talman, vilja säga, att den största av alla frågor på detta område blir till sist frågan om jordbrukets ekonomiska bärkraft. Utan att statsmakterna på allvar intressera sig för denna fråga, alltså frågan om möjlighet att ekonomiskt kunna driva ett jordbruk, tjänar det icke mycket till att arbeta för bildande av nya jordbruk. Efter min mening ligger det en fruktansvärd motsättning i herr Hages och hans socialdemokratiska meningsfränders uppfattning i denna del, när de å ena sidan vilja offra miljoner för att grunda nya jordbruk, medan de å andra sidan lämna de redan bestående jordbruken åt sitt öde. Det är ett rimligt krav, förmenar jag, att det allmänna intresserar sig icke bara för tillkomsten av nya jordbruk utan också i någon mån för upprätthållandet av de redan bestående, genom att man unnar landets modernäring ett skydd, som möjliggör dess fortbestånd. Men jag frågar: var ha vi då herr Hage och socialdemokraterna m. fl.?

Herr Johansson i Uppmälby: Herr förste vice talman! Jag anser det icke lönt att mycket förlänga debatten, då jag antager, att vi socialdemokrater komma att stå alldeles ensamma i den kommande voteringen. Emellertid kan jag icke underlåta att säga några ord.

Det förslag, som inom jordkommissionen utarbetats i syfte att skapa möjlighet att erhalla jord till egna hem, tog närmast sikte på den synpunkten, att man skulle bereda billiga odlingsmöjligheter på kronans överloppsmarker i de

Ang.
expropriation
av jord för
bildande av
nya jordbruk
m. m.
(Forts.)

Ang.
expropriation
av jord för
bildande av
nya jordbruk
m. m.
(Forts.)

nordliga länen. I det avseendet får jag säga, att dessa spannmålstullar, som man på sina håll påyrkar, inte alls kunna hjälpa kolonisterna däruppe — jag tror nämligen, att dessa i stor utsträckning behöva *köpa* spannmål. Det är också att märka, att om än utskottet gjort gällande, att för närvarande icke något behov av ifrågavarande expropriation förefinnes, så framhåller man dock, att det »ej får anses utslutet, att behov av vidgade bestämmelser i förevarande hänseende kan komma att göra sig gällande».

Vid betänkandet har, såsom vi se, fogats ett »sammandrag länsvis över jord, som genom Sveriges skogsägareförbund utbudits till försäljning i egnahems- och kolonisationssyfte», i vilken förteckning även de olika marktyperna angivits. Jag vill naturligtvis icke bestrida, att dylika arealer finnas att tillgå, men jag kan icke tillmäta dem någon större betydelse, förrän jag får reda på, var de äro belägna, huru höga prisen å desamma äro och framför allt, huruvida de äro gravationsfria och på denna grund kunna säljas. Det kan nämligen hända, att bolagen in-tecknat fastigheterna till så höga belopp, att in-teckningshavarna bereda svårigheter för en jordavsöndring på frivillighetens väg.

Det är icke lönt att orda mycket i denna sak. Frågan faller väl nu, men den kommer med all säkerhet igen i en snar framtid. Det allmänna har ju för närvarande rätt att exproprieras för åtskilliga ändamål, och om det förhåller sig så, att tillhandahållande av jord för egna hem är ett ur social synpunkt viktigt ändamål, kan det icke te sig så avskräckande att tillgripa expropriationsåtgärder för ifrågavarande syfte. Vad man vill vinna är, att man erhåller mark till egna hem och att alla odlingsmöjligheter tagas i anspråk. Jag anser, att det icke är riktigt, att en enskild person skall under alla förhållanden kunna ligga på odlingsmarkerna. Han bör naturligtvis först få ett erbjudande att taga vara på dem, men om han icke gör detta, bör det allmänna kunna träda till. På samma sätt är det med uppenbart vanhävdad jord: ägaren bör få ett föreläggande att inom viss tid vidtaga erforderliga åtgärder; sker icke detta, så tycker jag icke det är någon orättvisa, om det allmänna vidtager åtgärder.

Jag skall icke förlänga debatten vidare utan vill nöja mig med att hemställa om bifall till det yrkande, som är framställt av herr Hage. Det är enligt min uppfattning lönlöst att nu närmare ingå på saken, då man känner till, hurudan stämningen inom majoriteten av denna kammars ledamöter är.

Herr **Jansson** i Edsbäcken: Herr talman! Jag hade icke tänkt yttra mig i denna fråga, men eftersom herr Hage blandade in mitt namn i sitt anförande, ber jag att såsom försvar få hänvisa till vad som säges å sidan 10 i utskottsutlåtandet.

Jag vill också påminna om, att då jordkommissionen på sin tid utsände förfrågningar om, huruvida något större intresse försports att förvärva uppodlad jord, så gingo av 3,079 svar 2,784 i nekande riktning, under det att endast 295 voro jakande. Därtill kommer, att sedan år 1920 förhållandena rätt väsentligt ändrats i detta fall. Under kristiden förhöll det sig verkligen så, att ingen ville sälja jord — man hade gott om pengar och alla ville i stället *köpa* jord. Nu däremot äro tidningarna fulla av annonser om egendom, som utbudas till salu. Förhållandena ha ändrats så mycket på fyra år, att var och en som något följt med utvecklingen kunnat giva akt på detta. Icke behöver man sålunda exproprieras för att få jord att odla upp. Men hindret är, att det kostar att uppföra åbyggnader, särskilt som byggnadsprisen alltjämt äro ungefärligen lika höga som förut eller i varje fall endast obetydligt nedsatta. Vad jag tidigare sagt är, att om expropriation skall tillgripas, bör den ske på odlad jord och helst på vanhävdad sådan. Detta står jag alltjämt fast vid, men förhållandena ha utvecklats så, att för närvarande föreligger intet behov av expropriation. Först om det i framtiden skulle visa sig brist på jord till rimliga pris,

anser jag det vara skäl att tillgripa expropriationsåtgärder. Men för närvarande är icke detta fallet.

Herr Pettersson i Hällbacken: Herr talman! Jag tänkte icke begära ordet i denna debatt, men när herr Lindman menade, att de av Svriges skogsägareförbund gjorda erbjudandena härvidlag voro synnerligen värdefulla, och samtidigt förklarade, att man med reservanternas förslag icke skulle vinna något på förevarande område, har jag icke kunnat underlåta att taga till ordet.

Gentemot herr Lindman, för vars kännedom på jordfrågans område jag eljest har mycket stor respekt, vill jag då först säga: har man tänkt på, huru det för 20 eller 30 år sedan såg ut i Sveriges land i de avseenden vi här tala om? Om man vill bekväma sig att gå till statistiken, skall man finna, att det vid den tiden fanns massor av småbondejordbruk, under det antalet stora bolagsjordbruk var synnerligen litet. Men huru är det nu, om vi börja uppe i de norra delarna av landet och gå ned ända till Skåne? Jo, det överflödar av detta senare slags jordbruk i en omfattning, som man tidigare icke kunde ana. Det är alltså klart, att en hel del bondejordbruk sammanslagits och uppsugits särskilt av bolagsdomänerna. Vi se också av statistiken, att de som ha sin utkomst av jordbruk för närvarande äro ganska få i jämförelse med vad tidigare varit fallet. Förkiaringen härtill är framför allt den, som jag nyss nämnde.

Det är även en annan sak, som man i detta sammanhang bör tänka på. Det är icke tillräckligt att sätta stopp för bolagens tendens att mer och mer slå under sig bondejordbruk, utan det förhållandet, att man tillåtit bolagen att under de sista decennierna driva en dylik politik, förplikta statsmakterna att åstadkomma rättelse på det sättet, att nya bondejordbruk skapas, där sådana förut icke funnits. Det är nämligen icke säkert, att de bondejordbruk, som förut existerat, nu finnas att köpa tillbaka, om man skulle önska detta; så är visst icke förhållandet. Den som känner till läget vet, att bondgårdarna äro nedrivna litet här och var i landet, och på många ställen har man den föga uppbyggliga synen, att trävarubolagen plantera skog, där förut bondehemman legat.

Man säger nu, att det finns gott om jord i den öppna marknaden. Ja, detta är naturligtvis fallet för dem som ha kapital och därigenom möjlighet att konkurrera på området. Men, mina herrar, det förhåller sig så, att endast ett begränsat antal jordbruk finnas att tillgå, och om det skall beredas möjlighet för den svenska befolkningen att bruka jorden och få sin utkomst av densamma, får man nog tillgripa de utvägar, som föreslås i den socialdemokratiska motionen.

Man har vidare pekat på den bilaga, som är fogad vid utskottsutlåtandet. Ja, mina herrar, detta är en gest från Sveriges skogsägareförbunds sida, och när jag läste i tidningarna, att Sveriges skogsägarförbund var villigt att ställa jord till förfogande, så att statsmakterna icke skulle behöva tillgripa någon tvångslagstiftning, tänkte jag, att det skulle bli intressant att se, huru det komme att ställa sig med den saken i realiteten. Blir det så, som det varit vid Gimo-Österby bruk, så Gud bevare de jordbrukare, som bli fast för dessa jordlotter! Jag har varit och tittat på förhållandena, och jag får säga, att de som gått in för att köpa sådan jord, som utbjudits i dylika fall — med den lilla tilldelning av skog till bränsle, som där förekommer — äro säkerligen i det predikamentet, att de skulle varit mycket tacksamma, om lagen icke tillåtit upprättandet av alltför små jordbruk.

När herr Lindman var inne på och åberopade siffrorna i den bilaga, som är fogad till utskottets betänkande, är det verkligen förvånande, att han kunde säga, att här ha vi i alla fall ett bevis för, att man kan åstadkomma nya jordbruk utan att gå in för en tvångslagstiftning.

*Ang.
expropriation
av jord för
bildande av
nya jordbruk
m. m.
(Forts.)*

Ang.
expropriation
av jord för
bildande av
nya jordbruk
m. m.
(Forts.)

Ty vad är det som bjuds här? Jo, i hela Sveriges land bjuder man ut en areal skogsbruk, åkerbruk och impediment av i allt 137,000 hektar. Vad är det? Jo, det är uppe i Bergslagen ett stort bruk. Det säger man är tillräckligt för att stilla jordhungern hos det svenska folket. Ja, så kan man tala, om man talar till personer, som inte förstå saken. Men jag hade inte trott, att högerpartiets ledare skulle göra sig skyldig till något sådant, som att komma till riksdagens andra kammare och peka på detta som en av de stora möjligheter man hade för att stilla jordhungern i vårt land. Jag vill tillägga beträffande den utstyckning som äger rum, att herrarna bara kunna titta efter, hur det förhåller sig och hur mycket inägojord, åker och skog de få. Det skulle också varit intressant att någorlunda få veta priset å den erbjudna bolagsjorden, hur den var belägen m. fl. viktiga saker. Ja, hur många av de självständiga jordbruken kunna ens få skog till husbehov på sina lotter, även om de bo i en mycket skogrik trakt?

Det har nämnts att förhållandena äro så olika i vårt land. Det är alldeles rätt. De äro olika bara på en så liten omkrets som Gimo-Österby bruk. Till talet om att icke statsmakterna skola lägga sig i eller gå in för bildandet av nya jordbruk enligt den socialdemokratiska motionen vill jag säga, att detta krav växer mer och mer i styrka. Herrarna få säga vad som helst, men den här saken komma ni i alla fall inte undan. Förr eller senare framtvingas frågan med all makt, och mot den ackumulation, som hopat jorden på några fåtal händer, särskilt då bolagsdomänerna, kommer det förr eller senare att bli så spontant uttryck i folkmeningen, att även högerpartiet nog kan komma att finna, att vid dess ståndpunkt kan man inte hålla fast. Förr eller senare kommer rättsanspråket: möjlighet för svensk man att bruka fädernejorden med statsmakternas hjälp, även om man inte sätter det i förbindelse med kravet på tullar. Det komma vi kanske själva att få uppleva.

Jag ber för min del, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet bifogade socialdemokratiska reservationen.

Herr Nilsson i Tånga: Herr talman! Jag vill inte förlänga denna debatt något avsevärt. Herr Lindman yttrade, att vi redan ha tillräckligt med jord i den öppna marknaden, och han anförde då som ett exempel förhållandena i Västerbotten. Ja, det är sanning, men jag skulle vilja säga en sanning med modifikation. Ty herr Lindman bör kunna komma överens med mig därom, att det inte är lämpligt att skicka Mellansveriges och ännu mindre Sydsveriges folk upp till Norrland.

Nu är det min livliga övertygelse, att om man utsträcker expropriationsförfarandet på sätt, som här föreslås, att omfatta även expropriation av jord för bildande av självständiga jordbruk, kommer detta praktiskt taget att mycket litet tillämpas. Jag är fullkomligt övertygad om att det endast blir i enstaka fall som expropriationsförfarandet kommer i tillämpning. Men man kan ändå inte bortse från att blotta tillvaron av en sådan bestämmelse kan komma att utöva ett mycket hälsosamt och välgörande inflytande ute i den allmänna jordmarknaden.

Jag begärde emellertid närmast ordet med anledning av de skräckmålningar, som man målar upp. Det har ju kommit till uttryck i både myndigheternas yttranden och på andra håll. Men jag vill erinra om, att i England har man sedan många, många år haft en lag, som medger samhället rätt att expropriera jord för jordbruksändamål, om jag inte missminner mig, ända upp till 20 hektar, och inte har man hört talas om att det engelska samhället har kommit i gungning för den saken. Ännu mindre har man någon erfarenhet av att det haft varken på det allmänna kreditväsendet, fastighetskrediten eller annorledes något ogynnsamt inflytande. Det är rena skräckmålningar utan något reellt underlag.

Jag skall be, herr talman, att få förena mig med herr Hage i hans yrkande.

Herr Hage: Herr talman! Det är endast en sak som framfördes av herr Lindman, som jag är nödsakad att svara på. Herr Lindman skulle anteckna för framtiden, att vi socialdemokrater gått ifrån motiveringen i denna reservation, och han sade, att det naturligtvis var en svaghet. Ja, herr Lindman får gärna anteckna det för framtiden. Men för min del får jag verkligen säga att det betyder ingenting, ty jag har inte förklarat att vi i princip gå ifrån motiveringen. Tvärtom, vi *hålla på* motiveringen, men vi veta, att här i kammaren finns en del personer utom vårt parti, som eventuellt äro villiga att gå med på klämman, men inte på motiveringen. Och då vore vi ju bra dumma, om vi inte anordnade saken på detta sätt. Det kanske misslyckas, men lika väl . . .

Herr förste vice talman! Det var endast *den* saken jag ville säga till herr Lindman.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Lindman: Herr talman! Det är inte mycket jag vill säga. Jag vill bara förklara, att det var just därför jag kallade herr Hages förslag för ett limspö.

Herr Kilbom: Herr talman! Jag kan inte underlåta att fästa socialdemokraternas uppmärksamhet på, att de ha små utsikter att få framgång för sina strävanden i dessa frågor, då man ser det motstånd, som här bjudes från högerens sida. Här har det dock inte gällt någonting annat än en motion *om skrivelse* till Kungl. Maj:t för att åstadkomma en eventuell lagstiftning i enlighet med motionens syfte. Men ändå står man upp ifrån högerhåll och förklarar, att detta är omöjligt, det kan man under inga som helst omständigheter vara med om, och här är det dock bara fråga om åtgärder som diskuterats i många år och ha en stor opinion bakom sig. För att komma ifrån förpliktelserna publiceras till exempel från en del skogsbolag uppgifter om jord, som stå hugade köpare till förfogande — och därmed har man gjort den stora, men innehållslösa gesten, fullständig bluff och ingenting annat.

Man talar bland annat i detta från skogsbolagens sida publicerade meddelande om att inägojord står nu till förfogande. Jag skall be att få säga ett par ord om vad det betyder att placera jordhungriga människor på inägojord. För det första bli de beroende av skogsbolagen i fråga om utfartsvägar, i fråga om avlopp o. s. v., de bli beroende måhända av en massa kärr, då de skola samla stråfoder till sina kreatur för vintern, och av en massa andra ting. Men vad som måhända är det viktigaste av alltsammans är, att genom att placera folk på skogsbolagens jord vinna bolagen att de låsa fast med båda fötterna i otillfredsställande ekonomiska förhållanden en massa arbetare ute i skogarna, som man sedan skulle få till arbete för vilka löner man vill. Det är det enda reala innehållet i herrarnas stora gest och tal om, att här erbjuder man jord. Jag beklagar de arma arbetare, med kännedom om de förhållanden som jag vet råda i min hemtrakt, som under erbjudna omständigheter skulle skaffa sig jord från skogsbolagen. Ty de bli i långt större utsträckning än nu jord- och industribolagens slavar och ingenting annat.

Jag tror emellertid, för att återknyta till vad jag började med, att socialdemokraterna böra ha lärt av detta, att på denna väg kommer man ingen vart, då det gäller att knäcka ett penningvälde, som nu börjar att flyta över i allt större utsträckning i fråga om jordförvärv. Det behövs säkerligen helt andra åtgärder, och det vore glädjande, om medvetandet därom kunde återspeglas i den agita-

Ang.
expropriation
av jord för
bildande av
nya jordbruk
m. m.
(Forts.)

Ang.
expropriation
av jord för
bildande av
nya jordbruk
m. m.
(Forts.)

tion, som socialdemokraterna under den kommande valrörelsen väl kommer att föra också i jordfrågan.

Efter härmed slutad överläggning gav herr förste vice talmannen propositioner på 1:o bifall till utskottets hemställan, 2:o) avslag därå samt bifall i stället till det av herr Hage under överläggningen gjorda yrkandet samt 3:o) bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen sig anse den förnämnda propositionen hava flertalets mening för sig. Som votering likväl begärdes, upptog herr förste vice talmannen ånyo de båda återstående propositionerna, av vilka därvid den under 2:o) angivna antogs till kontraposition. I överensstämmelse härmed uppsattes, justerades och anslogs en voteringsproposition av följande lydelse:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 39, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit det av herr Hage under överläggningen gjorda yrkandet.

Sedan röstsedlarna avgivits samt en av dem blivit avlagd och förseglad, uppräknades sedlarna i vanlig ordning och utvisade dessa 84 ja och lika många nej. I följd härav öppnades den avlagda sedeln, vilken befanns innehålla ja; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 10.

Ang. förslag
till vanhävds-
lag m. m.

Härefter förelåg till avgörande andra lagutskottets utlåtande, nr 40, i anledning av väckta motioner angående förslag till dels vanhävdslag, dels ock lag om skydd för åbyggnader å jordbruksfastighet.

Uti två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade och av andra lagutskottet behandlade likalydande motioner, nämligen nr 93 i första kammaren av herr *Lindhagen m. fl.* och nr 174 i andra kammaren av herr *Johansson* ä Uppmälby *m. fl.*, hade yrkats, att riksdagen måtte

1) i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta skyndsamt utarbета och för riksdagen framlägga förslag till vanhävdslag enligt i motionen nr 87 i första kammaren närmare angivna huvudgrunder; samt

2) för sin del antaga av motionärerna framlagt förslag till lag om skydd för åbyggnader å jordbruksfastighet.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte i anledning av förevarande motioner

A) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till lag rörande vanhävd å jordbruk; samt

B) för sin del antaga följande

L a g

om ändrad lydelse av 1 och 2 §§ i lagen den 25 juni 1909 angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarna och Värmland.

Häri genom förordnas, att 1 och 2 §§ i lagen den 25 juni 1909 angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarna och Värmland skola, 1 § i nedan angivna del, erhålla följande ändrade lydelse:

1 §.

Finnes å fastighet på landet, tillhörig bolag eller förening för ekonomisk verksamhet, åker och äng i den omfattning, att självständigt jordbruk därå kan idkas, skall uppsikt, på sätt nedan förmäles, hållas däröver att jordbruket å fastigheten ej så vanvårdas, att dess vidmakthållande därigenom äventyras, ävensom att för fastigheten såsom särskild brukningsdel nödiga byggnader icke bortföras eller lämnas att förfalla.

Ang. förslag
till vanhävds-
lag m. m.
(Forts.)

Lag samma — — — — densamma.

År fastigheten — — — — ansvarig.

Vid prövning — — — — en fastighet.

2 §.

Till sådan vanhävd, som ovan förmäles, är ej att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift.

Utan hinder av vad sålunda stadgats, må ock åbyggnad, som genom jordbruks sammanslagning med annat bliver obehörlig, bortföras eller lämnas att förfalla, för så vitt sammanslagningen uppenbarligen är till gagn för bildandet av bärkraftigt jordbruk.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, från trycket utkommit i Svensk författningssamling.

Vid utlåtandet voro fogade reservationer:

beträffande utskottets hemställan under A):

av herrar *Linder, Lindhagen, Franzén, Magnusson* i Kalmar, *Hage, Holmström* i Stockholm och *Svensson* i Skönsberg, vilka med ett särskilt uttalande i fråga om motiveringen förklarar, att de förenat sig i det slut, vartill utskottet kommit;

av herrar greve *Spens, N. J. Martin Svensson* och *Magnusson* i Skövde mot vissa delar av motiveringen; samt

beträffande utskottets hemställan under B),

av herrar *Bror Petrén, greve Spens, N. J. Martin Svensson, Magnusson* i Skövde och *Ödström*, vilka ansett, att motionerna i denna del ej bort till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr Lindman: Herr förste vice talman! Jag måste be kammaren om ursäkt för att jag nu kommer igen i ett liknande ärende. Men jag får ju säga, att kammaren har det ju egentligen bekvämare än jag, ty kammaren får sitta och höra på, under det att jag får ha besväret att hålla målron vid makt, som det heter.

Utskottet behandlar här i sitt betänkande frågan om att jord inte får förfalla, och utskottet säger i sitt utlåtande, att en lag om vanhävd är att tillråda. Principiellt, säger utskottet vidare, bör ju en sådan lagstiftning ha tillämplighet på all i enskild ägo varande jord. Jag fäster kammarens uppmärksamhet på just detta, att det är utskottets mening att lagen skall egentligen, och principiellt riktigt, drabba all enskild jord. Det är alldeles likgiltigt, när det gäller nytta eller skada för det allmänna, om jorden, när den vanhävdas, är i enskild ägo eller om den är i ett bolags eller i en samfällighets ägo. Jag skulle nu för min del vilja säga, att däruti har utskottet otvivelaktigt efter min mening rätt. Och om man det oaktat inskränker lagen till att drabba endast bolagsjord, spekulationsjord o. s. v., så vet emellertid med detta yttrande varje jordbrukare vad han har att vänta sig. Det är ju uppenbart, att det bara gäller en övergångsform för ut-

Ang. förslag
till vanhävds-
lag m. m.
(Foris.)

skottet, nämligen att få fram vanhävdslagen i princip på vissa föremål, för att den sedermera skall komma att drabba alla. Man talar om i utskottsbetänkandet hur svårt det är att skilja på enskilda och andra, och det är ju alldeles uppenbart, efter min mening, att det för rättsmedvetandet skall kännas fullständigt upprörande och kränkande, att i fall två bredvid varandra liggande hemman vanhävdas, det ena skulle drabbas av lagen men det andra inte drabbas av lagen.

Sedan säger utskottet vidare på något ställe här, att det är ju s. k. spekulanter, som ödelägga jordbruket. Men om man vill att det skall drabba dem, säger utskottet, så finnes det näppeligen någon annan väg att gå än att skapa en vanhävdslag för all jord. Ja, det var om detta.

Sedan kommer utskottet in på den utarrenderade jorden och talar om att det kunde ju vara billigt, att i första hand arrendatorn får gentemot det allmänna svara för den vanhävd av den arrenderade fastigheten, vartill han har gjort sig skyldig. Men, säger utskottet, praktiska skäl torde emellertid även här kunna föranleda till att man stannar vid vad motionärerna påyrkat. Jag vill härvid påpeka det, efter min mening mycket orimliga uti, att en jordbrukare skall ansvara för den vanhävd, som uppkommer på grund av arrendatorns sätt att sköta jorden. Jag fäste mig vid, då vi behandlade ett ärende för en stund sedan, att herr Johansson i Uppmälby på tal om detta sade, att det går ju an då, att jordägaren säger upp arrendatorn, och jag vet ju, att, vad norrlandslagen beträffar, så är detta ett uppsägningsskäl. Men jag undrar, vad herr Johansson i Uppmälby, herr Hage, herr Pettersson i Hällbacken m. fl. skulle säga, i fall t. ex. ett bolag uppsade en arrendator, därför att han vanhävdade jorden. Jo, då skulle det minsann bli ett härskri, hur man far fram mot denne fattige arrendator, som brukat jorden så gott han kunde och som sökt på alla sätt att sträva och arbeta, men som ändock icke förmått att hålla jorden i full hävd. Så skulle det heta, och jordägaren skulle bli tagen för huvudet och få lämna ersättning. Och så till sist, när han naturligtvis i det allra längsta drog sig för att vidtaga en sådan uppsägningsåtgärd, men omsider kanske tvingades på grund av en vanhävdslag att företaga uppsägning, därför att han blivit ålagd att hävda jorden eller uppsäga arrendatorn, ja, vad inträffar då? Jo, att jordägaren naturligtvis får övertaga detta vanhävdade arrendebbruk, och innan han får en annan arrendator, så får han sätta det i skick. Jag frågar, om detta verkligen står i överensstämmelse med vad man kallar billighet och rättvisa.

Slutligen ett ord om detta talet om husens vidmakthållande. Jag kan ju inom parentes fästa mig något vid ett rätt underligt uttryck, som står i utskottets förslag till lag angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarna och Värmland, och där det talas om i 2 § att »till sådan vanhävd, som ovan förmäles» — d. v. s. om husens vidmakthållande — »är ej att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift». Så säges det i fortsättningen i andra momentet, »att utan hinder av vad sålunda stadgats, må ock åbyggnad, som genom jordbruks sammanslagning med annat bliver obehörlig, bortföras eller lämnas att förfalla». Skall sådant stå i en lag, att man må »lämna det att förfalla?» Det synes mig icke riktigt lämpligt. Men detta är i alla fall en bisak, som jag icke skall bry mig så mycket om. Jag menar det, att det icke finnes någon förnuftig människa, som låter husen förfalla; det gör man icke. Det finns nya hus, och det finns gamla hus, och kanske ett boningshus räcker i 70, 80, 90 år; i början är det nytt och fint, på slutet blir det gammalt, och det finns naturligtvis en gränsperiod, då det håller på att förfalla och måste ersättas med ett nytt. Och för en ladugård räcker kanske tiden under 30—35 år eller något sådant, och förhållandet blir även härvidlag detsamma.

Vad nu Norrland beträffar, som det talas om här, så äro förhållandena reglerade beträffande alla utarrenderade hemman genom norrlandslagen, enligt vilken

bolagen äro ålagda att nybygga och underhålla husen, d. v. s. ombesörja alla större reparationer, och arrendatorn endast är skyldig att företaga mindre reparationer. Härvidlag torde sålunda det vara obehövt med denna uppsiktslag. Och vad Norrland i övrigt beträffar, d. v. s. sådan jord som brukas av bolagen själva, så är det vitsordat, att det icke i Norrland överhuvud taget finnes något jordbruk, som skötes så väl som just bolagens. Där få minsann icke några byggnader förfalla.

Ang. förslag till vanhävdslag m. m.
(Forts.)

Jag vill överhuvud taget säga, att en vanhävdslag anser jag för min del sannerligen inte vara av behovet påkallad i vårt land. Om man såsom herr Hage reser omkring litet i landet och ser på förhållandena i det här avseendet, så skall man också lätt kunna övertyga sig om, huruvida jorden är väl hävdad eller icke. Man skall då också givetvis kunna konstatera, att det finnes jord, som är bra hävdad, ja, jord, som är i utomordentligt gott stånd, men å andra sidan också a't det finnes jord, som är dåligt skött, ja, på gränsen till vanhävd, för att icke säga redan vanhävdad. Men i stort sett och överhuvud taget kan man icke säga att det i Sverige förekommer, att jord är vanhävdad. Man kan på sin höjd säga, att den är bättre eller sämre skött, men verklig vadhävd förekommer icke, i vart fall icke i någon omfattning av betydelse. Det kan finnas en ägare, som på grund av ekonomiska svårigheter, ekonomiskt trångmål icke kan sköta sin jord så bra som grannen, och en annan, som kanske på grund av sjuklighet eller andra svårigheter icke heller kan göra det. Där blir jorden givetvis sämre skött, ja, kan t. o. m. börja närma sig vanhävd. Men allt detta kan vara övergående, därför att om några år äro förhållandena kanske ändrade; ägarens ekonomi kan måhända ha blivit bättre, han kan ha söner, som vuxit upp och nu hjälpa honom att sköta jorden, och på så sätt blir det bättre. Allt detta växlar och är underkastat förändringens lag. Och jag tror för min del, att en lagstiftning mot vanhävd, som naturligtvis skulle så småningom komma att sträcka sig, som utskottet här principiellt riktigt har uttalat, över all Sveriges jord, den är sannerligen ingenting som Sveriges jordbrukare skola vara angelägna om att erhålla. Nej, låt utvecklingen fortgå, skapa, som jag nyss sade, bättre möjligheter för jordbruket att bära sig och hjälp oss litet, herrar socialdemokrater, någon gång, när det gäller, att få fram bättre möjligheter för jordbruket. Då behöver man icke heller på något sätt ropa efter en vanhävdslag.

Jag anser sålunda att en vanhävdslag icke bör komma till stånd och ber därför, herr talman, att få yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr **Magnusson** i Kalmar: Herr talman! De socialdemokratiska ledamöterna av utskottet ha vid detta betänkande fogat en reservation, i vilken reservation vi ha klargjort, att vi hysa en annan uppfattning om motiveringen än utskottsmajoriteten. När det gäller det beslut, vartill utskottet kommit under såväl punkt A) som punkt B), så äro vi däremot fullständigt eniga med utskottsmajoriteten, och med hänsyn härtill ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag såväl under punkt A) som punkt B).

Jag kan emellertid icke underlåta att säga endast ett par ord med anledning av herr Lindmans anförande. Jag fäste mig vid det påstående, som herr Lindman gjorde, att ingen förnuftig människa låter husen förfalla. Nej, det tror jag icke heller, att någon förnuftig människa handlar på det sättet. Men tyvärr är det ändå så, att det finns sådana som låta husen förfalla, och om man vill räkna det som förnuft eller oförnuft, är en sak för sig. Men vi måste konstatera faktum, att det finns fastigheter, som man låtit förfalla, och det tycker jag är ett skäl, som talar för att man biträder utskottets förslag och sålunda får en ändring på ifrågavarande område till stånd för att förhindra dylikt.

Jag ber som sagt att få yrka bifall till utskottets framställning såväl under punkt A) som punkt B).

Ang. förslag
till vanhävds-
lag m. m.
(Forts.)

Herr **Karlsson** i Gasabäck: Herr förste vice talman! Jag har icke deltagit i detta ärendes behandling inom andra lagutskottet, men om jag det hade gjort, så hade jag nog kommit att ansluta mig till utskottets förslag i denna fråga. Ty man kan visserligen hysa en viss tvekan, huruvida det kan vara behöfligt att införa en allmän vanhävdslag, då man ju kan förutsätta, att det ligger i den enskilda jordägarens intresse att söka hålla jorden i hävd och avvinna den så stora skördar som möjligt och även att han så långt det står i hans förmåga skall underhålla sina byggnader. Men för likformighetens skull och då man önskar att få en vanhävdslag, som omfattar även enskilda, så skulle det te sig, såsom det framhölls av herr Lindman, ganska underligt i många fall, om, för att använda hans exempel, av tvenne egendomar, som ligga vid varandra, den ena skulle åtalas för vanhäv, men den andra slippa undan.

Ehuru jag haft vissa betänkligheter i det avseendet, tror jag icke, att jordägarna i allmänhet ha någon anledning att frukta en förnuftig vanhävdslag, framför allt om den blir förnuftigt tillämpad. Vad däremot gäller bolag och föreningar, så är det alldeles klart, att, då vi antagit norrlandslagen till att gälla även i åtskilliga andra delar av landet, följer därav som ett nödvändigt komplement, att vi utsträcka vanhävdslagens omfattning på sätt här föreslagits. Här har visserligen en utvidgning skett så till vida, att här skulle även byggnaderna komma att inbegripas under vanhävdslagen. Med den begränsning och de undantag, som här äro stadgade i det föreslagna tillägget till lagen, tror jag icke att vi ha anledning att befara, att någon hårdhet skall göra sig gällande eller att vederbörande i det fall, då icke skäl föreligga för byggnadernas borttagande, skall råka ut för åtal.

Herr Lindman uppehöll sig ganska länge i sitt anförande vid och vände sig emot principen att jordägarna skulle svara för vanhävden. Men utskottet har här blott följt den princip, som vi inslogo på, då vi antogo vanhävdslagen för Norrland och Dalarna, då, vad dessa lagar beträffar, ju jordägarna äro ålagda att svara för förekommande vanhäv. I den skogslag, som antogs förra året, har också jordägaren i första hand gjorts ansvarig för uthuggningar och åtgärder för betryggande av skogens återväxt, även om detta nödvändiggjorts av en avverkningsrättshavaren företagen avverkning. Vi ha således haft dessa förebilder att följa, då vi lagt förslaget som vi gjort, d. v. s. lagt ansvarigheten för vanhäv på jordägaren.

Jag skall med dessa få ord, herr förste vice talman, be att få yrka bifall till utskottets förslag under såväl punkt A) som B).

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr förste vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag å såväl berörda hemställan som de i ämnet väckta motionerna; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övertvägande ja godkänd. Votering begärdes emellertid, till följd varav nu uppsattes, justerades och anslogs denna omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 40, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl utskottets berörda hemställan som de i ämnet väckta motionerna.

Voteringen utvisade 98 ja mot 70 nej, vid vilken utgång kammaren således bifallit utskottets hemställan.

§ 11.

Till behandling upptogs nu andra lagutskottets utlåtande, nr 41, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående en organisation för handläggning av de sociala jordärendena. *Ang. en organisation för de sociala jordärendena.*

Uti två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade och till behandling av andra lagutskottet överlämnade likalydande motioner, nämligen nr 98 i första kammaren av herr *Lindhagen m. fl.* och nr 179 i andra kammaren av herr *Johansson i Uppmälby m. fl.*, hade yrkats, att riksdagen måtte i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt för riksdagen framlägga förslag till en för handläggning av de sociala jordärendena lämpad organisation.

Utskottet hemställde, att riksdagen i anledning av förevarande motioner måtte i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga under övervägande behovet och lämpligheten av en för sociala jordärenden lämpad organisation samt för riksdagen framlägga de förslag, som härutinnan kunde erfordras.

Reservation hade likväl avgivits av herrar *Bror A. Petré*n, greve *Spens*, *Lundell* och *Magnusson* i Skövde, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att förevarande motioner ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr *Magnusson* i Skövde: Herr talman! Jag har vid detta utlåtande tillsammans med några andra fogat en reservation med hemställan om avslag på utskottets utlåtande och skall nu be att med några korta ord få motivera min ståndpunkt till det yrkande, som här framställts av motionärerna.

Jag hör icke till dem, som utan vidare anse, att en organisation för hithörande ärenden är överflödig. Jag har länge hyst den uppfattningen att då staten exempelvis började med egnahemsverksamheten och bestämde sig för att mera verksamt främja nybildningen av jordbruk, genomfördes icke en tillräckligt fast organisation och ledning av denna verksamhet. Man kan helt enkelt säga, att staten endast utlämnade pengar för ändamålet, men fränsade sig varje initiativ och varje ledning. Det synes mig emellertid, att det yrkande, som här har framförts av motionärerna, och det slut vartill utskottet har kommit, icke innebär någon lämplig och fullständig lösning av frågan, fränsett det att man i närvarande läge nog får vara betänksam, innan man går in för några nya organisationer och några nya kostnader.

Jag har icke kunnat finna annat än att utskottet i sitt utlåtande har ställt uppgifterna för den ifrågasatta organisationen fullständigt på huvudet. Den centrala uppgiften för en dylik organisation borde väl vara att, så att säga, taga hand om de sociala jordärendena; det borde med andra ord bli en organisation, som verkligen hade till huvudsakligt syfte att skaffa fram jord, att biträda vid bildandet av nya jordbruk och därvidlag verka ledande och främjande. I stället lägger utskottet, såsom framgår av dess motivering, huvudvikten på att organisation skall bli en sorts polis- eller åklagarmyndighet. Den skall huvudsakligen ha att övervaka tillämpningen av en del tvångs- och undantagslagar, som utskottet antingen har tillstyrkt eller som motionärerna och utskottet tänkt i en framtid skulle komma. Jag behöver blott erinra därom, att utskottet i sitt yttrande talar om bulvanlagen och dess övervakande, om vanhävdslagen och dess övervakande, om social arrendelagstiftning och hjälp därvid åt arrendatorerna mot jordägarna. Utskottet talar också om ensittarlagen och hjälp vid tillämpningen av densamma. Så kommer man slutligen fram till att mera i förbigående

Ang. en
organisation
för de sociala
jordärendena.

(Forts.)

omnämna den uppgift, som enligt min mening borde vara den centrala, nämligen den sociala uppgiften att verkligen biträda med att anskaffa jord och biträda vid organisationen av nya jordbruk.

Det förefaller mig ändå vara ganska överflödigt både att skapa en sådan där övervakande fiskalisk myndighet och att riksdagen nu skall göra ett uttalande för en sådan. Då utskottets utlåtande så gott som utslutande går ut på att skapa en dylik myndighet, ber jag för min del att få yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr Hage: Herr talman! Jag tror, att större delen av kammarens ledamöter nog ha klart för sig, att, om staten skall kunna bedriva en sådan verksamhet, som här är föreslagen i en mängd motioner, av vilka en del här blivit bifallna, så blir det säkerligen nödvändigt att ha vissa organ för att leda det hela. Det är helt enkelt ofrånkomligt.

»Av intet blir intet», brukar man säga, och skall det göras någonting från statens sida på ett område, måste det finnas folk, som syssla med saken. Det vore visserligen mycket bra, om man kunde alldeles undvika sådant, så att allting gjorde sig av sig självt, så att säga, men det är fullständigt omöjligt. Alltså, skall man göra något på detta område, så är det nödvändigt med någon slags organisation, och den tanken har ju också jordkommissionen haft klart för sig, då den framfört tanken på en speciell organisation för hela den sociala jordfrågan. Detta är icke ett utslutande socialdemokratiskt krav. Herr Jansson i Edsbäcken, som suttit i denna kommission, har tillsammans med herr Ehrenborg — alltså två borgerliga representanter — för sin del uttalat i kommissionen, att ordnandet av en sådan där organisation måste bli en nödvändig konsekvens av hela den verksamhet, man här kommer att slå in på.

Jag tror vi måste vara överens om detta, och det är från den utgångspunkten, som utskottets majoritet kommit till den kläm, vi finna här i utlåtandet. Med avseende på denna kläm vill jag säga, att den är ju mycket vagt skriven; man begär endast en utredning om behovet och lämpligheten av en organisation för sociala jordärenden. Jag tycker, att en kläm, som är avfattad på ett så vagt sätt, den borde kammaren kunna vara med om. Man har ju egentligen icke givit några bestämda direktiv om hur hela denna organisation skall läggas och det kan man naturligtvis ej heller göra nu.

Nu framhöll visserligen herr Magnusson i Skövde, att utskottet enligt hans mening gjort vissa uttalanden om, att denna organisation huvudsakligen skulle bli en övervakande organisation och nästan en polismyndighet. Ja, det är givet, att då här kommer att finnas en sådan lag som bulvanlagen, vars bestämmelser äro skrivna på ett mera allmänt sätt — ty det är ju oundvikligt, när det gäller en sådan lagstiftning — då måste det helt naturligt finnas något organ för att övervaka tillämpningen av en dylik lag och eventuellt föreslå utvidgningar och förbättringar i lagstiftningen, om så skulle behövas, med ett ord, ett organ, som specialiserar sig på hela detta sociala arbete och hela denna sociala jordlagstiftning.

Jag måste säga att från den utgångspunkten kan jag icke komma till annan uppfattning, än att kammaren måste, såsom konsekvens av de beslut kammaren här tidigare fattat i vissa jordfrågor, vara med om att på ett eller annat sätt skaffa en organisation, som handlägger dessa saker, eventuellt delvis genom sammanslagning av redan befintliga organ.

Jag vill emellertid säga, att det får icke bli så, som det påståtts från en del håll, att här skulle det endast vara fråga om att skapa en ny slags *ämbetsmannainstitution*. Skulle detta organ icke bli annat än en typisk ämbetsmannainstitution, då skulle även jag önska, att en sådan organisation icke alls komme till, det säger jag bestämt ifrån. Nej, vad som här behövs, det är en organisation

med lokalavdelningar och möjligen med något slags överhuvud med mycket starka sociala inslag av praktiska jordbrukare och i övrigt från praktiskt folk, som har reda på dessa frågor och för övrigt sysslat med dessa saker.

Jag tror, att blir denna institution ordnad på detta sätt, så kommer den säkert att kunna gagna den sak, det här är fråga om, utan att för den skull behöva kosta så mycket pengar. Och från den utgångspunkten, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Ang. en organisation för de sociala jordärendena.
(Forts.)

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr Lindman: Herr talman! Det är ju uppenbart, att bakom denna utskottets hemställan skymtar ett nytt ämbetsverk. — Herr Hage ruskar visserligen på huvudet, men han kallar det åtminstone ett överhuvud, och det ruskar nog icke på sig utan det kommer nog till i alla fall.

Det låter så vackert, när man talar om, att det erfordras särskilda organ i orterna, och man talar om huruvida dessa organ skulle omfatta ett helt län, som för närvarande är fallet, då det gäller norrlandslagen, eller huruvida man skall begränsa sig till att ha en eller annan lokalorganisation inom länet eller hur det nu skall bli; allt detta kan man för övrigt icke yttra sig närmare om. Men det är ju alldeles klart, att ovanpå alla dessa organ kommer att sitta ett centralorgan, och alltså blir följden, om riksdagen går med på utskottets förslag att riksdagen i en skrivelse ger uttryck för tanken att här skall skapas ett nytt ämbetsverk, ehuru tiderna sannerligen icke äro sådana, att vi böra skapa nya ämbetsverk. Jag vill erinra om alla de beslut i jordfrågor, som vi fattat här i dag och om vad vi framdeles ha att vänta av alla dessa olika förslag vi här ha behandlat. Sedan vi fått kännedom om första kammarens beslut, veta vi ju, att riksdagen i alla fall icke gått med på allt vad herrar motionärer tänkt sig. Första kammaren har nämligen i vissa fall inskränkt sig till beslut om skrivelser, och för övrigt har det blivit avslag på en del betänkanden. Det vore väl rimligt och riktigt, att man först fick överblicka vad det är, som riksdagen beslutat, och vad som kommer att framgå ur dessa riksdagsbeslut, innan man ger sig in på att skriva till Kungl. Maj:t om denna särskilda organisation, som sedermera skulle grenas ut sig över hela landet.

Jag ber, herr talman, att få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till den reservation, som är avgiven av herrar Petré m. fl.

Herr Åkerlund: Herr talman! Nog förstär jag, att det icke är så få här i landet, som söka efter goda och lukrativa inkomster i statsförvaltningen, men att riksdagen för detta ändamål skulle giva sig in på en sak, som otvivelaktigt kommer att leda till inrättande av ett nytt ämbetsverk, det kan jag sannerligen icke vara med om. Skulle icke dessa visserligen i många fall mycket viktiga lagar kunna övervakas av de myndigheter vi redan ha? Jag tycker, att vi ha fått en bra nog skräll med sådana på senare tiden. Det är ingen brist på personer, som kunna sköta om denna sak, och att enkom för detta ändamål inrätta en sådan här tillställning, tror jag är absolut onödigt och tjänar icke saken det bittersta, utan det skulle bara bli att skaffa levebröd åt en del folk, som strävar efter inkomstbringande befattningar i statens tjänst. — Jag ber att få förena mig med herr Lindman i hans yrkande om bifall till reservationen.

Herr Johansson i Uppmälby: Herr talman! Herr Lindmans tal här om ett nytt ämbetsverk verkar naturligtvis avskräckande liksom också vad herr Åkerlund yttrade om, att han trodde att det fanns många i detta land, som skulle vilja ha lukrativa befattningar. Till detta vill jag endast säga, att här är det icke fråga om att inrätta ett nytt ämbetsverk, utan här är det endast fråga om att

Ang. en
organisation
för de sociala
jordärendena.
(Forts.)

slå tillsammans en del befattningar, som redan hava till uppgift att syssla med jordirågor, och genom en sådan sammanslagning råda bot för den splittring, som nu är tillfinnandes på detta område. Det finnes redan nu i jordbruksdepartementet ett sådant där överhuvud, som herr Lindman talade om. Vad egnahemsrörelsen angår hava vi ju statens egnahemsinspektör, och i jordbruksdepartementet har man ju inrättat en särskild byrå för hithörande ärenden. Därtill finnas i alla de nordliga länen, i varje län, där norrlandslagen gäller, d. v. s. hela Norrland, Värmland och Dalarna, så kallade jordbrukskommissioner och dessutom finnas i varje län egnahemsnämnder och dylikt, och allt det där kostar också pengar. Det är många, som ha befattning med dessa saker. Det framgår också däray, att under år 1923 utbetalades för dessa ändamål 444 tusen kronor och under 1924 torde för samma ändamål utgå cirka en halv miljon kronor.

Jag undrar, om man icke skulle kunna göra en sammanslagning av vissa organ på detta område. Man kunde t. ex. låta jordkommissionerna i länen, eller vad man nu vill kalla dem, samtidigt vara egnahemsnämnder. Kungl. Maj:t utser nu icke endast ordförande utan också de båda ledamöterna i jordbrukskommissionerna. Men häri borde en ändring vidtagas, så att Kungl. Maj:t blott finge utse ordföranden men landstingen och hushållningssällskapen en ledamot vardera. Samma princip alltså som tillämpas vad angår skogsvårdsstyrelserna. Jag anser nämligen, att landstingen och hushållningssällskapen ha så stora intressen att bevaka, att de böra medgivas rätt att också få välja medlemmar i dessa kommissioner. Det bör icke, som det nu är fallet, vara så, att alla tre ledamöterna, nämligen två ledamöter och en ordförande, utses av Kungl. Maj:t.

Det går icke att kasta fram detta tal om ett nytt ämbetsverk, om det inte är så, att herr Lindman vill vara med om att avskaffa alla ämbetsverk, som nu finnas, men det tror jag icke går. Frågan är nu, om inte en centralisering på detta område bör åstadkommas. Vi måste få reda i jordfrågan, så att folk kan veta varthän man skall vända sig i sådana här saker. Nu sker t. ex. ett slags upplåtelse av jord genom domänstyrelsen och ett annat slags upplåtelse genom egnahemsnämnderna. Själva övervakandet av norrlandslagstiftningen sker genom jordkommissionerna i förutnämnda län.

Under den resa, som år 1919 av en del personer från olika kommittéer företogs i Norrland, och där jag också var med, fingo vi beträffande jordkommissionerna i Norrland den uppfattningen, att en sammanhållning av det hela vore erforderlig. Nu ha också skogsvårdsstyrelserna funnit, att det är nödvändigt att för dem inrätta ett särskilt centralorgan, och därom hava de också i skrivelse gjort framställning. Förhållandena inom dessa jordkommissioner äro dock så olika i de olika länen. Om jag t. ex. tar jordkommissionen i Västernorrlands län, som jag vill ge det erkännandet, att den kanske mest av alla jordkommissionerna i Norrland arbetat på att få ordning i sitt län, i vad det gäller norrlandslagen och dess tillämpning, och med densamma jämför t. ex. jordkommissionen i Gävleborgs län, så framträder en ganska stor skillnad.

Jag skall inte nu yttra mig om, var detta överhuvud borde vara placerat, om det möjligen vore tillräckligt att den byrå, som redan finnes i jordbruksdepartementet, fortfarande finge bedriva sin ledande verksamhet härvidlag. Det har också talats om att låta lantbruksstyrelsen genom någon byrå överta en sådan uppgift, men för min del tycker jag, det är skäligen likgiltigt, var man nu placerar den byrå, som skall utgöra överinstans. Om vi komma så långt, att vi få norrlandslagen utsträckt att gälla i hela riket, och således få jordkommissioner i varje län, är det också nödvändigt att giva dessa kommissioner ytterligare uppgifter. Ett annat sätt vore ju att låta egnahemsnämnderna, om man vill kalla dem så, fylla även jordkommissionernas uppgifter. Det blir ju överflödigt att hava två vid varandra verkande organ av vilka det ena befattar sig med

en sak och det andra med en annan i viss mån närbesläktad sak. När man här talar om, att ett nytt ämbetsverk skall inrättas, och om dem, som vilja ha de där lukrativa befattningarna, skall man komma ihåg de organ, som redan finnas och de många olika verksamhetsgrenar, som deras arbete är fördelat på. Kan man få en centralisering och därigenom mera enhetlighet i organisationen av det hela till stånd, tror jag, att besparingar eller åtminstone större effektivitet av utgifterna här skulle kunna vinnas.

*Ang. en
organisation
för de sociala
jordärendena.
(Forts.)*

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindman: Herr talman! Med anledning av herr Johanssons i Uppmälby yttrande vill jag säga, att även han talade om detta överhuvud, som herr Hage nyss talade om. Vad är det herrarna vilja? Vilja ni ha något slags centralorgan eller vilja ni det inte? Herr Johansson i Uppmälby talade om var ett sådant överhuvud skulle placeras, om egnahemsbyrå i jordbruksdepartementet härvidlag skulle fylla samma uppgift, som den nu har, eller om ledningen skulle anförtros åt något organ i lantbruksstyrelsen. Jag lämnar emellertid detta därhän. Inbillar ni er nu, mina herrar, verkligen, att en byrå i lantbruksstyrelsen eller jordbruksdepartementet skulle vara tillfyllest såsom centralorgan, till vilket alla dessa massor av jordärenden skola hänföras? Fåfängt! Det kommer icke att bli på det sättet! Ni må här tala hur mycket som helst om att sammanföra alla dessa olika uppgifter, som röra egnahem och andra saker, men skall ett sådant centralorgan, varom här har talats, inrättas, torde man ej kunna komma ifrån att för den saken inrätta ett centralt ämbetsverk. Ja, om man börjar med en byrå, kan det kanske gå den närmaste tiden, men om man betänker, att denna byrå skall utsträcka sin verksamhet över hela landet och vidare tar i betraktande dessa uppgifters och ärendens mångskiftande beskaffenhet och olika slag, är det fullständigt otänkbart att man skulle kunna gå i land med dessa uppgifter utan att inrätta ett centralt ämbetsverk. Men det är icke lönt att invagga sig i den tron att det då blir billigare. Få vi detta centralorgan, skola herrarna få se, vad det kostar, icke efter tio, utan bara efter några få år.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på avslag å såväl berörda hemställan som de i ämnet väckta motionerna; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övertvägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl, i anledning varav nu uppsattes justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 41, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl utskottets berörda hemställan som de i ämnet väckta motionerna.

Omröstningen utföll med 91 ja mot 84 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 12.

Anmälades och godkändes särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 288, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 20 angående försvarsväsendets ordnande och nr 21 med förslag till värnpliktslag ävensom vissa i dithörande ämnen väckta motioner.

Andra kammarens protokoll 1924. Nr 44.

§ 13.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om befrielse för vissa marinen tilldelade värnpliktiga från viss tjänstgöringsskyldighet; och biföll kammaren därvid utskottets hemställan.

§ 14.

*Ang.
lagstiftning
om drifts-
nämnder.*

Härpå föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 43, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om utarbetande av en lagstiftning om driftsnämnder. Därvid yttrade:

Herr **Hagman**: Herr talman! Den 22 juni 1920 tillsattes av Kungl. Maj:t en kommitté, som fick i uppdrag att utreda den industriella demokratiens problem. Denna kommitté fick såsom direktiv för sin verksamhet, att man ville undersöka de nygestaltningar av förhållandena inom industrien och därmed jämförliga företag mellan produktionsmedlens ägare, produktionens tekniska ledare och de i produktionen i olika ställningar medverkande, varigenom åt dessa sistnämnda grupper skulle beredas ett tryggt inflytande på vederbörande företags förvaltning och allmänna utveckling samt därigenom främjas en nu ofta saknad solidaritet hos industriens arbetare med den produktion, som deras arbete skapade. Denna kommitté avlämnade den 31 mars 1923 ett förslag, som benämndes förslag till lag om driftsnämnder och enligt detta kommittéförslag skulle den föreslagna lagstiftningen omfatta industrier och hantverk, och kommittén anger ändamålet med denna lagstiftning ligga i, att man ville bereda arbetarna ökad insikt i produktionen jämte ökad förmåga till aktiv verksamhet för dess främjande samt för åstadkommande av förbättrad samverkan emellan företagens arbetare och ledning. Detta kommittéförslag har ännu icke föranlett några andra åtgärder från Kungl. Maj:ts sida, än att ett par personer har erhållit i uppdrag att i utlandet studera vissa på detta område förevarande förhållanden.

Med anledning av att de förhoppningar, som ställdes på att en proposition skulle föreligga vid denna riksdag, icke gått i uppfyllelse, har ett antal medlemmar av kammaren här väckt en motion gående ut på, att riksdagen borde hos Kungl. Maj:t anhålla, att förslag i detta ämne så fort som möjligt skulle föreläggas riksdagen, kompletterat på vissa punkter, där man på arbetarsidan icke betraktade det föreliggande kommittéförslaget som helt tillfredsställande. Nu förhåller det sig ju så, att även denna motion och andra lagutskottets häröver avgivna utlåtande har kommit att föredragas vid den tidpunkt, då det ställer sig ytterst svårt att få till stånd den genomgående principiella överläggning, som hade varit synnerligen behöflig för en ingående ventilerung av detta problem, och då utskottet pekar på vissa formella svårigheter för att nu villfara och godkänna den föreliggande motionen, skall jag för min del här icke heller göra något yrkande med anledning av den avvikande mening, som dock flera av mina kamrater har hyst i utskottet.

Då man i den allmänna diskussionen beträffande detta ärende har gjort gällande, att man icke borde eftersträva lagstiftning utan att saken borde ordnas på frivillighetens väg, vill jag framhålla, att vi ju redan av utskottets utlåtande här finna, att stora svårigheter härför föreligga på grund av de intresse-motsättningar, som göra sig gällande i denna fråga. Skall man överhuvud taget kunna åstadkomma något resultat, torde det vara nödvändigt att åstadkomma en klokt avvägd lagstiftning, och ur denna synpunkt hade det säkerligen i högsta grad varit lämpligt, att frågan hade förut blivit föremål för en mera ingående överläggning. Under de förhållanden, som ärendet här nu har

föredragits, skall jag emellertid nu för min del, herr talman, icke göra något annat yrkande utöver de synpunkter, som jag här i korthet har framfört.

Herr **Kilbom**: Herr talman! Innan jag går in på själva frågan, skall jag be att få instämma åtminstone i huvudtanken i ett yttrande, som herr Lindman hade i en föregående debatt och vari låg ett beklagande av att sådana här frågor komma upp under denna tid på riksdagen. Det är klart, att detta innebär den fullständigaste parodi på allt vad riksdagsarbete heter. Massor av lagfrågor av den största vikt för den stora, breda arbetarpubliken, för industriens och jordbrukets arbetare, komma upp i riksdagen under en situation, då det inte finns någon möjlighet att ägna dem en ordentlig behandling. Också ett bevis för hur den borgerliga parlamentarismen verkligen fungerar!

Vad beträffar det nu föreliggande förslaget kan jag inte underlåta att säga några ord därom. Jag vill då först och främst framhålla, att detta förslag ur arbetarnas synpunkt är absolut otillräckligt, en ståndpunkt, som man också från vissa fackförbund har givit uttryck åt. Jag hänvisar i det avseendet till de å sidan 7 i utskottets betänkande refererade uttalandena. Ock en ledamot av den förut arbetande kommittén, Johan-Olov Johansson, har uttalat sig i samma riktning, och så långt som hans uttalande därvidlag sträcker sig kan jag för mitt vidkommande ansluta mig därtill.

Det är intet tvivel om att det förslag, som kommittén framkommit med, icke skulle innebära, om det realiserades, något annat än ett genomförande av saker, som fackorganisationerna, framför allt inom verkstadsindustrien för länge, länge sedan ha genomfört och som man nu knappast diskuterar. Och att meningen skulle vara att genom de eventuella driftsnämnderna påtvinga fackorganisationerna på den fria marknaden någon slags lagfäst förhandlingsordning, kan jag väl ändå inte tänka mig, även om det yttras några svävande ord om slika saker i detta betänkande. I varje fall kan det väl inte vara meningen att riksdagen, som ännu inte kunnat ge de statsanställda en ordentlig förhandlingsordning, skulle ge sig in på någonting sådant. Jag vill här tillägga, att inte ens med de utvidgningar, som i den socialdemokratiska motionen föreslagits, synes mig förslaget fylla ens de elementäraste krav, som arbetarna kunna ställa på den s. k. industriella demokratiens genomförande. Jag kan inte se, att de av socialdemokraterna föreslagna utvidgningar alls borttaga förslagets karaktär av att innebära en strävan att *binda* arbetarna fast vid den nuvarande produktionsordningen och hjälpa upp densamma. Detta anges ju också tämligen klart i 16 § 1 mom., där det säges, att »driftsnämnden åligger att tillvarataga arbetarnas tekniska erfarenheter och insikter, så att dessa i möjligaste mån komma produktionen till godo». Denna tanke går f. ö. igen på flera ställen. Meningen är alltså att tillvarataga arbetarnas tekniska erfarenheter och insikter för att på så sätt *öka produktionens avkastning*. Och vilka är det, som skulle tjäna på det? Jo, *de nuvarande* företagen. Jag måste verkligen säga, att om socialdemokraterna äro ense om ett dylikt yrkande, så kan jag inte annat än finna det högst anmärkningsvärt. Vad skola nu dessa driftsnämnder emellertid i övrigt få för uppgifter? Jo, de skola få yttra sig om en del tekniska saker men inte alls om det, som hör till det centrala av ett företags verksamhet och angelägenheter, vilket ju dock borde ligga nära till hands för socialister att kräva. Driftsnämnderna skola vidare få någon sorts yttranderätt, när det gäller avskedande av arbetare. Åtminstone en del av dem, som suttit i kommittén, och även av utskottets ledamöter måste emellertid veta, att t. ex. inom verkstadsindustrien ha metallindustriarbetarna i många avseenden den rätten ända sedan år 1905. Tänk vilket glänsande framsteg det då skulle innebära, om man nu skrev in i lagen vad fackorganisationerna tillkämpat sig redan 1905. Inom den grafiska industrien, inom typografbranschen har man också denna rätt. Inom livs-

Ang.
lagstiftning
om drifts-
nämnder.
(Forts.)

Ang.
lagstiftning
om drifts-
nämnder.
(Forts.)

medelsindustrien hava t. ex. bageriarbetarna samma rätt. Det är klart alltså, att i denna punkt är föreslaget en ren parodi. Jag kan följaktligen, såsom jag förut sagt, icke finna, att vare sig det föreliggande kommittéförlaget eller det socialdemokratiska försöket att bättra på detta är på något vis tillfredsställande. Inte minst om det socialdemokratiska förslaget gäller allttjämt det yttrande, som vissa fackförbund avgivit, liksom också framför allt det yttrande, som herr Johan-Olov Johansson, ordförande i metallindustriarbetarförbundet, avgivit.

Jag skulle vilja tillägga, att skall man ge sig in på en sådan här historia, så böra naturligtvis driftsnämnderna ha *verkliga uppgifter*, och inte bara den uppgiften att se till, att det blir *ökad profit* för *de nuvarande* företagens ledare eller innehavare, ty det kan väl ändå inte vara meningen ur socialistisk synpunkt. De böra få en uppgift av sådan art, att den ger arbetarna *sociallig kontroll* över produktionen, men inte bara detta utan också möjlighet att i fortsättningen *tränga in* och få en plattform, från vilken de kunna bidra till *socialisering* av produktionsväsendet — naturligtvis icke med tillämpande av ersättningsprincipen.

Jag tror, att det kan vara lämpligt att ange några befogenheter, som då i första hand böra tillkomma driftsnämnderna. För det första böra de erhålla rätten att antaga och avskeda arbetare och förmån i företaget. Vidare böra de få rätten att förvalta arbetarbostäderna å de platser, t. ex. vid järnbruken och övriga industriföretag, där företagen hålla arbetarna med bostäder. Det sista är viktigt av det skälet att på en massa industriplatser bostadsförhållandena äro minst sagt otillfredsställande. Vidare böra driftsnämnderna erhålla rätten att vara med och bestämma i fråga om ackordspriser; de böra få ett avgörande inflytande på ackordsprisernas sättande. Jag kan meddela, att en sådan ordning redan existerar t. ex. inom glasbruksindustrien, där arbetarna ha rätt att utse en prisnämnd, som fastställer ackordspriserna i företaget. Där arbetarna icke ha detta inflytande, har man bedrivit en taktik, som medfört, att arbetarna tvingats använda andra stridsmetoder än den reformistiska fackföreningsrörelsen. När arbetarna lyckats driva upp ett ackord, så pressar man på ett eller annat sätt ned detta, och resultatet blir att arbetarna tvingas till en cacanny-politik, de vägra att över huvud arbeta på ackord. Slutligen böra driftsnämnderna erhålla rätten till initiativ i fråga om inköp av nya maskiner, vidtagande av nya tekniska förbättringar och inköp av nya råvaror för driften, samt rätten att vara med om prissättning å de färdiga produkterna och, såsom följd av den sista punkten, rätten att få vara med och titta på företagets affärsmissiga ledning. Jag antar, att jag inom kort kommer att åtminstone på den punkten få ett instämmande av någon arbetarrepresentant på Sörmlandsbanken, ty detta senare var ju, såsom herrarna minnas, ett framträdande krav i ett uttalande av Eskilstunaarbetarna å ett sammanträde för bara ett par år sedan, vilket då inom den socialdemokratiska pressen slogs upp såsom ett stort bevis för hur långt man på socialdemokratiskt håll verkligen ville gå i detta avseende.

De av mig nu angivna punkterna har jag anfört, herr talman, därför att de synas mig vara det minsta man bör kunna kräva, om driftsnämnderna äro avsedda att bli någonting annat än ett medel att skapa ökad profit åt företagens nuvarande reella innehavare, d. v. s. bankerna.

Herr **Lindman**: Herr talman! Såsom den förste ärade talaren, herr Haggman, framhöll, har ju denna fråga varit föremål för utredning genom en stor kungl. kommitté, som tillsattes av den första Brantingska ministären. Denna kommittés betänkande har, såsom han visst också nämnde, varit remitterat till vissa myndigheter och korporationer för yttrande. Socialstyrelsen och kommerskollegium ha emellertid ännu icke inkommit med sina yttranden i saken. Nu

har ärendet i alla fall, oaktat att det sålunda ligger under utredning, förelagts riksdagen genom en motion från socialdemokratiskt håll, en motion, som har karaktären av partimotion. Frågan har vidare varit förberedd av en kommitté, som landsorganisationen och den socialdemokratiska partistyrelsen tillsammans ha tillsatt. Motionärerna gå i vissa avseenden längre, än den kungl. kommittén i sitt betänkande gjorde. På sid. 8 i utskottets utlåtande talar man om »trenne särskilda punkter», där motionärerna »föreslagit utvidgningar i lagförslaget i överensstämmelse med vad som därutinnan ifrågasatts av den fackliga landsorganisationen i dess över förslaget avgivna yttrande. Sålunda har föreslagits, dels att lagens tillämplighetsområde skulle utsträckas att gälla företag, förutom inom industri och hantverk, jämväl inom transportverksamhet och handel, dels att i driftsnämndernas befogenhet måtte ingå att taga befattning även med frågor om arbetares antagande och dels att straffpåföljd måtte stadgas även för arbetsgivare, som direkt sökte göra lagen överksam antingen genom att vägra lämna föreskrivna upplysningar eller ock genom att lämna medvetet falska och vilseledande uppgifter.»

Syftet med detta förslag är ju att avvägbringa samförstånd och en förnuftig samverkan mellan arbetsgivare och arbetare. Detta syfte är, såsom utskottet framhåller och även enligt min mening, behjärtansvärt. Men en sådan samverkan äger redan nu rum i ganska stor utsträckning, och där den icke redan gör det, kan den komma till stånd, utan att man skriker till en lagstiftning sådan som denna. Det har också framhållits av representanterna för näringslivet i den kungl. kommittén — det återfinnes på sidan 6 i utskottets utlåtande — »att de under kommittéarbetet kommit till den bestämda övertygelsen att en lagstiftning på detta område ej vore nödig, utan till och med, synnerligast under nu rådande tryckta förhållanden inom industrien, direkt skadlig». Varför skulle en sådan lagstiftning bli skadlig? Det är en fråga man vill göra sig. Jo, därför att bakom det angivna syftet, en förnuftig samverkan, döljer sig ett annat, nämligen att man vill stärka fackföreningarnas inflytande gent emot företagen. Det säges, att det närmast är fråga om att skapa former för en regelbunden förhandling mellan arbetsgivarna och arbetarna. Sådana former finnas redan. Det stannar emellertid inte vid förhandling, det blir förr eller senare fråga om ett verkligt medinflytande. Detta framgår icke minst av de av motionärerna föreslagna utvidgningarna av driftsnämndernas befogenheter. I tidningen Socialdemokratens redogörelse för det förslag, som närmast ligger till grund för motionen, det som utarbetats av denna särskilda kommitté, som, såsom jag nyss nämnde, landsorganisationen och den socialdemokratiska partistyrelsen tillsatt, heter det om ett av dessa tillägg sålunda: »Införandet av ett nytt moment, som ger driftsnämnderna inflytande även på antagande av personal.» Förslagsvis har kommittén framfört följande lydelse: »Där utökning av driften nödvändiggör antagning av ny arbetskraft liksom också vid komplettering av arbetskraften efter avgångna arbetare, skola arbetsansökningarna underställas driftsnämnden för granskning.» Vilken anledning till konflikter uppkommer inte genom sådana bestämmelser i lagstiftningen! Det är här fråga om befogenheter, som måste tillkomma den ansvariga företagsledningen och den allena, icke någon annan. Ekonomiska företag kunna icke undvara en enhetlig och ansvarig personlig ledning.

Till sist skulle jag vilja säga, att allra djupast bottnar detta krav i en önskan att på det ekonomiska livets område överflytta styrelseideal, som för närvarande, jag medger med växlande framgång, tillämpas på statslivets område och som kortast kunna uttryckas så, att icke *en* skall styra utan *alla*.

Jag kan inte finna annat, än att en lagstiftning sådan som denna skulle ge upphov till en otalig mängd tvister och svårigheter, att den skulle komma att verka förlamande på vårt industriella liv och på vårt näringsliv över huvud.

Ang.
lagstiftning
om drifts-
nämnder.
(Forts.)

Och då jag, herr talman, inte kan medverka till detta, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Nylander* och *Lithander*.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4,34 e. m. för att åter sammanträda kl. 7 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

In fidem
Per Cronvall.

Torsdagen den 5 juni.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Herr talmannen meddelade, att herr statsrådet och chefen för finansdepartementet tillkännagivit, att han ämnade vid morgondagens sammanträde besvara herr Karlssons i Grängesberg interpellation angående beskattning av vid arbetskonflikter utgående understöd.

§ 2.

Anmärkning
mot ledamot
av statsrådet.

Till behandling upptogs nu konstitutionsutskottets memorial, nr 34, i anledning av en inom andra kammaren jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet.

Jämlikt föreskriften i § 57 riksdagsordningen hade till konstitutionsutskottet överlämnats ett utav herr *Rydén* inom andra kammaren avgivet yttrande, att anledning förefunnes till anmärkning mot statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, tillika med ett av herr *Rydén* i sammanhang med yttrandet avlämnat förseglat konvolut, innehållande en av honom undertecknad till utskottet ställd skrivelse.

På sätt av berörda skrivelse framginge, avsåg ifrågavarande anmärkning ett av Kungl. Maj:t, på förenämnda departementschefs föredragning, den 25 april 1924 fattat beslut, varigenom Kungl. Maj:t bifallit en av hemmansägaren *Klas Mokvist* i *Högstorp* gjord ansökan, att hans son *Rune Per Holger*, född den 13 maj 1912, vilken från och med höstterminen 1923 tillhörde *Furuby* folkskolas sjätte klass, måtte få vid slutet av vårterminen 1924 utexamineras från folkskolan, oaktat han icke uppnått den för avgång därifrån föreskrivna åldern.

Uti förevarande memorial anmälde utskottet, att utskottet funnit den av herr *Rydén* gjorda anmälan icke till någon utskottets åtgärd föranleda.

Vid memorialet voro emellertid fogade reservationer:

av herrar *Thulin* och *Engberg*, vilka ansett, att utskottet i anledning av den gjorda anmälan bort för riksdagen tillkännagiva, att anledning till anmärkning föreläge mot statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet;

av herr *Almqvist*, som, med instämmande av herrar *Larsén*, *Andersson* i Igelboda och *Fast*, ansett, att ifrågavarande ärende varit av beskaffenhet, att anmälan borde, jämlikt § 107 regeringsformen, göras hos riksdagen mot föredragande departementschefen, statsrådet Clason; samt

av herrar *Bäckström*, *Karlsson* i Vadstena och *Sjöström*.

Sedan utskottets anmälan föredragits, anförde:

Herr **Engberg**: Herr talman, mina herrar! Den anmälan, som konstitutionsutskottet här har haft att handlägga, kan ju med hänsyn till sin rent sakliga innebörd, därest jag fäster avseende vid det föreliggande fallet, synes vara ganska obetydlig, och jag vet, att det icke bara är en del av tidningspressen utan säkert också en del av kammarens ledamöter, som med hänsyn till själva fallet, sådant det föreligger, har ställt sig den frågan, huruvida fallet i fråga bort tagas upp i konstitutionell ordning till prövning. Jag har för min del den uppfattningen i denna angelägenhet, att man bör skilja mellan å *ena* sidan den s. k. »billighetsfrågan» och å *andra* sidan den rent konstitutionella fråga, som här upprullas. Jag har för min del jämte en reservant i första kammaren ställt mig på en linje, som lämnar å sido helt och hållet frågan om lärjungens och hans i förtid medgivna avslutande av skolgången, och i stället koncentrerat mig, i likhet med min medreservant, på den rent konstitutionella sidan av saken. Ty vad det gäller är intet mer eller mindre än frågan, huruvida och i vad mån den dispensrätt, som kan tillkomma Kungl. Maj:t i vissa fall, här har använts på ett behörigt sätt.

Våra grundlagar nämna ingenting om den dispensrätt, som skulle tillkomma Kungl. Maj:t. Men å andra sidan känner var och en, att en dylik dispensrätt förekommer beträffande olika delar av vår lagstiftning. Den förekommer såväl i fråga om lagar, som Konung och riksdag gemensamt stifta, som ock i fråga om de lagar, som riksdagen ensam stiftar, som också slutligen helt naturligt i fråga om de lagar, som Konungen ensam stiftar. I fråga om den förstnämnda gruppen är det uppenbart, att själva dispensrätten måste vara uttryckligen inskriven i lagen, måste vara delegerad till Konungen i dylikt fall. Vi ha exempel därpå i vår äktenskapslagstiftning och en del lagar i övrigt, som stiftats av Konungen och riksdagen gemensamt, där det utsäges tydligt i lagen själv, att visst undantag kan av Kungl. Maj:t medgivas. I dessa fall ha alltså riksdagen och Konungen gemensamt delegerat rätten till dispens å Konungen, som han då å båda de lagstiftande parternas vägnar har att utöva. Beträffande den lagstiftning, som utövas av riksdagen ensam, förhåller det sig på analogt sätt. Vi ha en riksdagens ensamma lagstiftning, som gäller riksgäldskontoret, riksbanken och statsrevisorerna, och där kan riksdagen givetvis i förhållande till sina egna verk delegera dispensrätten.

Den tredje gruppen utgör Konungens administrativa och ekonomiska lagstiftning, där den generella regeln är den, att så långt som Konungen själv har lagstiftningsrätt så långt har han också dispensrätt. Men frågan är då, därest det gäller lagar, på vilkas bestämmelser riksdagen visserligen utövat ett visst inflytande, men vilka den icke i vanlig ordning tillsammans med Konungen skapat, var slutar Konungens dispensrätt och var börjar, om jag så får uttrycka mig, *hänsynen till den andra parten?*

I föreliggande fall ha vi en bestämmelse införd i folkskolestadgan 35 § 3

Anmärkning
mot ledamot
av statsrådet.
(Forts.)

mom., en bestämmelse tillkommen under en viss medverkan från riksdagens sida. Hela folkskolestadgan är utfärdad i administrativ ordning. Den är en vanlig administrativ stadga, men det finnes i denna stadga en rad av bestämmelser, som äro tillkomna under medverkan av riksdagen. Vad den ifrågavarande bestämmelsen beträffar, nämligen 35 § 3 mom., så är det som bekant på det sättet, att den tillkommit på grund av *en uttrycklig begäran från riksdagens sida*. Det var, när man från riksdagen gick in för dessa fortsättningsskolors ordnande, som riksdagen uttalade sig för en viss förutsättning för beviljandet av detta anslag. Denna förutsättning var, att skolbarnen skulle intill en viss ålder hållas kvar i folkskolan med hänsyn till önskvärldheten av att de skulle ha en viss mognad vid inträdet i fortsättningsskolan. När därför 1918 års riksdag gick in för detta, var det detsamma som att riksdagen till anslaget till fortsättnings-skolorna knöt ett villkor, och det villkoret var så uttryckligt formulerat, som det återgivits i utskottets betänkande, nämligen »*att lärjunge icke må tillåtas avgå från folkskolan före det kalenderår, under vilket han fyller tretton år*». Denna bestämmelse är begärd av riksdagen, och den har på riksdagens uttryckliga begäran av Kungl. Maj:t införts i en administrativ stadga, i folkskolestadgan.

Nu säger man från utskottets sida en hel del saker gent emot detta betraktelsesätt, och jag måste för min del dröja vid ett par synpunkter. Utskottet gör nämligen gällande för det första, att Konungen har dispensrätt även beträffande sådana bestämmelser, som tillkommit i anslutning till av riksdagen gjorda uttalanden. Utskottet gör för det andra gällande, att konstitutionell praxis icke kan sägas upphäva denna befogenhet för Konungen. Och för det tredje säger utskottet, att då riksdagen uttalat sig för att ett visst stadgande blir i administrativ väg utfärdat, måste det förutsättas, att riksdagen avsett, att stadgandet skall tillämpas enligt de för administrativa författningar i allmänhet gällande regler och sålunda även under vissa förutsättningar kunna bliva föremål för dispens.

Jag ber kammarens ledamöter att lägga märke till själva sofistiken i bevisföringen. Riksdagen har uttalat sig för ett visst stadgande, men har icke alls gjort något uttalande om att stadgandet skall utfärdas i administrativ ordning, ty att det skulle ske på den vägen var självklart och behövde följaktligen icke göras till föremål för ett särskilt uttalande. Denna lilla sofism från utskottets sida har emellertid varit nödvändig för att utskottet i fortsättningen skall kunna påstå att stadgandet skall kunna tillämpas enligt de för administrativa författningar i allmänhet gällande regler och sålunda under vissa förutsättningar bli föremål för dispens. Lägg märke till den sofistiska argumentationens uppbyggnad i detta fall! Den är verkligen om jag så får uttrycka mig, *ett vackert exemplar av ful ras*. Det är nämligen på det sättet, att från i administrativ väg utfärdade författningar kan Konungen i allmänhet giva dispens. Det gäller alltså för konstitutionsutskottet att framställa riksdagens uttalande såsom liktydigt med ett uttalande, att ett visst stadgande blir i administrativ väg utfärdat. Sedan förklarar utskottet, att eftersom dispensrätt i allmänhet finnes med avseende å i administrativ väg utfärdade stadganden, så skall den finnas även i detta fall. Det är ett sätt att glida förbi sakens kärnpunkt, som möjliggöres genom följande förfälskning: Riksdagen har faktiskt uttalat sig för en viss bestämmelse, den nämligen, att lärjunge icke må tillåtas avgå från folkskolan före det kalenderår, under vilket han fyller tretton år. Detta omskriver nu konstitutionsutskottet till att betyda att riksdagen uttalat sig för att ett visst stadgande blir i administrativ väg utfärdat. Alltså, där riksdagens uttalande faktiskt varit ett förordande av *en viss bestämmelse*, manövrerar konstitutionsutskottet fram det till att hava varit ett förordande av *ett visst sätt för en bestämmelses utfärdande*. Där riksdagen begärt en be-

stämmelse om minimiålder för lärjunges avgång, där framställer konstitutionsutskottet denna begäran såsom en begäran om administrativ vägs anlåtande för bestämmelsens utfärdande, men genom denna manöver, varigenom sättet för bestämmelsens utfärdande behändigt skjutits in i stället för bestämmelsen själv, tillrättalägger konstitutionsutskottet i själva verket premissen för sin slutsats, nämligen den att dispensrätten här skall gälla. Gent emot denna sofistisk måste man med all energi ställa det enkla och obestriddiga faktum, att på riksdagens uttryckliga begäran och såsom en av förutsättningarna för riksdagens medverkan till fortsättningsskolornas upprättande Kungl. Maj:t utfärdat en bestämmelse, att lärjunge icke må tillåtas avgå från folkskolan före det kalenderår, under vilket han fyller tretton år. Jag har velat fästa kammarens uppmärksamhet på denna lilla manöver av konstitutionsutskottet, därför att den illustrerar på vilket orimligt sätt utskottet kommit fram till sin slutsats.

Om herrarna jämfört med vartannat vad som står på sid. 4 i konstitutionsutskottets utlåtande och vad som står på sidan 5, ha herrarna funnit, att utskottet så att säga tar tillbaka med ena handen vad det ger med den andra, ty på sidan 4 förklarar utskottet uttryckligen, att naturligtvis tillkommer dylik dispensrätt utan vidare Kungl. Maj:t, men när man kommer till sidan 5, finner man däremot, att utskottet anser det självklart, att därest riksdagen gjort ett uttalande, bör Kungl. Maj:t fästa det största avseende vid detta uttalande, men utskottet tillägger där, att det bör ske så långt det är möjligt. Det skall alltså ligga i regeringens fria skön att avgöra, huruvida och i vilken omfattning dispensrätt skall komma i fråga. Detta framträder särskilt på sid. 5 i utskottets uttalande, där det antydes, att det skulle bli menligt, i händelse att stadgandets tillämpning skulle i väsentlig mån komma att inskränkas genom ett visst antal meddelade dispenser. En uppmärksam läsare av konstitutionsutskottets betänkande måste ställa sig den frågan: är det alltså konstitutionsutskottets mening, att det icke är dispensens karaktär såsom dispens utan *antalet* dispenser, som är avgörande? I så fall skulle alltså de meddelade dispensernas kvantitet och icke deras kvalitet vara avgörande.

För mitt sätt att se skulle det leda till orimligheter, om denna praxis skulle fullföljas. Jag är övertygad om att *så långt riksdagen medverkat till ett stadgandes tillkomst, det må sedan vara utfärdat i administrativ väg, så långt riksdagen kräva, att utövandet av Kungl. Maj:ts dispensrätt sker med vederbörlig hänsyn till riksdagens uppfattning.* Det finnes olika sätt för riksdagen att medverka till en författnings tillkomst. Det kan ske antingen så som t. ex. i fråga om postportot att Kungl. Maj:t gör en framställning till riksdagen och riksdagen så att säga sanktionerar Kungl. Maj:ts uppfattning, eller det kan ske såsom här, att riksdagen själv i första linjen begär en bestämmelse av visst innehåll eller av visst utseende och Kungl. Maj:t ställer sig riksdagens begäran till efterrättelse och utfärdar en administrativ bestämmelse i enlighet med riksdagens önskan. Det är efter mitt sätt att se orimligt att förneka, att då riksdagen har medverkat, riksdagens medverkan måste i fortsättningen respekteras, vilket innebär, att man skall från Kungl. Maj:ts sida vid meddelandet av dispenser känna sig bunden av den uppfattning riksdagen uttalat.

Jag har här i likhet med min medreservant i första kammaren kommit till den slutsatsen, att visserligen kan man med avseende å den nu meddelade dispensen säga, att den i och för sig förefaller obetydlig, och att dispens i det föreliggande fallet ur rent mänsklig och psykologisk synpunkt kunde te sig ganska naturlig, men att den ur konstitutionell synpunkt leder till de ödesdigraste konsekvenser. Ty om man skulle fortsätta på denna väg, måste det innebära, att man steg för steg skiljer riksdagen från rätten att vid en stadgas tillämpning röna den hänsyn, som är en naturlig följd av riksdagens medverkan vid stadgans tillkomst. Jag tror, att andra kammaren, som så många gånger i vår

Anmärkning
mot ledamot
av statsrådet.
(Forts.)

Anmärkning
mot ledamot
av statsrådet.
(Forts.)

historia har slagit vakt om riksdagens rätt gentemot varje försök från Kungl. Maj:ts sida att tillvälla sig rättigheter, som icke tillkomma Kungl. Maj:t, jag tror, att andra kammaren skall mer än en gång betänka sig, innan den uttalar ett gillande av den praxis, som här framträtt. Det är visserligen sant, herr talman, att man med hänsyn till att fallet kan te sig som en liten bagatell skulle vara benägen att icke göra väsen av det. Men det har ofta varit så i vår författnings historia sedan 1809, att det varit dessa småsaker, som gång efter annan illustrerat ett visst system och en viss tendens. Jag tror, att det är riktigt att dämna till bäcken innan man behöver dämna i ån. Jag tror, att det är riktigt att säga ifrån, att ett dylikt frånträdande av vad riksdagen uttalat skulle leda till följder, som riksdagen icke vill vara med om. Jag har därför i likhet med medreservanten ansett, att anmärkning från utskottets sida bort framställas mot herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet. Jag vet mycket väl, att man emot detta kommer att åberopa en rad praktiska synpunkter. Man kommer att säga, att det är orimligt, att när en lärjunge i lägre ålder än vad som är föreskrivet fått vackra betyg han skulle hindras att lämna skolan. Allt detta kan jag förstå i och för sig; men herrarna måste också betänka konsekvenserna. Vad var meningen med 1918 års riksdagsbeslut och vad bleve följden av en praxis sådan som den, som konstitutionsutskottet med sitt utlåtande givit sin välsignelse? Meningen var 1918 verkligen den, att man skulle skapa en verklig förutsättning för den fortsättningsskola, för vilken man gick in; men följden av den praxis, som konstitutionsutskottet här godkänt genom att konstitutionsutskottet icke ansett sig kunna gå med på anmärkningen, följden av denna praxis bleve ett sönderbrytande av hela den skolordning, för vilken riksdagen 1918 gick in. Jag måste därför säga, att visserligen kan fallet, isolerat sett, te sig obetydligt; men till sina konsekvenser kan det bliva ödesdigert, och det är därför, herr talman, som jag på det livligaste måste beklaga, att konstitutionsutskottets majoritet funnit sig böra frikänna statsrådet i detta fall. Det är min övertygelse, att de synpunkter, som jag och min medreservant i vår reservation utvecklat, äro konstitutionellt hållbara icke blott i detta fall utan att de också i fortsättningen, i vad det gäller förhållandet mellan riksdagen och Kungl. Maj:t, komma att stå sig.

Herr Lindman: Herr talman! Den siste ärade talaren slutade med att framhålla, att de synpunkter, som han jämte en medreservant framfört, komma att stå sig och äro fullt hållbara. Nej, herr talman, det förhåller sig icke på det sättet. Jag tror, att det är en betydlig överdrift, minst sagt, i hela detta uttalande av herr Engberg. Jag vill icke gå in på vad herr Engberg sade, nämligen att han nu naturligtvis väntade sig, att man skulle anlägga en del praktiska synpunkter på denna fråga och tala om, att det vore orimligt att denne gosse, som gått igenom sex klasser i skolan, skulle gå där ett år till och så vidare. Nej, herr Engberg, det skall jag alls icke tala om, ty det har icke med denna sak att göra. Här gäller det en konstitutionell fråga rätt och slätt och icke något annat, och huruvida denna fråga rör en stor eller liten sak hava vi icke att göra med. Den skall behandlas som ett konstitutionellt fall och icke såsom något annat.

Herr Engberg talade om, att detta är ett gränsfall och att vad som skett ägt rum under viss medverkan av riksdagen. Det visar ju, redan detta uttalande, att det dock finnes en viss tvekan hos herr Engberg, ty annars skulle han icke ha kallat detta fall för ett gränsfall.

Jag vill, herr talman, redan från början säga, att jag icke vill göra mig solidarisk med konstitutionsutskottets utlåtande i vad angår det, som herr Engberg talade om och som kommit fram i sista delen av detsamma, nämligen den del som börjar med: »Då riksdagen uttalat sig för ett visst stadgande etc.»

Det vill jag icke vara med om. Denna del av utskottets betänkande borde enligt mitt förmenande icke funnits i detsamma, ty utskottet går där enligt min mening för långt.

Vad är det, som nu här föreligger? Jo, Kungl. Maj:t har 1918 lagt fram till riksdagens prövning en kungl. proposition, som innehåller hela denna skolorganisation och som slutar med en hel mängd olika hemställanden i olika punkter. Den är en proposition på, om jag minnes rätt, 550 sidor. I denna stora proposition har Kungl. Maj:t resonerat om, hur Kungl. Maj:t tänkte ordna med en del saker, och i detta speciella fall har Kungl. Maj:t sagt, att Kungl. Maj:t tänkt, att det skulle ordnas så beträffande denna speciella fråga, att lärjunge icke skulle tillåtas lämna skolan före det kalenderår, under vilket han uppnår en ålder av 13 år. Denna fordran har nu denne gosse icke uppfyllt, men den omständigheten, att Kungl. Maj:t på detta sätt i en proposition talar om för riksdagen, hur Kungl. Maj:t ämnar göra i ett visst fall, det innebär icke, att Kungl. Maj:t icke skulle hava rättighet att dispensera ifrån riksdagens beslut. Det är fullkomligt ohållbart och skulle leda till orimliga konsekvenser, om så skulle vara fallet. Kungl. Maj:t har gjort ett åsiktsmeddelande till riksdagen, och om detta har, såvitt jag nu läser här i utskottsutlåtandet, det dåvarande statsutskottet sagt, att det ville förorda en bestämmelse i denna riktning. På grund av detta statsutskottets utlåtande förklarade riksdagen, att den ville uttala sig för en bestämmelse av ovan angivna innehåll. Därmed har Kungl. Maj:t icke blivit bunden, så att icke Kungl. Maj:t skulle kunna dispensera. Det skulle, som jag sade, helt enkelt vara orimligt, om icke en dispens skulle kunna givas av Kungl. Maj:t i detta fall. Det står ingenting om denna sak i propositionens kläm, utan Kungl. Maj:t, talar i denna utomordentligt långa och vidlyftiga proposition i motiveringen om hur Kungl. Maj:t tänker göra.

För övrigt skulle jag vilja säga, att det finnes icke någon regering, som icke har dispenserat i analoga fall beträffande olika riksdagsbeslut, vilka tillkommit på samma sätt. Jag är absolut övertygad om att sedan automobilagen lades fram för riksdagen 1905, om jag minns rätt, så varit förhållandet. Jag satt själv i lagutskottet och jag uttalade en viss förvåning över att den någonsin kom till riksdagen. Den lades emellertid fram för riksdagen, därför att Kungl. Maj:t ville höra riksdagens mening därom, men den har efteråt tillkommit såsom Kungl. Maj:ts förordning. Ifrån denna förordning har, därom är jag livligt övertygad, varje Kungl. Maj:t givit dispenser, alltså den den kom till, eller rättare sagt, dispenser hava i varje fall förekommit, fastän jag icke kan svara för att varje regering givit sådana.

Sedan vill jag i det föreliggande fallet, säga, att för mig har uppgivits — och det kanske kan bekräftas från konstitutionsutskottets sida — att ett fall, alldeles analogt med det, varom herr Rydén nu har gjort anmälan, har förekommit även sistlidna höst. Detta fall från i höstas har emellertid varit av konstitutionsutskottet behandlat, eller, rättare sagt, konstitutionsutskottet har i varje fall, om det också kanske icke behandlat det, dock haft tillfälle att granska det. I det fallet har Kungl. Maj:t fått decharge, ty om detta likartade fall har intet omnämnts i konstitutionsutskottets dechargebetänkande.

Jag skall icke alls uttala mig om det tillvägagångssätt, som här har tillämpats i detta fall. Jag skall alls icke tala om, huruvida det gäller, såsom jag sade, en liten fråga eller en stor fråga. Jag är endast rätt förvånad över det sätt, på vilket anmälan tillkommit, därför att ärendet hade ju, även om denna uppseendeväckande anmälan enligt § 57 riksdagsordningen icke skett, i alla fall kommit till konstitutionsutskottet nästa år. Det skall jag icke uttala mig om, ty det hör icke till saken. För mig är det endast den rent konstitutionella frågan, som behöver avgöras, och i fråga om denna upprepar jag, att Konungen har rätt att dispensera från denna bestämmelse i folkskolestadgan, i betraktande

Anmärkning
mot ledamot
av statsrådet.

(Forts.)

Anmärkning
mot ledamot
av statsrådet.
(Forts.)

av det sätt varpå denna stadga tillkommit. Konungen har icke fått sina händer bundna i det fallet, och om herr Engberg frågar vilken statsrättslärare som helst, skall han få samma svar.

Herr Pehrsson i Göteborg: Herr talman! Den ärade reservanten, som nyss hade ordet har i sitt yttrande förklarat, att denna fråga är en mycket liten fråga, men han har ändå från konstitutionell synpunkt velat taga avstånd från ecklesiastikministerns åtgärd, såvitt jag förstått hans yttrande rätt. Jag vill emot detta genast säga, att för mig är denna fråga ingalunda liten utan tvärtom en utomordentligt stor fråga, sedd nämligen ur den synpunkten, att *därigenom faller ett blixtljus över den moderna skolpolitiken, som sannerligen är skrämmande nog.* Jag skall emellertid icke för närvarande ingå härpå, utan jag skall be att, då jag inom konstitutionsutskottet deltagit i behandlingen av denna fråga, först få hålla mig till den konstitutionella sidan av saken.

Jag kan då med ett visst nöje — herrarna kunna nog förstå att det nöjet icke är så litet — konstatera, att herr Engberg med en sådan klarhet fastslagit, att Kungl. Maj:t icke till deras sakliga innebörd skall ändra de villkor, som blivit upptagna uti en till riksdagen avlåten proposition, varöver riksdagen uttalat sig. Jag bara beklagar, att den ärade talaren och kanske ännu mera den man, som i dag står såsom anmälande, men som år 1918 stod såsom departementschef, då icke hade samma syn på saken som den, vilken här med sådan styrka och klarhet framlagts i reservationen; ty det lider intet tvivel att börjar man granska dessa 1918 och 1919 års skolförordningar, skall man finna åtskilligt, som står i den flagrantaste motsats till den konstitutionella uppfattning, som nu av reservanten liksom även, såvitt jag får döma av den gjorda anmälan, av anmälan hävdas.

Jag skall icke nu dröja vid den sakliga frågan, ty på den få vi komma in sedan. Jag vill endast konstatera, att här föreligga rätt olika synpunkter. Det är först utskottets synpunkt, sedan hava vi herr Engbergs linje, vidare herr Almqvists m. fl. linje, sedan är det — jag vet icke vad som härvidlag ligger bakom — de herrars linje, vilka reserverat sig blankt, och så till sist hava vi herr Rydén's linje. Det föreligger en avgjord skillnad mellan dessa linjer.

Vad herr Engberg beträffar, kan jag icke få det rätta greppet på vad han verkligen ville, när han i sitt långa anförande här vände fram och tillbaka. I reservationen däremot säger han emellertid, att anledningen till att han funnit den påtalade åtgärden värd att anmärkas varit, att Kungl. Maj:t dispenserat från ett *villkor*, som satts av riksdagen i samband med beviljande av anslag. Ehuru den föregående ärade talaren något berörde denna sak, skall jag likväl be att även jag litet närmare få ingå på denna fråga.

Uti den kungl. propositionen föreslog Kungl. Maj:t riksdagen att beträffande fortsättningsskolan bl. a. fastställa vissa huvudsakliga — uttrycket »huvudsakliga» har blivit bortglömt av reservanterna — grunder och bestämmelser att gälla i avseende å dessa skolor, med rätt för Kungl. Maj:t att utfärda de närmare föreskrifter, som för dessa bestämmelsers tillämpning bleve erforderliga.

Gå vi till dessa »huvudsakliga bestämmelser», heter det där, att *»lärjunge skall vara pliktig inträda i försättningsskolan i början av årskurs, som inträffar närmast efter det läsår, då avgångsbetyg från folkskola erhållits».* I dessa »huvudsakliga grunder och bestämmelser» är ingenting sagt om 13-årsåldern. Formuleringen av denna bestämmelse är sålunda en helt annan än i den allmänna motiveringen och inga som helst *villkor* angivas.

Helt annorlunda är förhållandet med de i samma proposition framlagda förslagen om anslag till andra ungdomsskolor. Angående högre folkskolor finna vi, att där föreslås fastställandet av vissa *grunder och villkor* för erhållande av statsunderstöd. Vad beträffar den lägre yrkesundervisningen heter det, att

understöd för ifrågavarande skolor få utgå under vissa villkor. Något sådant förekommer emellertid *icke* i fråga om fortsättningskolorna.

Det är ett stort avstånd mellan att uppsätta sådana villkor och det i den allmänna motiveringen förekommande uttrycket »riksdagen uttalar sig för etc.» Denna åtskillnad framgår jämväl av regeringsformen § 89. Där heter det bl. a. i fråga om Konungens administrativa lagstiftningsrätt: »Riksdagen äge dock icke makt att i dessa mål annat eller mera besluta än föreställningar och önskingar, att hos Konungen anmälas, och vara Konungen, sedan statsrådet däröver blivit hört, göra det avseende han för riket nyttigt finner.» I den sista, av professor Malmgren utgivna grundlagseditionen säges det, som kommentar härtill, att riksdagen kan giva eftertryck åt sina önskingar under formen av till anslag knutna villkor. Något sådant föreligger emellertid icke här. Därmed har stödet helt fallit bort för reservantens syn på saken; ty herr Engberg kan icke, såsom jag visat, frambära något bärande skäl för att något *villkor* angående 13-årsåldern skulle vara knutet till det anslag, varom det är fråga; det har icke heller varit intaget i klämman. Och förordningen talar, såsom utskottet påpekat, om *barnets rätt* att i viss ålder avgå.

Jag skall också be att få peka på, hur *den konstitutionella praxis*, på vilken anmärkaren huvudsakligen stöder sig, i verkligheten gestaltar sig. Jag har tagit reda på den förut omnämnda förordningen angående motorfordon. I fråga om denna förordning har man t. o. m. framlagt själva lagförslaget för riksdagen för dess yttrande däröver. Där föreligger sålunda icke endast ett riksdagens uttalande i motiveringen. I 15 § stadgas det t. ex. angående villkoren för erhållande av körkort åtskilligt angående vederbörandes synförmåga, vidare att det skall finnas fotografi av sökanden i sådant format, att det lämpligen kan anbringas å körkortet, och vidare, att vederbörande skall hava fyllt 18 år eller, därest han vill köra motorfordon i allmän trafik, 20 år. Från nämnda bestämmelser, som sålunda framlagts av Kungl. Maj:t för riksdagen och som av riksdagen godkänts, hava, så länge förordningen varit gällande, dispenser lämnats. Det har lämnats åldersdispenser både i fråga om fordran på uppnådd ålder av 18 år och i fråga om kravet på, att vederbörande i vissa fall skall hava fyllt 20 år, och här gäller det ju ändå en trafik, som, om den anförtros åt olämpliga chaufförer, kan vara livsfarlig för trafikanterna. Det har meddelats dispens ifrån att fotografiet skall sättas på körkortet, och man har istället fått rättighet att sätta dit fingeravtryck. Det var ju några stycken samvetsömma av »Efraims bröder», som fingo denna tillåtelse av Kungl. Maj:t.

Detta visar, att det tal, som förts, att det skulle vara konstitutionell praxis, att Kungl. Maj:t icke skulle i fråga om på administrativ väg tillkomna bestämmelser ha dispensrätt, så vida de blivit av riksdagen godkända, icke är riktigt, Jag hoppas, att jag nu icke har åsamkat kommunikationsministern en anmärkning i riksdagens elfte timme för dessa dispenser!

Herr Engberg sade, att utskottet hade tillåtit sig sofistisk. Jag ber dock att få säga, att jag tyckte, att hans eget tal nog rörde sig på sofistikens område, och att hans resonemang var »ett vackert exemplar av en ful ras», som jag tror, att han uttryckte sig. Vad skulle dispensrätten innebära, om icke Kungl. Maj:t skulle få meddela dispens i sådana fall, där materiell rätt kräver ett undantag från en generell bestämmelse. Utskottet påpekar också att i själva begreppet »administrativ lagstiftning» ligger dispensrätten innesluten, ehuru ingenting säges därom i den enskilda förordningen. Icke kan väl Kungl. Maj:t i en administrativ förordning behöva dispensera sig själv? Det hör väl ändå till det omöjliga i formellt avseende.

Så skall jag, herr talman, erinra om, att riksdagen i berörda skrivelse också har skrivit annat, som passar förträffligt in på det föreliggande fallet, och som det hade varit synnerligen lyckligt, om anmälararen hade tagit mera hän-

Anmärkning
mot ledamot
av statsrådet.
(Forts.)

Anmärkning
mot ledamot
av statsrådet.
(Forts.)

syn till. Riksdagen skrev nämligen i denna samma skrivelse, nr 248, som anmämlaren har citerat och likaledes den reservant, som här har yttrat sig: »*Det blir därför efter riksdagens mening alldeles nödvändigt att vid tillämpningen av bestämmelserna om skolplikten framgå med nödig varsamhet och hänsyn.*» Det synes mig vara skäl att överväga detta liksom följande uttryck: »*Särskilt vill riksdagen uttala sin förväntan, att reformens genomförande skall komma att ske i enlighet med det av departementschefen gjorda uttalandet, att den tillämnade reformen icke kan tänkas förverkligad i ett enda slag utan först så småningom och att alla de medgivanden i fråga om de nya bestämmelsernas efterlevnad, som verkligen visa sig vara av behovet påkallade, också komma att lämnas.*» Detta riksdagens yttrande borde ha gjort den föreliggande anmärkningen omöjlig, ej minst då man betänker, att gossen Mokvist börjat skolan 1918, således innan föräldrarna kunnat känna lagens konsekvenser. Det synes mig som om förutvarande statsrådet Rydén i sin anmälan 1924 har hasat en bra bit tillbaka ifrån sin humana uppfattning år 1918!

Man hänvisar nu trots allt till riksdagens skrivelse. Jag skulle bra gärna vilja göra de av kammarens ledamöter, som voro närvarande vid riksdagen 1918, en fråga, dock icke om deras samstämmighet med de ord, som jag nu sist har läst upp, ty om dem är jag övertygad, att allesammans den gången voro fullt ense med departementschefen, utan om en annan sak. Det vore ett intressant experiment! Jag skulle vilja fråga de herrar, som då voro närvarande: Skulle någon år 1918 ha känts vid att riksdagens skrivelse angående fortsättningsskolor innebure, att om en gosse hade gått igenom folkskolan med överbetyg i så gott som alla ämnen men skulle komma att sluta före tretton år, skulle han som belöning för flit, goda kunskaper och gott uppförande göras till kvarsittare? Eller att det skulle vara att nedriva grundvalarna för hela den nya skolordningen och att icke iakttaga rikets sannskyldiga nytta, om Kungl. Maj:t beginge den förskräckliga gärningen att befria honom från att sitta kvar? Det förefaller mig åtminstone helt naturligt, att ingen tänkte något sådant, och det kan nog hända, att icke ens förslagsställaren själv skulle varit riktigt hågad att framställa den konsekvensen av sitt eget förslag till riksdagens yttrande.

Herr talman! Det synes mig, att de konstitutionella skäl, som här hava framburits, icke äga någon verklighet, det synes mig vidare icke vara riktigt att påstå, att uttalandet om 13-års åldern är bundet såsom villkor för ett ansåg, och icke heller att konstitutionell praxis strider emot den vidtagna åtgärden. Jag tror mig ha visat detta från ett annat område, för att nu icke taga något exempel från det misstänkta ecklesiastikdepartementet, som ju har varit föremål för alla dessa stora anmärkningar i år. Jag tror också, att man skall vara bra säker på att få förlåtelse från ett helt folk, då man djärves påstå, att det skulle vara sakliga skäl, som diktera påståendet, att det icke är förenligt med rikets sannskyldiga nytta att låta en storvuxen kraftig gosse med goda betyg få börja direkt i fortsättningsskolan, utan att man bör straffa honom med att bli kvarsittare ett år, därför att han har skött sig så förträffligt.

Det är sant, det var en punkt, som jag alldeles glömde underrätta kammarens ledamöter om. Det kan verkligen se ut som om det funnes ett litet skäl för att gossen skall sitta kvar, nämligen att han icke hade fullt betyg i sång. Jag ber dock få erinra den ärade anmärkaren om att vid denna ålder brukar pojkar komma i målbrottet, så jag är rädd för att det icke heller skulle gå att bättra upp det betyget.

Jag vill erinra om att enligt den pedagogi, som vi andra, som icke längre äro pedagoger av facket, bekänna oss till, nästan av födsel och erfarenhet, tör

det väl hända, att om man straffar en gosse för flit och duglighet och kunskaper med att bli kvarsittare, bryter man hos honom ned åtskilligt av hans rättsåskådning, och det kan hända, att han blir loj och håglös. Det vore åtminstone en mycket naturlig följd, och man skulle därför säkerligen göra denna gosse en mycket liten tjänst genom att låta honom sitta kvar.

*Anmärkning
mot ledamot
av statsrådet.
(Forts.)*

Jag hade också en viss lust att opponera mig mot utskottets motivering. Det är ju ytterst aktningsfullt mot herr Rydén, att man låter berörda bestämmelse bli en av grundvalarna för hela skolreformen. För min del var det nog närmast en smula ironi, när jag var med om saken, ty vilar skolreformen på sådana grundvalar som denna, att man skall göra ett barn på detta sätt till kvarsittare av byråkratiska skäl, ja sannerligen, då vacklar grunden under denna herr Rydéns skolreform! Det är helt visst över hela landet en allmän uppfattning. Den av herr Almqvist m. fl. lämnade reservationen, som med frångående av den konstitutionella sidan hävdar, att *sakskäl* krävde, att gossen satt kvar, har nog intet gensvar hos det pedagogiska lekmannaförståndet i riket. Jag är glad över att det finns klokare pedagoger i riket, i skolråden och hos vår lärarkår, än vad vi ha på höjderna. Herrarna veta väl allesammans, hur man eljest sköter den här saken. Det är icke det enda fallet detta, utan det förekommer hundratals liknande fall, men man släpper icke fram saken till Kungl. Maj:t, utan skolråden sköta saken genom att låta barnen få lov under ett år, och om de icke få avgångsbetyg, få de i stället skolbetyg ifrån sjätte klassen, och så ordnas saken under hand, d. v. s. man kringgår lagen och rubbar grundvalarna för herr Rydéns skolreform! Det värsta av allt, som ju är riktigt förskräckligt, är, att kungl. skolöverstyrelsen, som annars är herr Rydén så väl bevågen, har givit uppslaget till detta genom att själv i en skrivelse till Kungl. Maj:t angiva, att på det sättet kan man undgå att komma in till Kungl. Maj:t och få avslag på begäran om att utfå avgångsbetyg.

Ja, herr talman, jag har endast i förbigående egentligen rört vid själva sakfrågan och huvudsakligen sett ärendet från konstitutionell synpunkt. Jag skall icke heller vidare ingå på densamma, men jag vill ännu en gång betona, att när sådant som detta kan inträffa, är det något fel och ett ganska allvarligt fel i den skolreform, som har blivit oss given, och i den skolreform, som vi möjligen komma att få i fortsättningen, om man får fortfarande rumstera om med vårt undervisningsväsende i denna anda. Därmed vill jag motivera, att detta sannerligen icke är någon liten sak, den är ett symptom på en sjuklighet i vårt folkskoleväsende i dess, skola vi säga, huvud — hjärta kallar jag det icke.

Häruti instämde herr *Bengtsson* i Kullen.

Herr **Rydén**: Herr talman! Jag hade icke tänkt begära ordet i denna debatt, därför att jag personligen ansluter mig till den gamla, av denna kammare övergivna uppfattningen, att debatter icke böra förekomma i fråga om reservationer mot ett dechargebetänkande. Jag har aldrig deltagit i en sådan debatt. Jag hade icke heller nu tänkt väcka någon debatt i denna fråga, ty när konstitutionsutskottet har avkunnat friande utslag, har den högsta lagliga myndighet på detta område talat, som vår författning känner. Då jag emellertid hör, hur enskilda ledamöter av kammaren, som deltagit i behandlingen av frågan, lägga ut »skrifterna», ber jag, herr talman, om ursäkt och tillgift för att även jag säger några ord i frågan.

Jag skall härvid behandla saken, sådan som jag ser den rent konstitutionellt, ty här stå i själva verket, såvitt jag uppfattat rätt, emot varandra två olika rättsåskådningar. Jag vill inom parentes säga till dem, som tro, att jag haft en speciell önskan att komma åt just statsrådet Clason, att innan denna anmälan gjordes, hade saken varit föremål för mycket ingående tankeutbyte mel-

Anmärkning
mot ledamot
av statsrådet.
(Forts.)

lan honom och mig, och att det var först sedan vi funnit å ömse sidor, att det stod två olika rättsåskådningar mot varandra, som jag använde mig av den enda lagliga möjlighet, som fanns för mig, att få saken prövad inför vederbörande forum. Det finns sålunda inga andra bevekelsegrunder för mitt handlings sätt än denna önskan att få rättsfrågan avgjord.

Jag vill betyga min aktning för att herr Lindman höll sitt inlägg i diskussionen fullt sakligt. Vad herr Pehrsson i Göteborg beträffar, så har han redan fått sitt straff, då han fick herr Bengtsson i Kullen att instämma med sig, och därför skall jag icke vidare syssla med hans för andra syften tillrättalagda anförande.

Här stå, som jag förut sagt, två olika rättsuppfattningar mot varandra. Å ena sidan är det den uppfattning, som jag har företrätt och som, såvitt jag vet, omfattats av alla de män, som under åtskilliga årtionden suttit på ecklesiastikministerplatsen före den nuvarande innehavaren, och som jämväl omfattas av hela ecklesiastikdepartementet. Det är icke en enda ens av de äldsta i departementet, som icke levat sig in i den rättspraxis, som min anmärkning vilar på.

Enligt denna förhåller det sig nämligen så, att folkskolestadgan liksom våra skolförfattningar i allmänhet, intaga en särställning i förhållande till övriga administrativa stadgar, därför att de tillkommit vid en så tidig tidpunkt. Folkskolestadgan tillkom exempelvis år 1842, då det icke fanns några kommunallagar i landet. Då voro kommunallagarna kungl. förordningar. På 1840-talet tillkom vår första fattigvårdsförordning, och den utfärdades som en kungl. förordning. Sedermera har under det trekvartsårhundrade och litet mera, som gått en uppdelning skett på alla andra områden. De ursprungliga kungl. förordningarna ha till sina konstitutiva delar blivit gemensamt av Konungen och riksdagen stiftade lagar. Nu senast övergick exempelvis fattigvårdsförordningen till lag år 1918. Man har genomfört den förändring på alla andra områden än på skolans, att vad som i de ursprungliga kungl. förordningarna enligt vår tids uppfattning borde vara av lags natur, har blivit fastställt såsom lag, och vad som varit av administrativ stadgas natur, har blivit fört till särskilda administrativa författningar. En sådan uppdelning har aldrig skett med vår skollagstiftning, och därför stå vi i Sverige ensamma, såvitt jag känner, i hela Europa om att icke ha någon skollag. Hela den del av vår skollagstiftning, som bör vara av lags natur, står i den administrativa stadgan på grund av den kostym, som folkskolestadgan av ålder har. Med hänsyn till sitt sakliga innehåll inrymmer folkskolestadgan dels bestämmelser, som äro av lags natur, dels bestämmelser, som äro av administrativ stadgas natur.

Nu har det kommit att gestalta sig på det sättet, att de delar av folkskolestadgan, som jag skulle vilja kalla för de konstitutiva delarna, de delar, som om uppdelning skett i lag och administrativ stadga, skulle ha särskilts och lagts in i en skollag, dessa konstitutiva delar ha under de par och 80 år, som folkskolestadgan funnits, i ett eller annat sammanhang blivit *i sak* underställda riksdagens prövning. Detta gäller givetvis först och främst det grundläggande, att det skall finnas en folkskola. Det är orätt att tro, att den första folkskolestadgan utfärdades utan vidare som en administrativ stadga. Den fick den kostymen, därför att så gott som alla våra offentligt rättsliga författningar förutom grundlagen på den tiden hade den kostymen. Folkskolan infördes efter att frågan hade varit förelagd 1840—1841 års riksdag, och riksdagen hade yttrat sig beträffande de mest grundläggande delarna av folkskolestadgan redan vid den lagstadgade folkskolans tillkomst. Sedermera ha under tidernas lopp i samband med reformer, i samband med anslagsfrågor o. s. v. olika partier av folkskolestadgens konstitutiva delar, d. v. s. de delar, som om stadgan hade delats upp, skulle ha förts till en skollag, varit underställda riksdagens prövning. Det har icke varit så, att riksdagen har prövat ordalagen som i fråga om en lag-

paragraf, utan riksdagen har prövat *saken*, och sedan har Kungl. Maj:t givit författningen dess utformning. Till en av dessa konstitutiva delar av folkskolestadgan måste givetvis, därför att en skollag aldrig skulle kunna skrivas utan detta, höra frågan om barnens skolplikt.

Av denna anledning har beträffande denna speciella författning utbildat sig den rättsåskådning, som åtminstone i 50 år har omfattats av dem, som förestått ecklesiastikdepartementet, att regeringen icke ändrar de konstitutiva delarna av folkskolestadgan, om vilka delar riksdagen i ett eller annat sammanhang har hört, eller i fråga om vilka riksdagen vid olika tillfällen gjort uttalanden, utan att riksdagen höres därom. Jag betonar ännu en gång, att aldrig ordalagen men väl saken underställas riksdagen. Dessa delar har som sagt regeringen aldrig ändrat utan att riksdagen på ett eller annat sätt blivit hörd, i samband med framläggande av statsverkspropositionen, i samband med någon skolreform eller på annat sätt. Jag vet det, ty under min statsrådstitid utfärdades i samband med den stora skolreformen en mängd ändringar i folkskolestadgan. Varenda paragraf och vartenda moment i dessa paragrafer, som skulle ändras, genomgicks i departementet ända från 1842 till 1918 för att se efter, om riksdagen hade varit hörd beträffande de olika delarna. I de delar, där riksdagen hade varit hörd, förändrades ingenting utan riksdagens hörande. I samband med 1918 års proposition om de praktiska ungdomsskolorna lades fram i motiveringen på samma sätt, som skett i 80 år, en massa detaljfrågor, som kunde komma att föranleda ändring av folkskolestadgan, ja, utfärdandet av helt nya skolförfattningar, såsom t. ex. stadga för fortsättningsskola, för högre folkskolor, yrkesundervisningsanstalter o. s. v.

Denna uppfattning om naturen av folkskolestadgan är absolut hävdvunnen, och jag tror icke, att herrarna skola finna någon person mer än statsrådet Clason, som har sakkunskap å området, vara av annan mening. Före honom tror jag icke, att ni skola finna någon, som icke ansluter sig till den uppfattningen, att i fråga om de konstitutiva delarna av folkskolestadgan måste riksdagen höras. I de fall, där riksdagen har gjort ett bestämt uttalande, har detta betraktats såsom en till sitt innehåll lika klar lagbestämmelse, som om den varit underställd riksdagen i lagform. När riksdagen har fattat ett otvetydigt och bestämt beslut i en sakfråga, har det ansetts vara indispensabelt, där icke särskilt bemyndigande lämnats att dispensera. Det var också min mening beträffande nu förevarande stadgande, då saken lades fram för 1918 års riksdag. Jag har av dem, som sutto i statsutskottet och behandlade saken, och det har bestyrkts av generaldirektör Bergqvist, som satt som särskilt tillkallad sekreterare vid behandlingen av frågan, att även där meningen var densamma. I alla de fall — jag tror, att det första kom in redan under min statsrådstitid — då man sökt dispens, har Kungl. Maj:t i överensstämmelse med gällande rättspraxis resolverat, att Kungl. Maj:t fann framställningen icke kunna bifallas. Detsamma har förklarats av samtliga de statsråd, som suttit efter mig och före det nuvarande, och alla sådana mål ha avgjorts med den motiveringen, att Kungl. Maj:t icke hade funnit ansökan kunna bifallas, detta i överensstämmelse med den praxis och den åskådning, som på detta område är gällande.

Å andra sidan står den andra rättsåskådningen, som är statsrådet Clasons och som nu knäsatts av konstitutionsutskottet, att folkskolestadgan är en vanlig administrativ stadga, som Kungl. Maj:t kan ändra och dispensera ifrån, även om detta skulle ske mot riksdagens uttalanden och beröra de rent konstitutiva delarna av författningen. Sistnämnda meningsriktning har förefallit mig så orimlig, att jag aldrig kan tänka mig den möjlig att praktisera.

När jag därför fick se, att den nuvarande ecklesiastikministern inte bara i det här anmärkta utan även i flera andra fall började tillämpa en annan rättspraxis

Anmärkning
mot ledamot
av statsrådet.
(Forts.)

än den hävdvunna kom det till ett ingående samtal oss emellan om saken. Det visade sig då, att det fanns denna grundväsentliga skillnad i uppfattningen, och jag såg då ingen annan utväg med hänsyn till de konsekvenser, som detta skulle leda till, vilket jag strax kommer till, än att föra denna sak inför det enda avgörande forum, som vår författning känner i en fråga som denna. Därför väckte jag denna anmärkning, och den innehöll, som herrarna kunna se, icke något annat än att jag framlade material för att konstitutionsutskottet skulle kunna bedöma saken.

Då ställer man upp den frågan: Varför anser jag nu och varför ansåg jag år 1918 och varför ansågo de, som då behandlade den kungl. propositionen, att denna bestämmelse borde få det sakliga innehåll, som den har, att barnen icke finge sluta förr? Jo, det sammanhänge med ungdomsskolreformen. Denna reform hade ju två huvudsyften. Det ena var, att man skulle försöka att genom en undervisning med praktisk inriktning tillföra ungdom i övergångsåldern ett nytt kunskapsstoff. Där kom till undervisning i medborgarkunskap, och där kom till högre kurser än de föregående i praktisk riktning i olika ämnen. Man resonerade då så, att man icke kunde ha för små barn, när undervisningen skulle läggas på detta sätt, därför att det fordrades en viss ålder och andlig mognad hos barnen. Därför föreslogs det genom alla instanser, herr Lindman, det föreslogs av folkundervisningskommittén, det föreslogs av ett femtiotal myndigheter, som hördes i saken, och jag tror, att det icke var mer än två länsstyrelser i hela riket och intet domkapitel, som icke tillstyrkte, att det skulle utfärdas en bestämmelse av det innehåll, att barnen icke skulle få sluta i skolan förrän det läsår, under vilket de fyllde 13 år. Den de Geerska kommitté, som utarbetade betänkandet om de praktiska ungdomsskolorna, hade saken uppe och anslöt sig till den. Jag, som departementschef, gjorde detsamma och underställde förslaget riksdagens prövning, dock i en annan form, ty jag föreslog, att barnen skulle få sluta först vid avgångsexamen under det år, då de fyllde 13 år. Såsom framgår av papperen, gjorde emellertid riksdagen ett uttalande i överensstämmelse med folkundervisningskommitténs förslag.

Det var alltså ålderssynpunkten, att man icke kunde ha för små barn, då man skulle undervisa i ämnen, som kräva en viss andlig mognad. Den andra grundtanken med den praktiska ungdomsskolreformen var, att barnen icke skulle släppas i väg utan att samhället på något sätt hade sin hand över dem, förrän de voro ungefär i konfirmationsåldern. Landsbygdens folk har naturligtvis icke samma erfarenhet som industrisamhällets av hur ungdomen urartar under övergångsåldern, när varken föräldrarna eller skolan längre har auktoritet över dem, och det överhuvud taget icke finns någon, som har auktoritet över dem. Man ansåg det därför vara nödvändigt att utsträcka samhällets auktoritet genom skolan över dessa övergångsår, och därför tog man denna bestämmelse. Den har icke tillkommit, det betygar jag, genom något slags tillfällighet eller överrumpning eller något sådant. Det har väl knappast varit något, om vilket myndigheter och korporationer blivit så mycket hörda som beträffande denna praktiska ungdomsskolreform, och som här i riksdagen, i statsutskottet undergått en sådan skärpseld som just detta förslag.

Jag fick nu se, herr talman, att man inom regeringen ansåg sig kunna dispensera från en bestämmelse, som aldrig varit tänkt såsom dispensabel — för vilket jag nu har angivit skälen — och att det dispenserades i ett fall, där barnet icke fyllt 12 år men kommer att fylla det till examen, där det icke finns något ömmande skäl, där ingen fattigdom åberopas — det gäller en välbärgad hemmansägare — och där det, såvitt jag vet, icke finns någon fortsättningsskola, utan det helt enkelt innebär, att man i strid mot alla förutsättningar för den praktiska ungdomsskolreformen låter ett barn fullständigt sluta skolan vid 12 års ålder. Saken har fått en oerhörd praktisk betydelse sedan det numera allmänt

möjliggöres för barnen att börja skolan före det år, under vilket de fylla 7 år. Det finns säkerligen flera hundra barn här i Stockholm av fattiga arbetare, vilka med större rätt än då det gäller denne välbärgade hemmansägare skulle kunna göra anspråk på att deras barn skulle få sluta skolan förr. I det skoldistrikt, där jag är med i ledningen, finns det hundratals barn i samma omständigheter, därför att det där är kutym, att om barnen fylla sex år före det nya läsårets början, få de börja skolan, ifall de äro friska och duktiga, och de komma följaktligen över lag att fylla 12 år under det år, då de gå igenom sjätte klassen i folkskolan. Jag kan omöjlig se detta som en liten sak. Vad som här har skett, innebär, att säkerligen mer än 10,000 barn om året med samma rätt, kunna komma med begäran att få sluta folkskolan, när de äro 12 år gamla, och då är en av grundvalarna — jag håller på detta — då är en grundvalarna för ungdomsskolreformen uppriven. De ha icke då nått den andliga mognad, som är nödvändig för att kunna läsa fortsättningsskolans ämnen. Man får då icke heller skolans hand över dem fram till femtonårsåldern, som det var tänkt, utan gärdet har rivits upp på administrativ väg. Så ser jag på denna sak. Ni få kalla det för byråkratism eller ej, men det är klart, att var det någon mening med den praktiska ungdomsskolreform, som antogs 1918, kan man icke på detta sätt riva ned en av dess grundvalar. Det är min syn på det föreliggande problemet.

*Anmärkning
mot ledamot
av statsrådet.
(Forts.)*

Jag vill till sist säga, att jag som andra har att böja mig för konstitutionsutskottets utslag, även om jag anser det vara oriktigt, ty konstitutionsutskottet har den ställningen i vårt statsliv, att dess utslag i frågor som denna är avgörande. Jag har sålunda icke något annat att hålla mig till än att den praxis, som här är inledd med de restriktioner och varningar gentemot en ecklesiastikminister, som dock ligga i utskottets betänkande, nu är en realitet, med vilken man har att räkna för kommande tider.

Jag vill emellertid framhålla, att detta konstitutionsutskottets domslut kommer att föra till alldeles oerhörda konsekvenser beträffande våra skolor, ty är konstitutionsutskottets resonemang här riktigt, är det alldeles klart, att då faller också en av grundvalarna för hela vår skollagstiftning. 1904 års läroverksreform är tillkommen på samma sätt som den praktiska ungdomsskolreformen år 1918. Kungl. Maj:t lade endast fram begäran om anslag samt de viktigaste huvudgrunderna i själva klämmarna i propositionen, men alla detaljer lågo i diktamen till statsrådsprotokollet, i statsutskottets utlåtande och i det svar, som riksdagen gav på Kungl. Maj:ts förslag. Är det riktigt, att Kungl. Maj:t kan dispensera ifrån de, som sades och uttalades och beslutades av riksdagen vid behandlingen av ungdomsskolreformen år 1918, är det klart, att då har jag i mitt resonemang som statsråd gått ut ifrån en oriktig förutsättning. Jag utgick ifrån den förutsättningen, som är hävdvunnen, att de delar av dessa stadgar, om vilka riksdagen hörts, icke kunna på administrativ väg upprivas. Är det riktigt, då är det klart, att jag har utgått från en oriktig utgångspunkt. I stället för att lägga fram 550 sidor motivering och resonemang och kanske bara 20 sidor klämmar, borde jag ha fört alltsammans till klämmarna. Nu vilar olyckligtvis hela detta viktiga riksdagsbeslut på den mycket osäkra grund, som heter Kungl. Maj:ts gottfinnande.

Men saken har också sin andra sida. Kan ett statsråd rubba grundvalarna för 1918 års ungdomsskolreform, såsom här har skett, då kan också ett statsråd rubba grundvalarna för 1904 års läroverksreform och överhuvud taget för de skolorganisationer, som folkskolans fiender bruka slå vakt omkring. Kan detta domslut i en mans hand leda till skada, så kan det leda till nytta i en annan mans hand. Detta böra vi skriva oss till minnes, då vi nu ha att böja oss för visheten i de rådslag, som dikterat konstitutionsutskottets beslut.

Anmärkning
mot ledamot
av statsrådet.

(Forts.)

Herr **Jansson** i Edsbäcken: Herr talman! Jag skall icke inlåta mig på någon tolkning av den konstitutionella innebörden av denna fråga, i synnerhet som jag hörde, att den siste ärade talaren böjde sig för utskottets domslut. Jag skall endast tillkännage, att denna fråga icke har behandlats lättvindigt i utskottet, ty vi höllo på med den i två dagar, sedan vi infortrat alla handlingar, och vi ha därvid kommit till den uppfattningen, att Kungl. Maj:t icke har handlat inkonstitutionellt. Man kan icke säga, att vi ha behandlat den lättvindigt. Vi ha ju till och med haft juris professorer i utskottet, och de ha alla liksom även lekmännen varit av den åsikten, att någon lagstridig handling icke har begåtts av Kungl. Maj:t. Vi ha därför icke kunnat anse, att statsrådet Clason icke skulle ha tillvaratagit rikets sannskyldiga nytta, när han nu befriade denne riksbekante gosse från vidare skolgång, sedan han hade genomgått folkskolan med de högsta betyg utom i sång. Det är av alla erkänt.

Jag begärde emellertid närmast ordet av två anledningar. Den ena var herr Lindmans yttrande, att han icke kunde godkänna utskottets motivering. Jag vill då framhålla, att jag står solidarisk med utskottet i den saken. Jag anser, att Kungl. Maj:t icke bör tillgripa en sådan åtgärd utom i trängande fall, men jag anser också, att om det verkligen föreligger ett trängande fall, bör Kungl. Maj:t tillgripa den. Jag skulle beklaga, om vi finge en så konservativ eller byråkratisk Kungl. Maj:t, att den icke toge hänsyn till om en gosse framför andra utmärkt sig i skolan utan straffade honom därför som kvarsittare. Icke lär det uppmuntra ett barn att arbeta och tävla med andra för att komma först, om det skulle bli kvarsittare, därför att det utmärkt sig framför de andra.

Den andra anledningen till att jag begärde ordet var, att jag sett i tidningarna, som ju ganska utförligt ha kommenterat saken, att de förbudsfrisinade ha fått påskrivet, därför att de skulle gått i herr Rydén's fotspår. Eftersom jag tillhör detta föraktade parti — jag tror, att alla förakta detta parti — vill jag för min del säga, att jag åtminstone icke i detta fall gått i herr Rydén's fotspår, även om jag kan instämna med herr Rydén i mångt och mycket, men så byråkratisk kan jag aldrig bli, att jag anser, att Kungl. Maj:t handlar olagligt, ifall den vidtar en sådan åtgärd som i förevarande fall. Jag är glad över att konstitutionsutskottet icke är så byråkratiskt utan anser, att när det verkligen finns skäl för en dispens, bör en sådan också tillgripas. Kungl. Maj:t har dispensrätt i så många andra fall, där jag tycker man går för långt, men i ett sådant fall som det föreliggande kan jag aldrig anse, att Kungl. Maj:t gått utöver sin befogenhet.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag sådant det föreligger såväl i fråga om motivering som kläm.

Herr **Eurén**: Herr talman! Jag skall icke ingå på den konstitutionella frågan utan endast beklaga, att när herr Rydén ville göra en konstitutionell fråga av detta, han icke fick tag i ett fall, som hade varit lämpligare. Man har velat vindicera, att kammarens yttrande för några år sedan skulle betyda, att Kungl. Maj:t icke skulle få ge dispens i ett sådant fall som detta, och det är då viktigt, att kammaren nu uttalar sig för att Kungl. Maj:t bör ha rätt och bör ge dispens i sådana fall, då det kan komma i fråga. Vi veta ju alla, att folk har olika begåvning. Det finns pojkar, som ta studentexamen, vilket ju ändå fordrar något mera, redan vid 15 års ålder, och det vore ju rent orimligt, om en pojke, som på sex år gått igenom folkskolan, icke skulle få sluta, förrän han fyllt tretton år, om man vill ha honom till andra studier, och att det icke skulle vara möjligt för Kungl. Maj:t att i ett sådant fall ge dispens. Jag anser därför, att det är av största vikt, att kammaren genom att bifalla utskottets förslaget uttalar sig för att Kungl. Maj:t just i sådana fall bör ge dispens å dem, som genom begåvning och tidig mognad visat sig vara lämpliga

härför, så att de kunna få fortsätta sina studier på annat område utan att behöva sysselsätta sig ett helt år till i onödan i skolan, som de ha visat sig vara mogna att genomgå på kortare tid. Jag anser därför, som sagt, att kammaren bör uttala sig för att Kungl. Maj:t skall ge dispens i sådana fall.

*Anmärkning
mot ledamot
av statsrådet.
(Forts.)*

Herr **Olsson** i Berg: Herr talman! Jag skulle kunna inskränka mig till att instämma med herr Pehrsson i Göteborg och sålunda enligt herr Rydén mening föröka det straff som han fått genom herr Bengtssons i Kullen instämmande, men jag skall i alla fall säga några ord.

Jag anser, att den, som själv sitter i glasskåp, bör akta sig för att kasta sten på andra, men detta har icke herr Rydén haft vett till, huru vis han än anser sig vara. Han har nu gjort ett stort nummer av en riktig småsak, nämligen att ecklesiastikministern och regeringen på administrativ väg medgivit en pojke rätt att avgå från skolan, sedan han med höga betyg genomgått skolans klasser, innan han fyllt 13 år. Detta förmenar herr Rydén vara en stor ogärning och lagförbrytelse mot hans sköna undervisningsplan. Om man nu jämför detta ecklesiastikminister Clasons handlingssätt med herr Rydén, då han var ecklesiastikminister, huru ställer sig saken då? Ja, det är känt över hela landet, att han på administrativ väg tvingade på folket sin nya undervisningsplan, vilket var fullkomligt olagligt, då såväl kyrkomöte som riksdag skulle fattat beslut härom. Detta var ingen småsak, som då drevs fram, helst som kristendomsundervisningen minskades och tillbakaträngdes på ett orimligt sätt, och den bästa lärobok i kristendom, som funnits i världen, nämligen Luthers lilla katekes, bortvisades från skolorna som lärobok. Detta kan med rätta brännmärkas, då det är till skada och fördärv för allt Sveriges folk, och herr Rydén har då heller icke vunnit några lagrar härpå, knappast ens av sina meningsfränder i politiken, åtminstone icke av alla.

Den nuvarande ecklesiastikministern har haft goda skäl för det medgivande, han gjort, i fråga om denne pojkes avgång från skolan, då denne hade den goda kunskap, som hans betyg visa. Och nog synes det, som det vore en mycket ofelbar regering, då herr Rydén, som säkert sökt med både ljus och lykta, icke kunnat finna något annat att anmärka på än denna struntsak. Man kan av en ecklesiastikminister vänta och fordra, att han skall vinnlägga sig om att kristendomsundervisningen i skolorna, kyrkan och religionen upprätthålles och vårdas i full överensstämmelse med den Lutherska läran. Detta har icke herr Rydén gjort under sin ministertid, men den nuvarande ecklesiastikministern intager en helt annan ställning i dessa viktiga frågor. Vi äro fullt förvissade om att han har den största omvårdnad om dessa för hela landet och folkets allra förnämsta och värdefullaste saker, och allt det folket i landet, som verkligen önskar Sveriges sanna väl, väntar och hoppas mycket av honom, och de skänka honom sitt fulla förtroende och tacksamhet.

Herr talman! Liksom jag anser, att det är till stor skada och vanheder för ett land att hava en ecklesiastikminister, som river ned och förstör det värdefullaste, det dyrbaraste arv vi fått av våra fäder, och detta gjorde herr Rydén, så anser jag det är av oskattbart värde och en stor heder för Sveriges land, för Sveriges kyrka och skola att hava en sådan man på ecklesiastikministerposten, som vårdar sig om detta dyrbara arv, och detta gör statsrådet Clason.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Engberg**: Herr talman! Då icke mindre än tre talare här ha talat om utskottets hemställan och om utskottets förslag — även den siste ärade talaren gjorde detta — vill jag verkligen uppmana vederbörande herrar att åtminstone läsa igenom aktstycket, innan herrarna yttra sig. Jag trodde annars, att herrarna hade reda på, att det här icke är fråga om något förslag eller någon hem-

Anmärkning
mot ledamot
av statsrådet.
(Forts.)

ställan utan om ett enkelt omförmålände för riksdagen. Men när den siste ärade talaren nu ger sitt reservationsfria förtroendevotum åt den kulturpolitik, som den nuvarande ecklesiastikministern för, så är väl det ingenting annat än en återklang av det förtroendevotum, som den nuvarande regeringen häromdagen fick av herr Jonsson i Mörkhult i en av huvudstadens aftontidningar. Det var samma tema, som även där varierades, att den nuvarande regeringen är en pelare, inte bara för försvaret, utan också för den lutherska kyrkan och den kristna tron. Självt har jag, herr talman, absolut intet tvivel i det avseendet. Men däremot tillåter jag mig tvivla på, att den siste ärade talaren gör ecklesiastikministern någon tjänst genom att så starkt understryka detta. Ty herrarna kunna vara lugna för, att det är fullständigt riktigt vad herr Rydén här betonade, att konstitutionsutskottets domslut blir ett domslut både i den ena och den andra riktningen. Det beror på vilka ecklesiastikministrar som sitta. Och det är inte bara folkskolestadgan, mina herrar, som det där gäller, och inte bara läroverksstadgan av 1904. Det finns också någonting som heter universitetsstatuter, utfärdade i vanlig administrativ ordning. Och vill riksdagen hysa den uppfattningen, att även där har Kungl. Maj:t sin fulla dispensrätt både i det ena och det andra avseendet, då skola herrarna i framtiden inte komma och knorra, vare sig i denna kammare eller i första kammaren, om här komma ecklesiastikministrar, som taga herrarna på orden, och visa vad Kungl. Maj:ts dispensrätt kan duga till på områden, där kanske herr Olsson i Berg drar örnen åt sig. Jag har velat för min del framlägga detta, ty jag är övertygad därom, att det domslut, som konstitutionsutskottet har givit, är farligt för framtiden. Det är dumt och det är oöverlagt.

Med herr Engberg förenade sig herr *Fast*.

Herr *Pehrsson* i Göteborg: Herr talman! Med anledning av den siste ärade talarens yttrande skall jag be att få hänvisa till konstitutionsutskottets uttalande inte mindre än till hans egen uppfattning. Där råder det inte någon skillnad mellan honom och konstitutionsutskottet, att där ett anslag är beviljat med villkor, där har Kungl. Maj:t inte dispensrätt därifrån. Jag vill också erinra honom om, att här är inte fråga om att lämna Kungl. Maj:t någon sådan rätt som den, med vilken den ärade talaren hotar, att en kommande minister skall riva ned de värden, som herr Olsson i Berg talade så varmt för, och som hade förtjänat, om man inte begriper dem, att åtminstone inte bemötas med löje i riksdagens andra kammare. Är det så, att dispenser i mycket stor utsträckning av Kungl. Maj:t beviljas emot riksdagens uttalade mening, ja, då ha vi konstitutionella vägar att draga det inför riksdagen. Skulle från konstitutionell synpunkt ingenting vara att anmärka, kan man från realsynpunkt hävda, att vederbörande minister icke har iakttagit rikets sannskyldiga nytta. Då kan ett nedrivande, vare sig på det ena eller det andra området, utan att folket har i ärendet uttalat sig genom riksdagen, naturligtvis bli föremål för anmärkning, försävtvitt inte konstitutionsutskottets majoritet skall svika sin plikt och stödja den regering, som eventuellt är deras.

Med avseende på herr Rydéns yttrande ber jag att få säga några ord. Jag tror, att den av herr Rydén framlagda utredningen inte i allo håller streck. Jag skulle ju bara kunna hänvisa till vad han har framlagt här uti sitt yttrande till statsrådsprotokollet i förevarande kungl. proposition angående fortsättningsskolorna där det heter, att den skolplikt, som här är fastslagen genom stadgan, är i själva verket inte någon annan än den som har varit rådande sedan 1842. Jag vill erinra herr Rydén om, att man får taga sådana saker med mera noggrannhet, om man vill ha sina övriga uppgifter betraktade som fullt vederhäftiga. Ty såvitt jag vet uttalade man sig i 1842 års stadga på helt annat sätt angående

barns skolplikt, och det är först 1882, som denna fråga fick den omfattning, att man kan säga att en fastställd skolplikt har blivit antagen och den skiljer sig väsentligt från 1918 års. Det är sålunda ett direkt misstag, jag har anledning att påpeka, och det visar, att man med försiktighet måste taga de uppgifter, som här lämnats.

Jag kan emellertid, herr talman, icke underlåta att begagna detta tillfälle att göra ett mera allmänt uttalande i anledning av detta fall och i närmaste anslutning därtill. Jag sade att denna sak för mig var stor. För herr Rydén var den också stor, men den var för oss stor av mycket vitt skilda anledningar. För mig är den stor, därför att den är en exponent för den nya riktning inom vårt skolväsende och inom vår skollagstiftning, som jag ser som en fara för hela vårt skolväsende och dess lyckliga utveckling. Vad är det som är kännetecknande därför? Jo, det är den mekanisering av hela skolväsendet, som har inträtt, och som vi den ena gången efter den andra få så eklatanta bevis för, denna mekanisering, som hänger tillsammans med vad kanske kammaren minnes det talades om för några dagar sedan i en debatt, från olika håll och olika partier, nutidslivets mekanisering. Är det något område, där det är farligt att få in storindustriens ande, så är det i sanning på det ömtåliga område, som heter ett folks undervisningsväsende. Där har man till objekt inte maskinerna, inte materialet som arbetas av dessa, utan där har man folkets spirande ungdom och folkets framtid. Hela detta nya reformväsende har kännetecknats av denna mekanism, och jag kan inte underlåta att begagna tillfället att peka därpå. Vad som fattas är den levande ande, som vi behöva för att skolväsendet skall kunna anpassa sig efter folkets krav och efter de olika bygdernas behov. Allt blir nu schablonmässigt och skall utarbetas efter samma *mall*. Jag fick ett mycket bestämt intryck härav, när herr Rydén sade: »kom ihåg att vad städernas barn behöva måste landsbygdens också ha.» Denna uniformitet, detta mekaniska skärande över en kam, är maskinens ideal, mina herrar, och det är detta som är det farliga i hela denna nya utveckling, i vilken vi ha kommit. Vi behöva väckas till insikt om allvaret häri. Det är inte för att säga herr Rydén någonting elakt som jag tar upp denna sak, men jag måste uttala min bestämda känsla av det betänkliga i denna utveckling. Jag underskattar ingalunda herr Rydéns förståndsgåvor, utan tvärtom. När därför herr Rydén för en sådan sak som denna sätter in hela sin personlighet, så som han här har gjort, med risk att draga över sig själv ett rikslöje, och när han gör detta i övertygelsen att han måste gripa in just på detta uppseendeväckande sätt i en sådan sakfråga för att skydda skolundervisningens principer, ja, då kan jag inte undkomma en känsla, att det ligger fara uti, att vi på detta sätt få hela vårt undervisningsväsende än ytterligare mekaniserat, om den ande, som däri fått sig ett uttryck, får öva ett avgörande inflytande.

Här har talats om de fattiga arbetarnas barn och att det är deras intressen som skola skyddas. Ja, vad blir följden också för de fattiga arbetarna av denna byråkratiska mekanisering? Jag erinrar, herr talman, om Sollentunafallet. Hur var det där? En flicka som gått två år i skolans högsta klass med tillfredsställande vitsord fick inte sluta skolan på grund av samma åldersbestämmelse, trots att det var mycket fattigt i hemmet, fadern hade nödhjulsarbete och skattade för 240 kronors inkomst om året, och trots att modern behövde henne i hemmet. Men skolbyråkratismen dekreterade att flickan skulle sitta kvar än ett år och den förra regeringen vägrade också flickan att få sluta. Icke tillgodoser sådant »fattiga arbetares» intressen! Nu var emellertid skolöverstyrelsen den gången klokare och mera pedagogisk och gav vederbörande en anmaning att för all del släppa flickan. Vi släppte också förra året denna sak i konstitutionsutskottet på den grunden, att utskottet fick ett meddelande om att saken redan var ordnad på bakvägar — trots Kungl. Maj:ts avslag.

*Anmärkning
mot ledamot
av statsrådet.
(Forts.)*

Anmärkning
mot ledamot
av statsrådet.
(Forts.)

Sådant är utan tvivel en fara för skolväsendet. Vi ha ju en färsk erfarenhet under denna riksdags senaste dagar, då vi sågo att samma mekaniska sätt att se på saken gjorde sig gällande i flickskolefrågan. Jag behöver inte gå in på några andra exempel, ty tendensen har länge gjort sig så tydligt och klart gällande, som möjligt kan vara. Jag anser att det ligger en kulturfara uti att detta mekaniska och byråkratiska betraktelsesätt lägges på vårt undervisningsväsende. Jag är rädd för maskinkulturen i vårt skolväsende! Herr talman, våra skolor höra till det dyrbaraste vi äga. Det är genom dem, som vårt folks både andliga och materiella odling skall i väsentlig grad främjas. Växer det upp än ytterligare motstånd mot vår skola till följd av denna okloka, byråkratiska mekanisering, som inte vårt folk förstår sig på, ja, då skadas skolan, och då har denna utveckling blivit till en stor olycka. Ty det är därur motståndet i verkligheten växer upp! Vi tala om olika farliga -ismer. Herr talman, jag undrar, om vi inte också börja få *en pedagogism*, som blir farlig för oss genom den mekanisering inom hela vårt skolväsende, som har börjat göra sig gällande, och varpå det föreliggande ärendet erbjuder ett nog så betecknande exempel.

Herr **Rydén**: Herr talman! Jag skall inte ge mig in på något resonemang i annat än det rent konstitutionella, förutom det att jag ville ha sagt, att i ett ärende, som är lämnat till konstitutionsutskottet som ett konstitutionellt ärende, och har behandlats av de talare även från högerpartiet, som göra anspråk på att ha något anseende här i kammaren, som ett konstitutionellt ärende, går herr Pehrsson in på en hel massa saker, som rakt inte höra hit. Efter detta bör herr Kilbom ha fullständigt fri och öppen talan att yttra sig i saker som ligga aldrig så mycket vid sidan av ämnet.

Jag begärde ordet därför att jag önskade få fastslaget, att om jag inte har sagt fel, och det är jag säker på att jag inte har gjort, innehöll mitt yttrande i det försök jag gjorde att rent rättsligt reda upp problemet, att 1840—41 års riksdag beslutade om de allra viktigaste grunderna för en lagstadgad folkskola. Den första lilla stadgan av den 18 juni 1842, denna stadga, i om jag nu minns rätt, 16 korta paragrafer, innehöll endast de allra mest grundläggande delarna, det som rörde frågan om att det överhuvud skulle skapas en lagstadgad folkskola i Sverige. Sedermera har frågan om skolplikt och annat under de 80 år, som sedan ha förflutit, kommit till vid olika tillfällen. Det ligger inte någon som helst oriktighet i den redogörelse, som jag har lämnat här beträffande utvecklingen på det område, som jag har haft anledning att många gånger i mitt liv ganska ingående studera.

Herr **Engberg**: Herr talman! Endast ett par ord! Herr Pehrsson i Göteborg varnade för denna så kallade nya skolpolitik. Ja, jag får säga herr Pehrsson i Göteborg, att han, som skänker sin välsignelse åt den skolpolitik, för vilken herr Bengtsson i Kullen, som med honom instämde, är en målsman, han, som känner sig förpliktigad att stödja hela den aktion i reaktionär riktning mot hela den svenska folkskolan, som pågår ute i landet, han skulle kanske ha anledning att tänka på, att faran för den svenska skolan kommer från ett helt annat håll. Man talar om mekanisering från samma håll, som här i kammaren förfäktat katekestvänget. Nu, när detta svartrocksvälde över den svenska skolan börjar lätta, då förstär jag, att herr Pehrsson i Göteborg stämmer upp en sorgens ton. Men vi andra, som i dessa skolmetoder och i prästväldet över den svenska skolan sågo en verklig fara, vi se de nya vägar, som man bryter, som en verklig ljusning och en verklig lättnad. Det är detta, herr talman, som jag har velat säga ifrån.

Herr **Wallerius**: Herr talman! Jag skall inskränka mig därhän, att jag inte yttrar mig om det fall, som här är före. Men jag vill draga en analogi, vartill jag har anledning av den hittills förda debatten. Här har förekommit tal om frihet och om tvång, och i anslutning därtill ber jag att få uttala en hemställan, att de icke få församlingar, där det finnes en allmän önskan, att ungdomen i skolorna får en verklig kännedom om Luthers oförgätliga barnalära, måtte genom lämpliga åtgärder också få rätt härtill.

*Anmärkning
mot ledamot
av statsrådet.
(Forts.)*

Vidare yttrades ej. Memorialet lades till handlingarna.

§ 3.

Å föredragningslistan fanns härafter upptaget statsutskottets utlåtande, nr 134, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition rörande anslag till flottans ersättningsbyggnad.

*Ang. anslag
till flottans
ersättnings-
byggnad.*

I anslutning till vad Kungl. Maj:it föreslagit uti en till riksdagen avlåten, den 1 februari 1924 dagtecknad, till statsutskottet hänvisad proposition, nr 25, samt med erinran om vad särskilda utskottet i sitt memorial nr 3 föreslagit rörande flottans ersättningsbyggnad, tillstyrkte statsutskottet — under förutsättning att nämnda förslag av riksdagen godkändes — att riksdagen måtte för flottans ersättningsbyggnad för budgetåret 1924—1925 under fjärde huvudtiteln anvisa ett extra reservationsanslag av 3,500,000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Kvarnælius, Asplund, Kobb, Anderson* i Råstock, *Waldén, Törnkvist* i Karlskrona och *Olofsson* i Digernäs, vilka ansett, att utskottet bort i sin motivering beträffande användningen av ifrågavarande anslag framhålla, att byggandet av någon ny jagare icke syntes böra påbörjas, förrän riksdagen blivit i tillfälle att pröva frågan om jagartypen, varemot enligt utskottets mening byggandet av en torpedundervattensbåt och en motortorpedbåt omedelbart borde kunna igångsättas.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Wagnsson**: Herr talman! Med hänvisning till mitt yttrande i går vid behandlingen av särskilda utskottets memorial nr 3 ber jag här att få yrka avslag på såväl utskottets hemställan som den kungl. propositionen och den vid utskottets hemställan fogade reservationen. Jag gör detta yrkande i vetenskap om att löpa risken att från försvarsutskottets ärade ordförande få en yr farbroderlig admonition för mitt framhårdande i ungdomlig förvillelse.

Herr **Hansson** i Stockholm: Herr talman! Jag skall i motsats till min ärade partivän herr Wagnsson yrka bifall till utskottets förslag. Jag förstår inte, att man i detta fall rider upp en storm mot ett beslut, som måste förefalla vara synnerligen väl motiverat. Om man ser igenom den vid försvarsutskottets utlåtande fogade förteckningen över fartygsbyggnader under de senaste åren, så skall man nödgas konstatera, att just på detta område har riksdagen snarare dragit alltför långt ut på tiden än varit alltför hastig. Faktiskt har riksdagen under de senaste tio åren inte beviljat något anslag till byggande av övervattensfartyg. Då jag för min del står på den ståndpunkten, att vi böra under ett framtida ordnande av försvarsväsendet alltmör förskjuta tyngdpunkten till flottan, är det för mig av synnerlig vikt, att man just i detta avseende inte bara med ord konstaterar, att man vill ett visst ordnande av försvaret, utan också handlar i enlighet därmed. Och jag kan inte se, att någonting som helst kan vinnas på ett uppskjutande av detta ärende till nästa

Ang. anslag
till flottans
ersättnings-
byggnad.
(Forts.)

riksdag. Här har riksdagen faktiskt under medverkan från alla partier, med undantag av det kommunistiska, uttalat sig för en ersättningsbyggnad till flottan, och om denna ersättningsbyggnad inte börjar nu genom beviljandet av detta anslag, måste ersättningsbyggandet under alla förhållanden komma nästa år, och kanske komma med större anspråk på statskassan på en gång än under nuvarande förhållanden. Jag kan mycket väl förstå, då man från vissa håll säger, att genom att sammanknyta nybyggnadsanslaget till flottan med hela organisationen, har man en större garanti för att en lösning skall kunna uppnås, som i det hela taget innebär en faktisk minskning av militärbördorna. Jag tror dock icke, att ett sådant sammanknytande är nödvändigt. Visserligen har det icke lyckats oss att i år finna en lösning av organisationsfrågan, men jag är helt övertygad om, att man skall lyckas finna den nästa år. Under sådana förhållanden finnes, såvitt jag kan förstå, ingen anledning till ett uppskov. Det enda skäl, som skulle kunna finnas, det är, om någon ansåg, att man icke kunde hysa ens det förtroendet till den alltjämt sittande regeringen, att man kan lägga i dess hand omvårdnaden om dessa 3 1/2 miljoner kronor. Men även om denna regering i försvarsfrågan saknar all kontakt med riksdagens majoritet och saknar denna majoritets förtroende, bör man ju alltid kunna lägga i dess hand dessa 3 1/2 miljoner kronor till fartygsnybyggnad.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lindman: Herr talman! Jag skulle ha kunnat instämma med herr Hansson, om icke detta sista hade kommit. Nu kan jag tyvärr inte göra det, och därför skall jag be att få instämma i vad herr Thorsson sade härom dagen. Herr Thorsson yttrade sig som ordförande i försvarsutskottet i denna fråga och uttalade då just vad som enligt min mening skulle behöva uttalas här.

Särskilda utskottet hemställde, som herr talmannen erinrar sig, häromdagen, att oavsett vilket beslut riksdagen än fattade i övriga hänseenden, skulle dock anslaget till ersättningsbyggnad av krigsfartygsmateriel, som innefattar två jagare, två torpedundervattensbåtar och två motortorpedbåtar, utgå. Första kammaren hade beslutat mera och andra kammaren beslutat mindre. När nu försvarsutskottet i sitt förslag kommit därefter, att försvarsutskottet säger, att andra kammaren skall få rätt och det skall bli, som den vill, nog är det väl då rätt egendomligt, att man här ifrån andra kammarens sida skall komma och säga, att man icke är nöjd med vad andra kammaren redan beslutat. Om man i första kammaren säger, att man vore mycket missbelåten, därför att man icke fått, vad man vill, eller icke fått något, som ligger på halva vägen mellan båda kamrarnas beslut, skulle jag kunna förstå det.

För övrigt skall jag icke upprepa alla de skäl, som här nyss blivit anförda. Här framgår tydligt och klart av försvarsutskottets betänkande, att det föreslagit riksdagen att fatta beslut i överensstämmelse med andra kammarens mening, d. v. s. i överensstämmelse med socialdemokraternas hemställan, ty utskottets förslag innebar ju som bekant, vad socialdemokraterna hemställt om.

Herr Spångberg: Herr talman! Det var med en viss tillfredsställelse, jag för min del hörde herr Wagnsson framställa det yrkande, som han i detta fall gjort. Det har nu blivit en viss splittring inom de grupper, som förut varit ganska eniga och som i utskottet ha givit uttryck för denna enhetstanke i och med det förslag, som utskottet har kommit med.

När nu försvarsfrågan har fallit vid innevarande riksdag, finnes det givetvis ingen som helst anledning av vare sig saklig eller formell art att löstrycka denna fråga ur dess givna sammanhang och därmed yrka bifall till de 3 1/2 miljoner kronor, som utskottet har föreslagit till flottans ersättningsbyggnad. Ur

sakliga synpunkter föreligger det givetvis aldrig några skäl till dessa anslag, och ur formella synpunkter måste det väl betraktas som oriktigt att lösrycka denna fråga från den övriga delen av försvarsfrågan. Försvarsutskottet har också delvis anslutit sig till den tanken, då det anfört, att det är uppenbart, att denna nybyggnadsfråga står i samband med försvarsväsendets ordnande i övrigt och att densamma icke fristående för sig kan slutligt avgöras. Konsekvensen av detta borde givetvis ha blivit, att frågan hade fått tillsammans med den övriga delen av försvarsfrågan gå ut i valen. Det parti, som jag tillhör, har ju alltid hävdat den uppfattningen, att alla anslag till den borgerliga militärorganisationen skola bort, att hela denna militära apparat skall slopas, varför, då jag nu yrkar avslag på det föreslagna beloppet, detta fullständigt överensstämmer med de synpunkter, som vi förut ha framfört, då det gällt militärfrågan.

Herr talman, jag ber att få yrka avslag på såväl utskottets förslag som reservationen.

Herr Åkerlund: Herr Spångberg och hans meningsfränder vilja naturligtvis lämna landet helt och hållet öppet för vem som helst, som kommer och vill taga det, det förstår jag mycket väl. Då jag är rospigg, är det alldeles givet, att jag måste ha varma sympatier för vår flotta, och jag tror, att det i första rummet kommer att bli den, som i farans stund skall värna vår neutralitet. Därför får jag säga, att utskottets förslag innebär det minsta möjliga, men man får likväl mottaga det med tacksamhet.

Jag vill påpeka en annan sak. Det var en enkel kvinna av folket här i Stockholm, som kom att tala med mig om försvarsfrågan, och hon sade: Jag förstår mig icke på riksdagen, som under dessa arbetslöshetens tider vill släppa loss tiotusentals män, som förut haft sysselsättning i statens tjänst; är det meningen att måhända ställa hundratusen människor, som haft arbete för produktionen till armén och flottan arbetslösa under dessa tider, är det rim och reson? Nu är det fråga om en nybyggnad för flottan, varvid man skulle kunna giva arbete åt en hel del arbetare i vårt land, och då är det väl skäl i att icke skjuta upp något sådant utan vidtaga de åtgärder, som man nu kan, enligt det förslag, som här är framlagt. Det är ju orimligt, när man vill förekomma arbetslöshet, att nu uppskjuta det till ett kommande år för att få hela försvarsfrågan löst i dess helhet. Vi äro väl i alla fall eniga därom, åtminstone de flesta, utom herr Spångberg och hans meningsfränder, att vi ovillkorligen måste ha vår flotta förstärkt. Då kunna vi väl i Herrans namn lika gärna börja bygga nu, som dröja till ett annat år. Jag kan icke annat än beklaga de uttalanden, som här äro gjorda från åtskilliga håll, då vi så innerligen väl behöva se till, att vårt folk får arbete.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Hage: Herr talman! Jag har begärt ordet för att fortsätta att diskutera med herr Lindman, med vilken jag hållit på att träta hela förmiddagen. Här har nämligen herr Lindman påstått, att vi skulle vara tvungna till att nu taga detta utskottsutlåtande på grund av det principbeslut, som andra kammaren förut fattat. Mot detta vill jag emellertid säga, att när jag ser på detta beslut, kan jag icke finna annat, än att saken ligger så, att här har fattats ett principbeslut, som innebär, att det skall byggas en del fartygsmateriel under perioden 1924—1929. Men detta kan icke, såvitt jag förstår, *ovillkorligen* innebära, att för budgetåret 1924—1925 en del av detta anslag skall upptagas i kostnadsstaten. Kammaren är alltså, såvitt jag kan förstå, fullständigt obunden i *detta* avseende. Ty kammaren kan kvarstå vid sitt principbeslut, att det som här skall åstadkommas, skall ske någon gång under perioden 1924—1929, men det

Ang. anslag
till flottans
ersättnings-
byggnad.
(Forts.)

Ang. anslag
till flottans
ersättnings-
byggnad.
(Forts.)

är icke nödvändigt, att det i detta utskottsutlåtande föreslagna beloppet måste upptagas i budgeten för 1924—1925.

Nu kan ju visserligen någon säga: ja, men då blir följden, om vi icke vilja giva något anslag för 1924—1925, att vi få ge så mycket mera sedan, när vi komma fram till 1925 års riksdag. Men på den invändningen vill jag svara, att det finns ett gammalt ordspråk som säger: den dagen den sorgen. Det kan hända — det är icke otänkbart — att 1925 års riksdag kommer att strunta i 1924 års riksdagsbeslut i denna försvarsfråga. Det kan inträffa nya omständigheter, och jag hoppas från min utgångspunkt, att det skall inträffa något sådant. Ja, det skulle rent av kunna hända, att 1925 års riksdag sade, att det var ett mycket förståndigt beslut, som fattades av 1924 års riksdag, när den avsåg att upptaga detta anslag för budgetåret 1924—1925 — jag utgår nu från det visserligen mycket osannolika antagandet, att kammaren bifaller herr Wagnssons yrkande.

Jag vill förresten säga, att när jag var inne i första kammaren och hörde debatten och hörde, hur från håll, där man icke alls har min åskådning, det förklarades, att en stor del av de fartyg, som skulle byggas, voro *nötskal*, då får jag verkligen säga, att jag blev ytterligare stärkt i min uppfattning att ej vara med om detta anslag. Från dessa utgångspunkter ber jag att få instämma i herr Wagnssons yrkande.

Herr Anderson i Råstock: Herr talman! Jag har begärt ordet här förnämligast därför, att jag står som reservant i fråga om utskottets motivering. Beträffande innehållet i reservationen ber jag att få säga, att det vid behandlingen i statsutskottet förhöll sig på det sättet, att det icke var möjligt att få en klar bild av huruvida riksdagen för sin del hade godkänt typerna på de jagare, som äro ifrågasatta att byggas. Sedan nu emellertid under gårdagen den saken enligt mitt sätt att se, tillfredsställande klarats upp, har jag i detta sammanhang ingen anledning att längre vidhålla reservationen, ty jag anser, i likhet med vad herr Hansson här gjorde gällande, att vad som har beslutats förra veckan, måste anses gälla även denna vecka. Det kan icke vara någon mening i att man byter om fot från den ena dagen till den andra, ty det skulle mer än något annat draga ned riksdagens anseende.

Sedan är jag tvungen att också säga en annan sak, och det är, att eftersom vi inom det parti, jag har äran tillhöra, har gått in för ett positivt program i försvarsfrågan, går det icke längre an, att exempelvis herr Wagnsson och herr Hage på sitt håll, herr Anderson i Råstock och herr Thorsson gå fram på var sin linje, utan enligt min uppfattning göra vi klokt i att hålla oss till vad vi enat oss om en gång. Här är det ett faktum, och det kunna herrarna icke komma ifrån, att riksdagen i detta fall har beslutat i huvudsaklig överensstämmelse med det förslag, som ursprungligen lagts fram av det socialdemokratiska partiet i den partimotion, som förresten legat till grund för särskilda utskottets behandling av denna fråga. Då saken ligger till på det sättet, kan jag för min del icke se, att vi här skola behöva ge oss in på någon tävlan, som skulle kunna karakteriseras på det sätt, som skedde i ett litet kväde, som var infört i Stormklockan för några år sedan under rubriken »Vem är radikal». Här är det fråga om att gå fram på ett efter fasta och noggrant övervägda principer avvägt program, som är avsett att åstadkomma största möjliga inskränkning i försvarskostnaderna. Jag tänker icke för min del gå ifrån det programmet. Då det dessutom förhåller sig på det sättet, som herr ålderspresidenten har omnämnt, att det här också kan komma att gälla, huruvida man skall kunna hålla de verkstäder, som staten har till sitt förfogande, i gång eller icke, ser jag däri ytterligare en anledning att icke gå ifrån vad jag har varit med om i utskottet. Detta gäller särskilt beloppet, men jag håller heller icke längre på

motiveringen, som jag nyss antydde, eftersom man nu fått klarhet på denna punkt. Vad vi skulle vinna genom att följa herr Wagnsson och herr Hage, det är blott en galgenfrist. Saken komme igen om något år med betydligt större belopp, och då skulle vi, som i dag vilja vara med om att bevilja dessa 3 1/2 miljoner kronor, komma att stå radikalare än herrar Wagnsson och Hage.

Herr talman, under nu rådande förhållanden och eftersom frågan blivit klarlagd, anser jag mig kunna yrka bifall till utskottets förslag.

Herr *Waldén* instämde häruti.

Herr *Svensson* i Långelanda: Jag skall bara be att få deklarerera, att jag i denna fråga icke har samma åsikt som min vän Spångberg, utan jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr *Thorsson*: Herr talman! Jag kunde ha nöjt mig med att med åberopande av det anförande, jag hade under gårdagen, yrka bifall till utskottets förslag, men då denna fråga har en viss principiell betydelse, tror jag det kan vara riktigt att säga några ord om innehållet i det beslut, som riksdagen redan har fattat och som jag stödde mig på, när jag under gårdagen talade om för herr Wagnsson att han var ute och åkte något för sent.

Det ligger ju så till, att andra kammaren, när den behandlade särskilda utskottets utlåtande nr 2, godkände förslaget, att riksdagen skulle för byggande av två jagare, två torpedundervattensbåtar och två motortorpedbåtar anvisa ett anslag av 23,720,000 kronor, och det beloppet skulle utgå under en byggnadsperiod av fem år på så sätt, att riksdagen beviljar 3 1/2 miljoner kronor för nästa budgetår och sedermera beviljar de återstående beloppen. Nu har herr Wagnsson på något slags formella grunder — mindre försvarbara förresten — tagit sig friheten att yrka avslag på fullföljandet av ett beslut, som riksdagen redan fattat. Strax före middagen justerades det i båda kamrarna en skrivelse, som nu är på väg till Kungl. Maj:t, och i den skrivelsen heter det i punkten 2: »I fråga om ersättningsbyggnad av krigsfartygsmateriel får riksdagen, som beträffande de fartygstyper, vilka böra anskaffas, ansluter sig till Eders Kungl. Maj:ts förslag, anmäla, att riksdagen — under betonande av att riksdagen därmed icke tagit slutgiltig ståndpunkt till de närmaste årens nybyggnadsprogram för flottan — beslutit, att ersättningsbyggnad av krigsfartygsmateriel, omfattande nybyggnad av 2 jagare, 2 torpedundervattensbåtar och 2 motortorpedbåtar, skall äga rum under tiden 1924—1929.»

För några timmar sedan ha vi således beslutat att skicka denna skrivelse till Kungl. Maj:t, och sedan vi då gjort detta, kommer någon av kammarens ledamöter ledigt fritt och ogenerat och yrkar avslag på det belopp, som i och för sig inför Kungl. Maj:t skall konstatera, att kammaren verkligen har en mening med sitt fattade beslut. Ty det kan väl aldrig vara någon mening i att den, som vill ställa sig på parlamentarisk grund, skall några timmar efter sedan en dylik skrivelse skickats i väg komma och säga, att därför att beslutet gått honom personligen emot, därför är han nu fri att utan vidare yrka avslag. Jag kan för min del icke godkänna en sådan sakernas ordning. Jag kan icke hindra, att en enskild ledamot handlar på det sättet, men jag skulle djupt beklaga, om riksdagen följde honom i ett sådant uppsåt.

Herr kommunisten Spångberg kan naturligtvis, eftersom han icke använder riksdagen till något annat än att brygga för sin partipolitik, yrka avslag på det här. Logiken eller respekt för riksdagen tycks icke vara något, som spelar någon roll i det läget. Han säger här ogenerat: därför att vi från vårt partis ståndpunkt icke godkänna den nu gällande militära organisationen, så yrka vi avslag. Men herr Spångberg, den som går in i sin kammare minst en gång om

Ang. anslag till flottans ersättningsbyggnad.
(Forts.)

Ang. anslag
till flottans
ersättnings-
byggnad.
(Forts.)

Jagen och ber till det beläte, han har där österut, nämligen den röda armén, och vill att den skall förkovras och växa till, han har strängt taget ingen moralisk rätt att här uppträda och motsätta sig, att vi vilja ordna vårt försvar efter de principer, vi anse vara riktigast. Jag tror, att vi få lov att skaka ifrån oss detta påhäng, som jämt och ständigt söker förhindra att ordning och reda skall finnas i de beslut, som fattas i den svenska riksdagen. De som ha ställt sig på parlamentarisk grund och vilja bevara riksdagens anseende, böra emellertid icke medverka till att undergräva detta anseende. Jag vill i detta sammanhang konstatera den benägenhet, som finnes å den *yttersta högerkanten* och den *yttersta vänsterkanten* att undergräva riksdagens auktoritet. Vi övriga, som sträva efter, att riksdagens beslut i någon mån skola gagna landets intressen, och vilja, att det skall bli ett förtroende till de beslut, som fattas, jag tror, att vi utan vidare kunna fullfölja det beslut, som härvidlag fattats. Riksdagen beslöt i fjol att anvisa 500.000 kronor till reparation av ett par gamla krigsfartyg för att avhjälpa en befarad arbetslöshet bland kronovarvens arbetare. Jag är övertygad om, att i detta fall är det ingen av dem, som nu yrka avslag på det föreliggande byggnadsanslaget, som icke biträdde det förslaget. Nu gäller det att anvisa 3 $\frac{1}{2}$ miljoner kronor till fullföljande av ett beslut, som riksdagen redan har fattat. Jag hörde någon här i debatten, som sade, att det spelar ingen roll, om denna fråga uppskjutes ytterligare ett år. Härtill vill jag genmäla att det spelar en viss roll, ty dessa 3 $\frac{1}{2}$ miljoner kronor äro avsedda att under nästa budgetår sätta i gång arbete med vissa fartyg, varigenom varvsarbetarna kunna få sysselsättning. Det är icke principen om vi skola bygga fartyg av en viss typ eller vi icke skola bygga sådana det nu gäller, utan nu gäller det, huruvida vi i år skola undandraga budgeten 3 $\frac{1}{2}$ miljoner kronor, för att under de kommande fyra åren få pålägga de ökade belopp, som äro erforderliga för att få byggnadsprogrammet realiserat inom en period av 5 år.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Olsson i Kullenbergstorp: Herr talman! Redan när jag fick detta utskottsutlåtande i min hand, förvånade jag mig mycket över det stora antal reservanter, som voro antecknade vid detsamma. Och sedan, då jag hör här i kammaren, att allvarlig opposition förekommer mot detta anslag, förvånar jag mig ännu mera. Ty jag får verkligen bekänna, att då jag bland andra gick in bland statsutskotts majoriteten, som tillstyrkte detta anslag, så var det därför att vi ansågo, att detta var en oavvislig följd av vad riksdagen redan hade beslutat. Och i likhet med den föregående ärade talaren vill jag starkt understryka, att jag tror, att vi få lov att lojalt upprätthålla våra egna beslut åtminstone vid samma riksdag, som vi fattat dessa beslut. Ty eljest gå vi allt för fort på ändringsvägen.

För övrigt är jag alldeles övertygad om att den svenska örlogsflottan icke blir så förfärligt över sig stark genom att detta byggnadsanslag beviljas densamma. Och vidare, då jag hörde en ärad talare på Malmöbanken vid försvarspropositionens remitterande särskilt anslå de strängarna, att det vore flottan, som skulle försvara våra gränser och överhuvud vara det vapen, som man skulle lita till, så tyckte jag, att jag icke kunde gå emot den talarens mening i *detta* fall. Ty var det så, att han verkligen menade allvar med vad han sade, så nog kunde vi mötas på den punkten, oaktat jag icke tror, att den svenska örlogsflottan någonsin blir så stark, att den helt och hållet kan övertaga rikets försvar.

I varje fall skall jag, herr talman, be att få yrka bifall till såväl utskottets hemställan som dess motivering.

Herr Lindman: Herr talman! Jag vill vända mig gentemot herr Hage, då han i sitt anförande säger, att det icke står någonstans, att detta skulle förde-

las under de fem åren på det sättet, att det skulle utgå 3,5 miljoner kronor under första budgetåret. Tag sitt betänkande — herr Hage hade en stor lunta i handen, och jag antar, att den även innehöll försvarsutskottets betänkande — och om herr Hage läser i detta står det, att utskottet förordar, att 3,5 miljoner kronor av nämnda belopp utgår under budgetåret 1924—1925. Det är utskottets motivering. Riksdagen har beslutat i överensstämmelse med detta, och däri ingår naturligen även motiveringen. För övrigt har nu utskottets ordförande, herr Thorsson, ju talat om, vad som står i den riksdagskrivelse, som justerats. Jag instämmer sålunda i det fallet med herr Thorsson, att det verkligen är orimligt att hålla på att tala på det sättet, som herr Hage och andra göra.

Men, herr talman, när jag nu har ordet, kan jag icke underlåta att säga ett ord till den ärade ordföranden i försvarsutskottet. Under flera månader har jag som ledamot deltagit i försvarsutskottets arbete, och jag har därvid lärt mig att i honom finna en man, som sakligt och vederhäftigt går in i att bedöma spörsmålen och behandla föreliggande ärenden. Det smärtar mig, att jag skulle behöva skiljas från riksdagen med att nu ändock uttala ett klander, vilket jag icke kan på mitt partis vägnar underlåta att göra, då herr Thorsson låter förleda sig till en så pass demagogisk fras, som den han nyss yttrade. Jag instämmer med honom i vad han sade till den kommunistiske talaren, men jag ber att få fråga herr Thorsson: med vad rätt säger herr Thorsson, att högerpartiet gör som kommunisterna, undergräver riksdagens anseende. — Jag protesterar mot det uttrycket.

Herr Olofsson i Digernäs: Herr talman! Jag ville blott säga några ord gentemot vår ålderspresident, när han gjorde gällande, att man skulle giva arbete åt folk genom att bygga pansarkryssare. Det är långt ifrån min mening, att man på den vägen kan underlätta att få mindre arbetslöshet här i landet. Det är just rätta vägen att göra arbetslöshet enligt min mening. Skall man kasta en massa pengar på improduktivt arbete, då leder detta naturligtvis till att vi till sist ingenting hava för att ge arbete åt folket, utan det undergräver fullständigt vår ekonomi, och till sist hamnar alltihop i ett sådant läge, att man icke kan giva arbete åt folket. Det skall vara produktivt arbete, som man ger folket till att arbeta i och icke improduktivt. Det är min ståndpunkt.

Jag vill dessutom säga, att jag har icke någon gång varit med om den nu påtalade typen i fråga om pansarjagare. Jag anser den vara en alldeles för dyrbar båt, som har för liten effekt. Jag anser det skulle kunna byggas mindre båtar, som hava större effekt för mindre kostnader. Men här tjänar det naturligtvis icke till att nu göra något yrkande till reservationen. Men frågan låg som sagt ganska oklar i statsutskottet, såsom herr Anderson i Råstock påpekade, och därför var man litet villrådig, på vilken väg man skulle gå. Jag har som sagt anslutit mig till reservationen endast för att få rådrum till att mera grundligt sätta mig in i, vad det föregående riksdagsbeslutet innebär.

Jag har, herr talman, efter vad som passerat, intet yrkande.

Herr Thorsson: Herr talman! Herr Lindman nedlade en protest mot en passus i mitt anförande. Om jag icke missminner mig sade jag så här: i fråga om att neddraga parlamentarismen så är det från två håll, som angrepp riktas: från den yttersta högern och från den yttersta vänstern. Det finnes nyanseringar även inom högern. Den som emellertid läser vissa av högerens tidningar måste konstatera, att sedan en längre tid tillbaka har det pågått en målmedveten strävan att undergräva parlamentets anseende. Man har konsekvent sökt att nedsätta den andliga nivån, på vilken det nuvarande parlamentet står. Får jag betrakta herr Lindmans protest såsom ett avståndstagande gentemot detta, då gläder det mig, att denna protest avgivits. Vi kunna här i kamma-

Ang. anslag till flottans ersättningsbyggnad.
(Forts.)

Ang. anslag
till flottans
ersättnings-
byggnad.
(Forts.)

ren varav av olika uppfattning och uppträda hårt emot varandra, men det finnes vissa personliga beröringspunkter, som lägger litet försoning över våra olika uppfattningar. Men detta målmedvetna mullvadsarbete, som utgår från vissa pressorgan utan att från ledande politiskt håll från samma läger däremot riktas tillräckligt kraftiga anmärkningar, har föranlett mig att tala så som jag gjort. Det är icke obekant, att i ett av våra grannländer ett av dettas kanske allra största bekymmer i närvarande stund är, att de båda yttersta flyglarna hålla på att förstöra och förgöra detta land. Vi kunna komma in i samma förhållanden här, om icke de ledande männen även i högerlägret ta sina språk-fålar i örat då och då. Jag vill bestämt betona, att detta mitt anförande var fullt grundat i den agitation, som skriftligen bedrivs och som går ut på att undergräva parlamentet, sedan detta kommit att tjäna demokratiens sak. Jag vill på det bestämdaste bestrida, att dessa båda falanger tjäna vårt land, de föra ut de avgörande striderna utanför parlamentet i stället för att de skola föras här, och de medverka till att det ur de gamla samhällsformerna framskalkas nya, som icke bliva gagneliga och som icke grunda sig på i laga ordning fattade beslut.

Jag har, herr talman, efter denna förklaring icke ett ord att taga tillbaka av vad jag sade för en stund sedan.

Herr Molander: Herr talman! Jag vill erinra om, att den förste talaren i denna debatt var en socialdemokrat, som yrkade avslag på utskottets hemställan, och att sedermera en annan ledamot av den socialdemokratiska riksdagsgruppen instämde däri. När då min partivän herr Spångberg också instämde i detta yrkande, som de framställt, så finner sig herr Thorsson föranlåten att gentemot honom och hans partivänner, alltså även mot mig, säga, att man bör försöka befria sig från detta påhäng, som icke vill uppträda parlamentariskt. Jag vill fråga: vad är det som ligger bakom detta? Flaggas det för speciell lagstiftning gentemot kommunisterna, eller vad är meningen?

Herr Spångberg: Herr talman! I anledning av herr Thorssons anförande, som speciellt riktade sig emot kommunisterna, skall jag be att få yttra några ord. Herr Thorsson framhöll, att det skulle draga ned riksdagens anseende, om man nu yrkade avslag på detta belopp, som här föreslagits. Ja, herr Thorsson, detta är så betecknande för nutidens socialdemokrati, det är så karakteristiskt för den politik, som sätter sin prägel på det nuvarande socialdemokratiska partiet, och det visar, huru detta parti fullständigt har glömt sin ursprungliga uppgift. Jag vill därför, herr Thorsson, erinra om huru arbetarklassen redan ifrån den stund, den första gång började att i större internationell utsträckning organisera sig, även taga ställning till militärfrågan, huru denna fråga alltid behandlats på de internationella kongresserna inom andra internationalen före dess sammanbrott och där väl också herr Thorsson hade sina försänkningar. Man tog på denna internationals kongresser redan från dess grundläggande ställning till militärfrågan och har vid kongress efter kongress fastslagit, att det var partiets uppgift att rikta sig emot alla militäranslag. Redan på kongressen 1889 fastslogs detta. Det står i den resolution, som då antogs, att de stående härarna skola avskaffas och det skall genomföras folkbeväpning. På Zürichkongressen 1893 uppdrogs det åt arbetarpartiets ombud i de lagstiftande församlingarna att rösta emot alla militärutgifter. I London 1896 uppdrogs ytterligare åt de olika ländernas arbetarrepresentanter att rösta emot alla militäranslag, och detta fortsatte man med undan för undan ända fram till världskrigets utbrott. Nu kommer herr Thorsson och säger, att det sätter ned riksdagens anseende, när man yrkar avslag på militäranslag, när man således följer de paroller, som alltid förr hava varit de ledande för den organiserade arbetarklassen.

Jag är emellertid herr Thorsson tacksam för att han på detta sätt har karakteriserat sitt parti. Jag är honom tacksam för detta erkännande.

Ang. anslag till flottans ersättningsbyggnad.

(Forts.)

Herr Lindman: Herr talman! Jag vill uttrycka min förvåning över att det skall framkallas så att säga den sista verkliga arbetsdagen en debatt sådan som denna, och jag kan icke neka till, att det är väl egentligen herr Thorsson, som är skyldig till, att vi på det sättet skola skiljas från varandra. Herr Thorssons uttalande kunde av mig icke uppfattas på annat sätt, än att det gällde den yttersta högerflygeln, som han sade, och man måste tänka sig, att därmed avsågs förhållanden i riksdagen, och den yttersta högerflygeln hör till högerpartiet, och därför ansåg jag och anser mig vara fullt berättigad att taga detta parti i försvar emot den insinuation, som gjorts.

Överhuvud taget vill jag säga, att när herr Thorsson sträcker ut detta till att gälla allt möjligt i landets högerpress och alla möjliga enskilda människor, så har jag rysligt svårt att förstå, att man kan på detta sätt vidga ut saken och göra ett parti ansvarigt för vad som sker på det viset. Då skall jag be, att herr Thorsson, som han nyss nämnde, ville taga sina egna i örat litet också för allt vad som förekommer i den socialdemokratiska pressen. Ty jag har den uppfattningen, att det i den socialdemokratiska pressen understundom förekommer saker och ting, som sannerligen icke äro ägnade att vara till nytta för landet utan som, man kan säga, varit till stor skada. — Nu får herr Thorsson hjälp av herr Hansson i Stockholm, och ni kunna ju hålla på en lång stund och debattera detta. Jag vill blott alldeles särskilt fästa mig vid en sak, som inträffade häromdagen, nämligen när herr Thorsson talade om Sveriges jordbrukare och beskyllde dem för att deklarerat oriktigt. Det är icke heller ägnat att hävda riksdagens anseende, att sådana yttranden förekomma.

Jag har ingenting att tillägga eller att taga tillbaks av vad jag sade. Jag endast beklagar, herr Thorsson, att vi skulle hava denna debatt på riksdagens sista dag.

Herr Åkerlund: Herr talman! Det är egentligen i anledning av herr Olofssons i Digernäs yttrande som jag begärt ordet. Han nämnde, att man icke skulle anstränga sig för annat arbete än det produktiva arbetet. Ja, kan herr Olofsson i Digernäs åstadkomma produktivt arbete för alla arbetslösa i Sveriges land, så kan han delvis ha rätt, men är det meningen, att de arbetslösa i vissa trakter t. ex. skola hålla på med att fälla timmer för halva priset, därför att de ingenting annat ha att göra, då har han orätt. För övrigt säger jag, som jag sade nyss, att när man en gång beslutat att verkställa ett arbete och folk hava fått förhoppning på detta arbete och att slippa gå arbetslösa, då vore det märkvärdigt, om något sådant, som herr Olofsson i Digernäs nämnde, skulle hindra, att detta arbete bleve verkställt.

Herr Thorsson: Herr talman! Då herr Lindman förebrår mig för att jag generaliserar, minns jag mig, att herr Lindman i det fallet själv gått före med gott exempel. Under den s. k. Höglundadebatten 1908 fingo vi förebråelser för åtskilligt, som stod i den ungsocialistiska pressen. Jag minns mig också, att det icke är så länge sedan herr Lindman karakteriserade de svenska medborgare, som exempelvis tillhörde det parti jag tillhör, såsom medborgare i andra och tredje rummet. Jag skulle kunna söka upp det i protokollet — så nog kan man från det hållet också generalisera.

Emellertid begärde jag icke ordet närmast för att säga detta utan för att säga ett par ord till herrarna Molander och Spångberg. Herr Molander frågade, om det vore meningen, att jag skulle söka få en lagstiftning till stånd emot kom-

Ang. anslag
till flottans
ersättnings-
byggnad.
(Forts.)

ministerna. Jag har icke stor tro till att det egentligen gagnar med en lagstiftning gentemot en ideriktning, men vi mötas i den allmänna diskussionen, och jag är icke rädd för att upptaga den kampen med kommunisterna.

Herr Spångberg fäste uppmärksamheten vid, att de allmänna arbetarkongresserna hava understrukt alla strävanden emot de nationella försvarsordningarna, och att det från dem utgått uttalanden om att bekämpa militarismen i alla former. Ja, det är så, och jag vet också, att den grundtanken fortfarande ligger kvar hos den stora massan av folket. Nu har den utformats i vissa internationella överenskommelser, som börja taga mera bestämda former än dessa kongressuttalanden kunde taga, och jag tror, att vi äro livligt övertygade om litet var, att det skall växa fram en internationell fredsrörelse, som omöjliggör dessa ödeläggande krigsanstalter. Men när herr Spångberg angrep oss socialdemokrater för att vi vid behandlingen av försvarsfrågan svikit dessa gamla ideal, så vill jag säga herr Spångberg, att det finnes inga som så kapitalt hava svikit de gamla idealen som kommunisterna i detta stycket, ty de resonera som så, att när vi supa är det rätt, en arméorganisation enligt kommunistiskt mönster den synes vara fullständigt riktig. Här vill herr Spångberg försöka att få fram den uppfattningen, att ett beslut i anslutning till statsutskottets förslag skulle i och för sig innebära att ge militarismen ett särskilt handtag. Det är icke frågan om fartygstyper eller omfattningen av byggnadsprogrammet vi diskutera nu, ty, mina herrar, den frågan avgjordes vid ett föregående sammanträde. Men även om det gällde själva sakfrågan, så kunde det icke falla mig in att förneka mitt intresse för försvarsfrågan. Jag anser nämligen, att vi icke kunna utan vidare avkoppla och ställa oss på en annan plattform än vad andra nationer anse sig böra göra. Själva den principiella frågan har jag klar för mig, men om jag nu står på den ståndpunkten, så är det klart som dagen, att jag icke utan vidare kan följa herr Spångberg, i all synnerhet som herr Spångberg egentligen icke har någon annan princip i denna fråga att göra gällande, än att hans partivänner ensamt skola vara beväpnade. Punkt och slut. Och den uppfattningen kan jag icke dela.

Då herr Spångberg nu talade om den »nutida socialdemokratien», vet jag icke, efter vilket tidsmätt han mäter, då han gjorde detta. Vi hava ju icke varit med i socialdemokratien så länge. Jag har varit med i en 35 år, kanske 40, och det kan ju ske åtskilligt på 40 år, men jag har i fråga om själva principen aldrig velat vara med om att lägga detta land försvarslöst. Herr Spångberg, gå ni och läs i våra protokoll från kongresser, där jag varit med om att länka den svenska arbetarklassens öden, så skall ni finna, att även om jag varit en av de ivrigaste motståndarna till militarismen som sådan, så har jag aldrig förnekat vår plikt och skyldighet att försvara vårt land.

Det är från dessa utgångspunkter jag kan tillåta mig att säga, att jag står kvar ungefär på samma ståndpunkt nu som jag stod för en 30 år sedan.

Jag skall nu icke längre upptaga kammarens tid, jag anser, att det beslut, som riksdagen fattat, är ett beslut, som så att säga moraliskt ålägger riksdagen att nu bifalla det nu föreliggande förslaget.

Herr **Hansson** i Stockholm: Herr talman! När jag under herr Lindmans anförande begärde ordet, var det visserligen avsett som en omedelbar protest. Men jag ämnar icke här upptaga något försvar för den socialdemokratiska pressen, ty det är alldeles onödigt.

Vad som föranledde mig att begära ordet, var egentligen, att jag tyckte det kunde vara på tiden att göra en liten erinran om vad denna diskussion egentligen gäller. Vi behandla här frågan om ett anslag på tre och en halv miljoner kronor till ersättningsbyggnad vid flottan. Utskottet har påyrkat detta med

en motivering, som gillar ett visst nybyggnadsprogram. Reservanterna hava icke yrkat avslag på beloppet, men vilja uppskjuta avgörandet om jagartyp. Den ende, som hittills, såvitt jag hört, talat om jagartypen, är emellertid herr Olofsson i Digernäs. Och jag skulle förmoda, att han vet mycket litet om den där jagartypen. I själva verket förstår jag icke, huru man kan kräva, att svenska riksdagen skall kunna sitta till doms över särskilda typer av krigsfartyg. Det är klart, att riksdagen alltid måste förbehålla sig att bedöma kostnaderna. Men nu ha vi här faktiskt under ett långt utredningsarbete fått fram en jagartyp, som vunnit anslutning, såvitt jag känner, inom alla fackmannakretsar. Denna jagartyp ansluter sig till erfarenheter gjorda under världskriget och ansluter sig till den utveckling av fartygsbyggande, som ägt rum i andra länder. Jag tycker, det är ganska rimligt, så länge vi skola hålla på med detta, att vi icke bygga fartyg bara efter våra infall utan också litet med hänsyn till vad som sker på andra håll. Och eftersom det icke kommit fram någon annan typ under de minst ett och ett halvt år, som denna jagartyp varit presenterad, måste den väl anses var en god typ. Man kan säga, att den är dyr, men i själva verket är den icke i förhållande till sin större storlek och annat så mycket dyrare i nuvarande prisläge än de tidigare jagare, som byggts för svenska flottan. Jag tror icke, att man, även om vi skulle låta frågan anstå till nästa riksdag, kan prestera en jagartyp, som är bättre än den, som alla inom sakkunniga kretsar nu enat sig om. Jag vill fästa uppmärksamheten på, att beträffande marinen är det icke alls samma enhällighet i opinionen, som man i regel möter inom armén. Utan det har verkligen kommit dithän, att man börjat inför offentligheten diskutera sina angelägenheter. Jag ser därför i det faktum, att det icke råder någon meningsskiljaktighet på denna punkt, en viss garanti för, att man här sökt sig fram till det, som för närvarande måste anses vara det lämpligaste. Att då av någon oklar anledning bara säga, att vi vilja vänta ett år till och titta på jagartypen, för att nästa år vara precis lika kloka som nu, kan jag icke finna vara någon rimlig anledning för uppskov. Det är emellertid den saken, som här föreligger.

Jag skulle till sist vilja säga, att en debatt, där man så litet kunnat hålla sig inom ramen av vad som föreligger, som i detta fall har förekommit, en sådan debatt är icke ägnad att höja kammarens anseende. Det bör dock icke vara på det sättet, att vi, därför att vi skola hava val till hösten, skola ställa oss upp här och träta partierna emellan och ge argument utåt. Vi ha verkligen tillräckligt lång tid på oss vid valrörelsen för att tvätta varandra i sådana ting. Här kunna vi nöja oss med att diskutera de saker, som föreligga.

Jag vill endast till sist säga, att när herr Lindman här protesterade emot herr Thorsson för hans uttalande om yttersta högerfalangen, är det uppenbart, att långt ned i högerns led, så långt högern representeras av pressen, pågår sedan demokratiens genombrott ett undergrävningsarbete, som vi ha anledning protestera emot. Men det gives andra tillfällen att taga upp den saken. Man skall dock icke försöka, när saken nu kommit på tal, att slå bort det hela med en stor gest. Det är ett faktum, som vem som helst, som läser tidningar, kan konstatera.

Chefen för försvarsdepartementet herr statsrådet **Malmroth**: Herr talman, mina herrar! Jag skall icke alls inlåta mig på det område, varå debatten senast rört sig, utan, liksom näst föregående talare i början av sitt anförande gjorde, söka återföra debatten till vad det här egentligen gäller.

Hurudan är situationen i den föreliggande frågan? Jo, helt enkelt den, att riksdagens andra kammare beslutat, att under budgetåret 1924—1929 skola

Ang. anslag till flottans ersättningsbyggnad.
(Forts.)

Ang. anslag
till flottans
ersättnings-
byggnad.
(Forts.)

byggas två jagare, två torpedundervattensbåtar och två motortorpedbåtar. Första kammaren hade fattat ett annat beslut. Det innebar, att ett större antal båtar skulle byggas under samma tid. Under gårdagen beslöt emellertid första kammaren biträda andra kammarens beslut. Därmed föreligger ett riksdagsbeslut, som i dag expedierats till Kungl. Maj:t. Riksdagen har sålunda för Kungl. Maj:t anmält, att under tiden 1924—1929 skall byggas ett visst antal örlogsfartyg. För att Kungl. Maj:t skall kunna effektuera detta riksdagens beslut, fordras, att anslag anvisas för nästkommande budgetår. Statsutskottet har nu hemställt, att riksdagen skall bevilja tre och en halv miljoner kronor för detta ändamål. Denna hemställan från statsutskottets sida är ingenting annat än en ren och klar konsekvens av det beslut, som riksdagen under gårdagen fattat.

Med hänsyn till vad sålunda förekommit vill jag endast uttala min fasta förvissning om, att riksdagens andra kammare skall veta att taga konsekvensen av det beslut, som riksdagen fattat, och vilket kammaren, såsom nyss nämnts, själv dikterat.

Herr Månsson i Hagaström: Herr talman! Jag vill bara säga några ord med anledning av herr Hanssons yttrande. Det föreföll mig, som om han ville hävda, att kammaren icke lämpligen kunde lägga sig i frågor rörande fartygstyper för flottan och andra militära anordningar. Detta är en alldeles ny lära, i varje fall en ny lära från socialdemokratiskt håll, och jag tror mig t. o. m. kunna säga en alldeles ny lära från något riksdagshåll. Mig veterligt ha vi i hela världen aldrig hört talas om något sådant fall förut.

Jag vill bara erinra herr Hansson om historien 1914, när vi hade kampen mellan artillerifartyg och torpedfartyg, och när kammaren då intog en fullkomligt riktig ståndpunkt i frågan, vilken hållning från kammarens sida var nära att förorsaka en statskupp och förorsakade ett halvt upproriskt tåg till Stockholm från vissa handelsbiträden och andra i riket. Jag vill bara erinra om att kammaren den gången hade alldeles rätt, och de, som förnekade, att kammaren borde ha rätt till avgörande i dylika detaljer, hade alldeles orätt.

Det är för resten icke bara i Sverige, som riksdagarna förbehållit sig rätten att döma rörande fartygstyper. Det sker ju nästan vartenda år i Amerikas förenta stater. Och t. o. m. när det gällde ett så i demokratiskt hänseende föga utvecklade land som det gamla, tsaristiska Ryssland, kan jag erinra herr Hansson i Stockholm om det säkerligen för honom välbekanta och även i kammaren förut omnämnda faktum, att när striden i Ryssland stod mellan amiralstabens officerare, som ville bygga fyra slagskepp och fyra slagkryssare, och som också genomdrevo det, så vägrade duman och riksrådet. Riksrådet vägrade två gånger, det vägrade utan vidare att bevilja anslag till detta utan ville gå fram för ett jagare- och undervattensbåtsförsvär. Och riksduman vägrade tre gånger att gå med på det. Slutligen genomdrevs det av marinförvaltningen på det sättet, att när duman och riksrådet hade stannat i olika beslut, hade tsaren rätt att fastställa den budget, som var gällande året näst förut. Då fastslog tsaren riksrådets budget, och då strök man från budgeten alla möjliga mer eller mindre nödiga anslag för att få rum för slagskepp och pansarkryssare. Så blevo Rysslands slagskepp och kryssare byggda emot en hel grupp officerare och emot riksdagen. Så att det förhåller sig icke alls så, att vi här kunna gå in på att i protokollet hava oemotsagd en så farlig villolära som den, att kammaren icke skall lägga sig i de fartygstyper, som byggas här i landet.

För övrigt vill jag icke lägga mig i den strid, som här utkämpats. Jag ville bara säga det, att den av herr Hansson hävdade uppfattningen i denna fråga vill jag icke understryka.

Herr Olofsson i Digernäs: Herr talman! Den siste ärade talaren har redan svarat herr Hansson i Stockholm, och det är tydligt, att jag icke kan göra det så bra som han.

Som suppleant i särskilda utskottet har jag dock haft tillfälle att dels höra och dels läsa så pass mycket i denna fråga, att jag nog har litet hum om, vilka typer det här är fråga om. Och det bör väl vara tillåtet även för en lekman sådan som jag att skaffa sig en egen uppfattning i saken. Man skall väl icke ovillkorligen hava varit med i försvarskommissionen eller t. o. m. varit försvarsminister för att kunna skapa sig en uppfattning även i denna typfråga. Jag tror, att det står var och en fritt att skapa sig en egen övertygelse. Och jag har, som sagt, följt med frågan någorlunda uppe i försvarsutskottet och i de handlingar, vi där haft om hand, så att jag själv fått den övertygelsen, att den här föreslagna typen av jagare är för dyrbar i förhållande till sin effekt. Den är byggd av relativt tung plåt, och med de anordningar, man har för att sjösätta en sådan dyrbar båt, anser jag, att man kunde begagna dessa pengar på ett mera förnuftigt sätt. Det är min åsikt, och jag anser mig hava rätt att uttala min egen uppfattning t. o. m. emot en f. d. försvarsminister.

*Ang. anslag
till flottans
ersättnings-
byggnad.
(Ports.)*

Herr Hansson i Stockholm: Herr talman! Jag skall utan ringaste tvekan bedja herr Olofsson i Digernäs om ursäkt, om jag sårat honom. Men jag har verkligen haft en viss anledning att göra det uttalande, jag gjorde. Förslaget om denna fartygstyp har förelegat länge, men man har ganska litet bekymrat sig om att taga reda på vad den är.

Men vad som egentligen föranledde mig att begära ordet var herr Fabian Månssons utläggning av mitt anförande, som om jag velat alldeles avkoppla riksdagen. Herr Fabian Månsson drog tydligen den konsekvensen därav, att riksdagen egentligen bara skulle bevilja Kungl. Maj:t vissa belopp, och så fick Kungl. Maj:t själv avgöra, hur dessa belopp skulle användas. På det sättet kan jag icke tänka mig, att mina ord fallit.

Riksdagen har ju i detta fall haft tillfälle att yttra sig om byggnadsprogrammet. Riksdagen har haft tillfälle att uttala sig för byggandet under en femårsperiod av två jagare, två motortorpedbåtar och två undervattensbåtar. Och riksdagen har också genom den kungl. propositionen, genom försvarsrevisionens utlåtande och genom marinberedningens betänkande haft tillfälle att taga reda på, hur dessa typer se ut, som presenterats riksdagen. Riksdagen har t. o. m. uttalat sig om kostnaden för den jagartyp, som skulle byggas. Det har sålunda legat i riksdagens hand att i detta fall göra sitt uttalande. Men jag vågar upppepa, att vi kunna icke äga kompetens att i ett fall som detta gå in på en prövning av typer ur andra synpunkter än att, om man anser en typ vara för dyr, hemställa om nya förslag och försöka ytterligare efter civilt förstånd döma om saken.

En helt annan sak är naturligtvis striden, som herr Fabian Månsson erinrat om, mellan artillerifartyg och torpedfartyg, en strid, där även det civila förståndet på ett helt annat sätt har svängrum och på ett helt annat sätt har möjlighet att döma, än när det gäller, hur en båt skall i sina detaljer se ut. Det är detta jag velat säga. Riksdagen har redan genom sitt tidigare beslut uttalat sig för byggandet av jagare. Försvarsrevisionen har för sin del avvisat tanken på att nu bygga artillerifartyg. Riksdagen har sålunda i dessa huvudpunkter redan haft tillfälle att uttala sig. Ingen har ifrågasatt, att icke riksdagen skulle få göra det. Men vad jag här velat bestrida är, att vi genom ett års uppskov, sedan vi haft över ett och ett halvt år på oss att tänka på saken, skulle kunna prestera en jagartyp, som är bättre än den, som presenterats av alla de eniga sakkunniga i detta fall. Jag har icke på något sätt velat förorda, att riksdagens rättigheter på minsta sätt skulle ifrågasättas. Men jag har tillåtit

Ang. anslag
till flottans
ersättnings-
byggnad.
(Forts.)

mig den kätterska uppfattningen, att fastän vi äro riksdagsmän, begripa vi icke allting ändå.

Herr **Lindman**: Herr talman! Jag ville gent emot herr Olofsson i Digernäs, när han säger, att han icke vill hava en så här stor jagare, framhålla, att det nu står i riksdagens beslut, att jagaren skall kosta 7,150,000 kronor. Det har riksdagen redan beslutat. Och med priset är ju storleken också bestämd. Riksdagen har ju icke alls undandragits att vara med om att besluta om detta. Riksdagen har haft att besluta att så stor skall jagaren vara, och den skall kosta 7,150,000 kronor. Och när man anslagit dessa 7,150,000 kronor, så är det alldeles uppenbart, som herr Hansson sade, att man därmed avser den jagare, som marinberedningen föreslagit.

Om vi nu här i riksdagen skulle gå längre, skulle vi närmast begära, att inom det fattade beslutet, alltså med en jagare av den storlek, att den kostar 7,150,000 kronor, även få bestämma om vissa detaljer, bestämma, huru många torpedtuber den skulle hava, eller huru riktinrättningen skulle se ut. Men det få vi väl ändå erkänna, att ingen av oss skulle vara kompetent att göra det. Jag tycker, att detta är en strid om påvens skägg. Och det är att gå för långt, när man som herr Månsson i Hagaström säger, att här ifrågasatts, att riksdagen icke skulle få vara med om att bestämma. Riksdagen har ju fått bestämma så mycket, som det överhuvud är möjligt att komma med i detta fall.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt därefter på avslag å såväl berörda hemställan som Kungl. Maj:ts proposition i ämnet; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl av herr Hage, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 134, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl utskottets berörda hemställan som Kungl. Maj:ts proposition i ämnet.

Omröstningen utföll med 122 ja mot 20 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 4.

I fråga om
vissa utav
Södra Sveriges
Statsarbeten
påbörjade
arbetsföretag
m. m.

Till avgörande förelåg vidare statsutskottets utlåtande, nr 135, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för färdigställande av vissa utav Södra Sveriges Statsarbeten påbörjade arbetsföretag, dels väckta motioner om anslag för arbetslöshetens bekämpande m. m.

Uti en till riksdagen avlåten, den 23 maj 1924 dagtecknad proposition, nr 229, vilken hänvisats till statsutskottets förberedande behandling, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för samma dag, föreslagit riksdagen medgiva, att för färdigställande av vissa utav Södra Sveriges Statsarbeten påbörjade arbetsföretag finge, i huvudsaklig översstämmelse med av departementschefen förordade grunder, användas, intill ett belopp av 1,350,000 kronor, de av 1922 års riksdag för bekämpande av arbetslösheten beviljade reservationsanslagen.

I sammanhang härmed hade utskottet förehaft till behandling dels två lika-lydande motioner, väckta, den ena, nr 159, inom första kammaren av herr *Winberg* och den andra, nr 245, inom andra kammaren av herrarna *Karlsson* i *Grängesberg m. fl.*, dels ock en inom sistnämnda kammare av herr *Höglund* väckt motion, nr 235.

I fråga om vissa utav Södra Sveriges Statsarbeten påbörjade arbetsföretag m. m.

(Forts.)

I de förstnämnda motionerna hade föreslagits, att riksdagen måtte bevilja ett förslagsanslag å 10 miljoner kronor att användas för understödjande av kommunala och anordnande av statliga produktiva arbeten för de arbetslösa, ävensom, i mån av behov, till understöd åt arbetslösa,

att riksdagen måtte besluta, att arbetslöshetskommissionen skulle avskaffas samt hjälpverksamheten för de arbetslösa organiseras så, att ledningen därav lades direkt under socialdepartementet och att kommunerna erhöles rätt att driva en självständig arbetslöshetspolitik,

att riksdagen vid beviljande av ovannämnda anslag måtte fastställa sådana direktiv för hjälpverksamheten, att alla oförvällat arbetslösa skulle i möjligaste mån beredas arbete vid av kommuner eller stat anordnade produktiva hjälparbeten och att, därest i något fall sådant arbete ej kunde beredas de arbetslösa, dessa alltid beviljades tillräckligt understöd.

I motionen nr 235 inom andra kammaren hade föreslagits, att riksdagen måtte dels i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala sig för en mindre restriktiv arbetslöshetspolitik,

dels ock för budgetåret 1924—1925 anvisa ett reservationsanslag av 10 miljoner kronor för arbetslöshetens bekämpande.

Utskottet hemställde,

I) att riksdagen måtte medgiva, att för färdigställande av vissa utav Södra Sveriges Statsarbeten påbörjade arbetsföretag finge, i huvudsaklig överensstämmelse med av departementschefen i statsrådsprotokollet över socialärenden den 23 maj 1924 förordade grunder, användas, intill ett belopp av 1,350,000 kronor, de av 1922 års riksdag för bekämpande av arbetslösheten beviljade reservationsanslagen;

II) att herrarna *Winbergs* och *Karlssons* i *Grängesberg m. fl.* ovanberörda motioner icke måtte vinna riksdagens bifall; samt

III) att herr *Höglunds* ifrågavarande motion ej heller måtte av riksdagen bifallas.

Utskottets hemställan föredrogs. Därefter yttrade:

Herr *Karlsson* i *Grängesberg*: Herr talman! Inom statsutskottet synes en fullständig enighet ha varit rådande om att utan vidare realbehandling avstyrka både den socialdemokratiska och den kommunistiska motionen i den föreliggande frågan.

Det är ett något egendomligt förhållande, att i år en sådan enighet blivit rådande inom utskottet, då det gäller arbetslöshetsfrågan och de åtgärder, som skola vidtagas i fråga om arbetslöshetens bekämpande, en enighet, som sträcker sig från socialdemokraterna och ut till yttersta högern. Det må väl vara förklarligt, att jag verkligen har svårt att förstå den politik, som här kommer till synes, nämligen att i år alla förklarar sig nöjda med de direktiv, som fastställdes vid fjolårets riksdag och om vars antagande då en så skarp strid stod, att den t. o. m. ledde till den socialdemokratiska regeringens avgång. I år vilja socialdemokraterna inom utskottet inte ens vara med om att riksdagen i skrivel-

*I fråga om
vissa utav
Södra Sveriges
Statsarbeten
påbörjade
arbetsföretag
m. m.
(Forts.)*

se till regeringen skall uttala sig för en mindre restriktiv arbetslöshetspolitik. Och i konsekvens härmed är man också inom utskottet lika enig om, att det icke är erforderligt, att riksdagen anvisar något nytt anslag för nästkommande budgetår.

I det föreliggande utlåtandet säges, att det är med hänsyn till nu rådande förhållanden på arbetsmarknaden, som utskottet ej har ansett skäl föreligga att biträda motionerna. Detta är i korthet allt vad utskottet ansett sig behöva anföra såsom motivering för sitt avslagsyrkande.

Att de olika partiernas representanter inom utskottet kommit till enighet i fråga om avslag på motionärernas yrkande om beviljande av anslag för arbetslöshetens bekämpande, det kan man ju till nöds förstå, då arbetslöshetskommissionen meddelat, att dess tillgångar för närvarande uppgå till omkring 6 miljoner kronor. Men att frågan om direktiven för arbetslöshetshjälpens utgående i år icke synes ha förorsakat några meningsskiljaktigheter inom utskottet är dock något anmärkningsvärt, det måste jag då verkligen säga.

Vad det nu först rör läget, så är det visserligen riktigt, att de arbetslösas antal är mindre i år än i fjol. Enligt arbetslöshetskommissionens rapporter var de anmälda arbetslösas antal vid april månads slut detta år 10,300, men arbetslöshetskommissionens siffror ge ingen riktig bild av den verkliga arbetslösheten. Detta ha vi också påvisat i vår motion. Sålunda var antalet anmälda arbetslösa, enligt arbetslöshetskommissionen, vid en viss tidpunkt mot slutet av förra året något över 13,000, under det att samtidigt, enligt uppgifter från fackförbunden, inom endast tio av dessa förbund funnos anmälda över 21,000 organiserade arbetslösa. Den uppgiften var som sagt från endast en liten del av fackförbunden. Från en hel del förbund med betydande arbetslöshet saknades uppgifter, och en hel mängd arbetslösa undandraga sig på grund av att de icke äro organiserade eller av andra orsaker kontroll av fackförbunden. Att det verkliga antalet arbetslösa är omkring dubbelt så stort, som arbetslöshetskommissionens siffror visa, därom kunna vi vara övertygade.

Läget på arbetsmarknaden är därför inte så ljust, som dessa siffror visa och som utskottet synes vilja göra gällande, men även om de arbetslösas antal är betydligt mindre nu än vad det var i fjol, då direktiven för arbetslöshetshjälpens utgående var den stora stridsfrågan här i riksdagen, så äro dock dessa direktiv lika orättvisa nu som då.

Jag skall icke nu taga upp kammarens tid med att i detalj påvisa, hur brukat dessa direktiv verka mot de arbetslösa, den saken klarlades för övrigt här i riksdagen i fjol. På arbetarhåll ha vi fortfarande all orsak att gå emot dessa direktiv och söka få en ändring till stånd. Intill dess att en effektiv arbetslöshetsförsäkring är ordnad, böra staten och kommunerna genom en väl avvägd samverkan bereda de oförskyllt arbetslösa möjlighet till utkomst genom att i första hand anordna produktiva arbeten, och i den mån de arbetslösa icke på detta sätt kunna beredas arbete ge dem ett tillräckligt understöd. På detta går också yrkandet i vår motion ut.

Som frågan nu ligger till, då ett yrkande om beviljande av anslag mot utskottets enhälliga förslag icke har några som helst utsikter att vinna kammarens bifall, har jag på den punkten intet yrkande.

I fråga om organiserande av hjälpverksamheten för de arbetslösa vill jag, herr talman, då utskottet icke kommit med några förslag om ändring på den punkten, hemställa, att andra kammaren för sin del måtte besluta att i skrivelse till regeringen hemställa, att hjälpverksamheten för de arbetslösa organiseras så, att ledningen därav lägges direkt under socialdepartementet och att kommunerna erhålla rätt att driva en mera självständig arbetslöshetspolitik samt att statens bidrag till kommunernas hjälpverksamhet för de arbetslösa skall utgå med minst 50 procent av kostnaderna; samt

att alla oförvållade arbetslösa i görligaste mån skola beredas arbete vid av kommuner eller staten anordnade produktiva hjälparbeten och att, därest i något fall sådant arbete ej kan beredas de arbetslösa, dessa alltid beviljas tillräckligt understöd.

Herr Höglund: Herr talman! Då jag är motionär i denna fråga, anhåller jag om kammarens tillstånd att få göra några små erinringar.

Vid tiden för min motions väckande kunde det befaras, att arbetslösheten endast långsamt skulle vika, ehuru vi redan då hade på känn, att förhållandena så småningom började förbättras. Nu står det i den kungl. propositionen en passus, som säger, att det skall finnas medel för omkring 8 miljoner kronor att tillgå härvidlag — ett förhållande, för vilket man har den föregående regeringens omsorger om de arbetslösa att tacka. Det är emellertid ingen merit, att dessa 8 miljoner kronor finnas kvar, ty denna omständighet är, som herrarna veta, endast en följd av den restriktiva arbetspolitik, som förts. Under den senaste hösten och vintern ha endast omkring 20 % av de arbetslösa fått statlig hjälp. Möjligt är, att de medel som finnas skola räcka, men ingen kan bestrida, att förhållandena äro osäkra. Normalt borde arbetstillgången vid denna tid på året vara större än eljest, och dock finnes det nu 10,000 arbetslösa, enligt den officiella statistiken, vartill komma de många, som icke funnit det lönt att anmäla sig hos arbetslöshetskommittén. Huru det blir till hösten kan ingen säga, och den marginal, som finnes för beredande av hjälp, synes vara ytterst knappt tilltagen. Hittills har det varit så, att man kunnat hänvisa till kommunen som tillfällig hjälpare. Enligt ett av regeringsrätten den 31 maj 1923 avkunnat utslag synes emellertid kommunerna icke hava rätt att hjälpa i annan ordning än gällande fattigvårdslag medgiver eller eljest genom särskild lag eller förordning är stadgat. Det synes därför, som om utskottets förslag innebure vissa vanskligheter. Det är gott och väl med utskottets förväntan om den mjuka övergången härvidlag, men färdigställningsanslaget kommer dock säkerligen icke de nu arbetslösa till godo. Skall en mjuk övergång vinnas, bör färdigställningsanslaget endast begagnas i särskilda fall och arbetslöshetsanslaget reserveras till hösten. Jag kan icke underlåta att i detta sammanhang hänvisa till de arbetsmöjligheter, som böra tillvaratagas genom arbete i statens skogar.

Då jag i likhet med den föregående talaren icke anser mig kunna göra något yrkande, har jag endast velat framhålla dessa synpunkter på frågan.

Herr Jansson i Falun: Herr talman! Jag skall icke vid denna sena timme ingå på någon lång debatt i frågan, men jag har ändå ansett mig skyldig att säga ett par ord med anledning av herr Karlssons i Grängesberg yttrande.

Herr Karlsson beklagade, att utskottet icke ingått på en realbehandling av frågan. Jag vet icke, om han har anledning att klaga över den saken — vi ha faktiskt realbehandlat motionen, ehuru vi fått den uppfattningen, att det icke kunde löna mödan att i anslutning till den motion han åberopat gå in för en omläggning av arbetslöshetsproblemet. Vi ha nämligen varit av den uppfattningen, att frågan bör lösas genom arbetslöshetsförsäkring, och det parti, som jag har äran tillhöra, har även vid innevarande års riksdag väckt en motion i förutnämnda syfte. Detta var anledningen till, att vi icke tyckte det var lönt att tillstyrka de åtgärder, som motionen syftar till.

Vad i övrigt herr Karlssons yttrande angår, så torde jag näppeligen behöva protestera mot påståendet, att det rätt enighet om de nu gällande direktiven. Herr Karlsson torde förstå lika bra som jag, att någon sådan enighet har icke funnits inom statsutskottet. Men vi ha ansett, att det icke vore lönt att taga upp en strid på denna punkt just nu. Jag säger för min del, att jag kommer

*I fråga om
vissa utav
Södra Sveriges
Statsarbeten
påbörjade
arbetsföretag
m. m.
(Forts.)*

aldrig att erkänna det berättigade i dessa direktiv, därför att de verka orättfärdigt mot de arbetslösa. Denna uppfattning hade jag i fjol, och jag har den även i år. Men det är skillnad mellan att ha en sådan uppfattning och att nu vilja taga upp en strid på denna punkt.

Det är dessa förhållanden, som gjort, att de socialdemokratiska representanterna i statsutskottet icke kunnat ansluta sig till motionen. Vi ha nämligen ansett, att det icke fanns någon möjlighet att nu få en förändring i förevarande avseende till stånd. Vi ha dock inom utskottet varit fullständigt eniga därom — även de som förra året voro med om att genomföra de nu gällande restriktiva direktiven — att uttala en stilla förhoppning, att avvecklingen må kunna ske under så mjuka former som möjligt, d. v. s., att man icke använde större våld än nöden krävde. Jag hoppas, att såväl departementschefen som arbetslöshetskommissionen tager all möjlig hänsyn till denna uttalade önskan. Jag tror, att det är nödvändigt, att man ser till, att inte övergången blir alltför brysk utan att man lämnar folk tillfälle att sansa sig en smula. Det är dessa synpunkter, som — åtminstone under den förberedande behandlingen på avdelningen i utskottet — varit avgörande för vårt ståndpunktstagande.

Jag har för närvarande intet vidare att tillägga utan ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Karlsson** i Grängesberg: Herr talman! Då det meddelats, att det råder tvekan, huruvida det yrkande jag framställt kan komma under proposition, ber jag att få återta detsamma och yrka, att kammaren, med avslag å utskottets hemställan i mom. II), måtte bifalla den av mig m. fl. väckta motionen, var emot jag i övrigt yrkar bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till det av herr Karlsson i Grängesberg under överläggningen senast framställda yrkandet; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 5.

Föredrogos vart efter annat:

statsutskottets utlåtande, nr 136, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till bidrag till vägunderhållet på landet;

sammansatta stats- och första lagutskottets memorial, nr 11, angående ersättning åt utskottets sekreterare m. fl.;

sammansatta stats- och andra lagutskottets:

utlåtande nr 5, i anledning av väckt motion om anslag till förhöjning av vissa livräntor; och

memorial, nr 12, angående ersättning åt sammansatta stats- och andra lagutskottets tjänstemän och vaktbetjäning;

bankoutskottets utlåtande, nr 71, angående vissa ändringar i bankoreglementet m. m.;

första lagutskottets memorial, nr 45, angående arvode åt den, som inom första lagutskottet biträtt vid behandlingen av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om återköpsrätt till fast egendom m. m. ävensom i anledning därav väckta motioner, dels ock väckta motioner angående lagstiftning rörande upplåtelse med åborätt av jord utav krono- eller ecklesiastik natur samt angående ordnandet av kreditgivning åt innehavare av med åborätt upplåten jord;

andra lagutskottets memorial:

nr 44, angående arvode åt t. f. revisionssekreteraren Seve Ekberg, vilken inom andra lagutskottet biträtt vid behandlingen av vissa frågor; och

nr 45, angående arvode åt revisionssekreteraren Ragnar von Koch, vilken inom andra lagutskottet biträdd vid behandlingen av viss fråga;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 76, i anledning av väckta motioner om användande av genom importavgifter för vissa slag av frö inflytande medel till växtodlingens främjande;

nr 77, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring under budgetåret 1924—1925 för viss personal inom den civila statsförvaltningen i vad rör nionde huvudtiteln; och

nr 78, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående provisoriskt löne-tillägg åt vissa professorer m. fl., tillhörande under nionde huvudtiteln uppförda verk och myndigheter jämte i ämnet väckta motioner; samt

särskilda utskottets memorial, nr 4, angående ersättning åt dess tjänstemän m. fl.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden och memorial hemställt.

§ 6.

Anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 289, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i vissa delar av stadgan om skjutsväsendet den 22 juni 1911; och

nr 291, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 158, angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar.

§ 7.

Vidare anmäldes ett från första kammaren överlämnat protokollsutdrag, nr 333, innefattande delgivning av nämnda kammares beslut över dess andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, i anledning av väckt motion, nr 196, om åvägabringande av utredning och förslag i syfte att möjliggöra fastställandet av provisoriska hamntaxor för nyanlagda hamnar m. m.

Detta ärende blev på begäran bordlagt.

§ 8.

Till bordläggning anmäldes sammansatta bevillnings- och första lagutskottets memorial:

nr 2, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande utskottets utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser angående olovlig befattningsmedel spritdrycker och vin, m. m.; och

nr 3, med hemställan om anvisande av ersättning åt utskottets tjänstemän och vaktbetjäning.

§ 9.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 10,40 e. m.

In fidem
Per Cronvall.